

—Людзьмі звацца!
Янка Купала

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

15

МАЯ
1992 г.
№ 20 (3638)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ — 50 кап.
(Па падпісцы —
10 кап.)

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ТОЛЬКІ ПЕСНЯ ДУШУ ЦЕШЫЦЬ...

Алесь ДЗЯТЛАУ: «Гады два-тры назад у Белавежскай пушчы ва ўсю грукалі сякеры: брыгады цесляроў секлі запаведны лес і ставілі з яго... зрубы для дач. Для каго прызначаліся тыя дачы, можна толькі здагадацца...»

СТАРОНКА 5

МАРУДНЫ СКОН СТЭРЭАТЫПАЎ

Людміла КОРАНЬ пра беларускую ваенную прозу.

СТАРОНКІ 6—7

ПРАЗ ЛАБІРЫНТЫ СТРАХУ І ХЛУСНІ

Раман «Лабірынты страху» чытаюць... аўтар Алесь АСІПЕНКА і крытык Алесь МАРЦІНОВІЧ.

СТАРОНКІ 8—9

СОН, МРОЯ, РАЗМОВА...

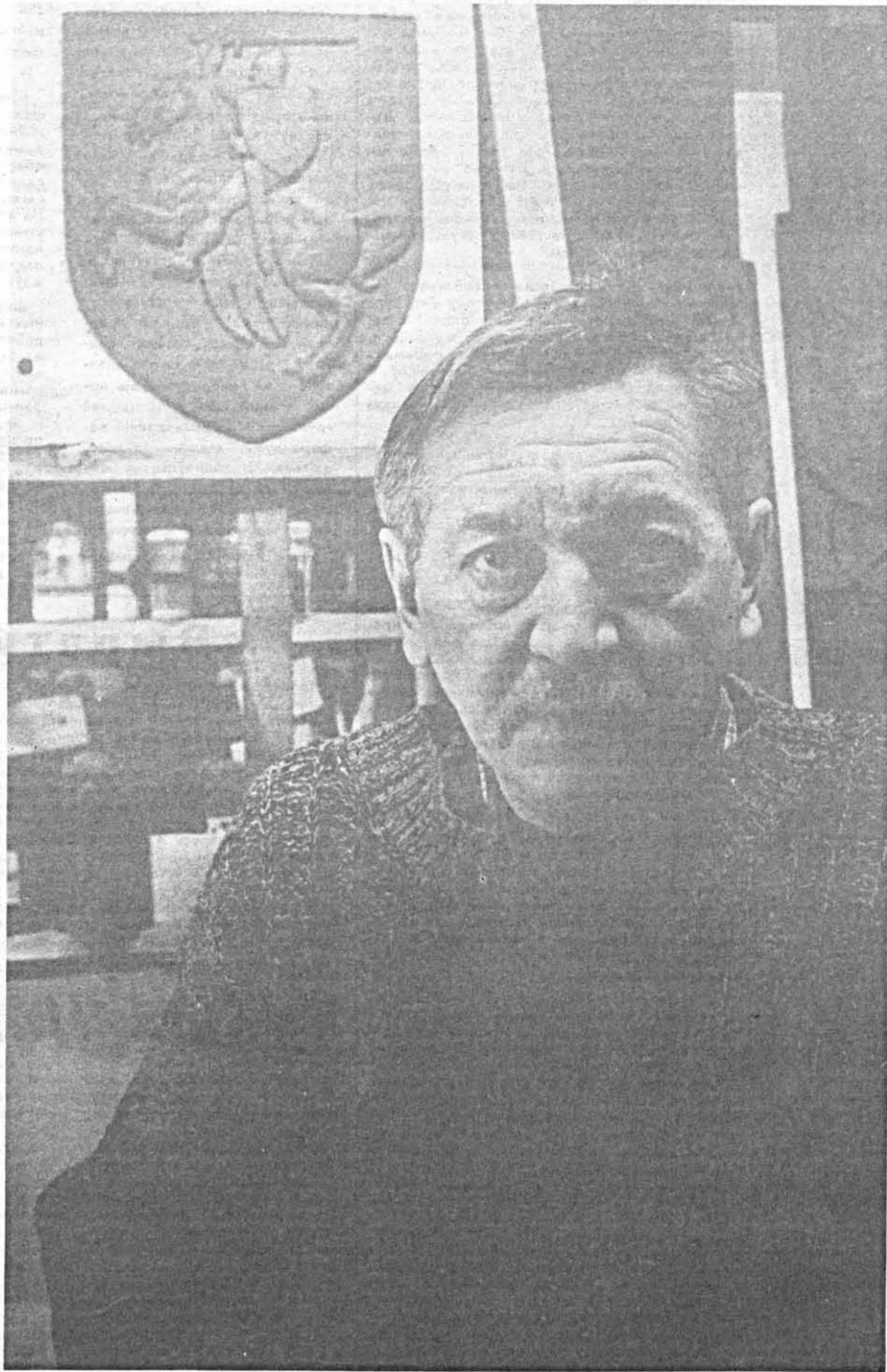
Нататкі з адной выставы.

СТАРОНКА 10

АДЗІН НАРОД І ТРЫ НАЦЫ?

Ю. АСТРОУСКІ: «Беларусы і палякі Гродзенскай вобласці не адрозніваюцца адзін ад аднаго і ад беларусаў і палякаў Беластоцчыны, але ўсе яны зусім не падобныя па частотах груп крыві на карэнных палякаў! Паходжанне тых, хто ў многіх пакаленнях нараджаўся на нашых землях, але лічаць сябе палякамі на Беларусі, генетыка вырашае, такім чынам, адназначна: гэтыя «палякі» сваімі прабацькамі мелі толькі беларусаў і таму час паставіць пытанне, а як гэтая змена адбылася гістарычна!»

СТАРОНКІ 14—15

Калісьці Леў Іванавіч Талбузін, цяпер дацэнт кафедры дызайна Беларускай акадэміі мастацтваў, сам скончыў гэтую ВНУ. Праўда, тады яна называлася тэатральна-мастацкі інстытут, і быў гэта першы выпуск памянёнай кафедры. Леў Іванавіч выкладае з 1970 года. Майстар працуе ў медальерным мастацтве, малой скульптурнай пластыцы, графічным дызайне. Ён аўтар дэкаратыўна-фармальна-намапацый, што аздабляюць станцыю метро «Плошча Якуба Коласа». Ён распрацаваны графічны эталон дзяржаўнага герба Рэспублікі Беларусь (у сааўтарстве) і аб'ёмны эталон «Пагоні».

Але ягоны творчы рахунак — гэта не толькі матэрыяльныя аб'екты. Трэба прыгадаць яшчэ дзесяткі выхаванцаў Льва Іванавіча, выпускнікоў кафедры дызайна, якім ён дапамог знайсці ўласны шлях у мастацтве.

Леў Талбузін у свой час адмовіўся ад членства ў Саюзе дызайнераў і ў Саюзе мастакоў з прычыны катэгорычнай нягоды з іх статутамі і ад нежадання падпарадкоўвацца ідэалагізаваным структурам. Але ў Беларусі народны фронт «Адраджэнне» ўвайшоў з першых дзён яго існавання. Ён адзін з аўтараў афармлення буйнейшых агульнанацыянальных акцый фронту — «Чарнобыльскі шлях-1990», «Дзяды-1990», канферэнцый, з'ездаў.

В. БОГУШ.

Фота У. ПАНАДЫ.

Кола Дзён

7
МАЯ

У Мінску сустрэліся консульскія работнікі Беларусі, Украіны, Расіі, Малдовы, Азербайджана, Казахстана і Узбекістана. У ходзе двухдзённай нарады дэлегацыі гэтых краін абмяркоўвалі праблемы свабоднага перамяшчэння грамадзян СНД і ўзаемнага прызнання віз незалежных дзяржаў.

8
МАЯ

Апублікаваны пакет пастановаў, якія Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь прыняў у выкананне рашэнняў Вярхоўнага Савета аб стварэнні Узброеных Сіл Беларусі. Наколькі можна меркаваць, вайсковае будаўніцтва ў рэспубліцы пачалося з перастановак у складзе камандавання. Былы камандуючы Беларускай вайсковай акругай генерал-палкоўнік А. Кастэнка (акруга цяпер скасавана) стаў першым намеснікам міністра абароны В. Казлоўскага, які быў да гэтага начальнікам штаба БВА. Адным з яго намеснікаў прызначаны П. Чавус, які яшчэ нядаўна выконваў абавязкі міністра абароны. В. Казлоўскі атрымаў у рангу міністра званне генерал-палкоўніка. Рашэннем Саўміна таксама павышаны ў званнях шэраг военачальнікаў. Дарэчы, задачу кіраўніцтва рэспублікі па стварэнні нацыянальнага войска зробіць больш лёгкай сам прэзідэнт Расіі. Паколькі Б. Ельцын падпісаў указ аб стварэнні расійскіх узброеных сіл, Савецкая Армія спыніла сваё існаванне дзюры. Праўда, камандаванне аб'яднанымі стратэгічнымі сіламі СНД застаецца пакуль за маршалам Я. Шапашнікавым.

Упершыню было падпісана трохбаковае пагадненне паміж Саветам Міністраў Беларусі, аб'яднанымі работадаўцаў рэспублікі і саветам Федэрацыі прафсаюзаў. Ад імя работадаўцаў выступілі Беларуска навукова-прамысловая асацыяцыя, Саюз прадпрыемстваў і арандатараў, Саюз кааператараў і Саюз малых прадпрыемстваў. Пагадненне заключана на 1992 год.

9
МАЯ

У гэты дзень, як і заўсёды, прайшлі сустрэчы былых аднапалчан, партызанаў і падпольшчыкаў, ляглі кветкі да помнікаў тых, хто загінуў у Вялікай Айчыннай. Напярэдадні з ветэранамі вайны сустрэўся Старшыня Вярхоўнага Савета Беларусі С. Шушкевіч. У азнаменаванне Дня Перамогі ў сталіцы рэспублікі і ў Брэсце адбыліся святочныя феерверкі.

У Мюнстэры (ФРГ) завяршылася сустрэча міністраў эканомікі, прамысловасці і гандлю краін «сямёркі», а таксама краін Цэнтральнай Еўропы, Беларусі, Расіі, Украіны і Казахстана. У сустрэчы прымалі ўдзел камісія Еўрапейскага супольніцтва, Арганізацыя эканамічнага супрацоўніцтва і развіцця і Еўрапейскі банк рэканструкцыі і развіцця. Абмяркоўваліся пытанні, звязаныя з магчымасцю заходніх інвестыцый у эканоміку краін, якія крочаць шляхам рэформ і паскарэння інтэграцыі ў сусветную эканамічную супольнасць.

10
МАЯ

Прадстаўнікі нацыянальна-дэмакратычных партый і рухаў з Закаўказзя, Прыбалтыйскіх краін, Украіны, Малдовы, Польшчы ўзялі ўдзел у міжнароднай канферэнцыі «Шляхі пабудовы дэмакратычнай дзяржавы», якая пачалася ў нядаўна ў маладзёжным цэнтры «Юнацтва» пад Мінскам. Беларусь прадстаўлена Нацыянальна-дэмакратычнай партыяй і Беларускай народным фронтам.

11
МАЯ

Цэнтральная выбарчая камісія Беларусі вынесла станоўчае заключэнне па выніках праверкі падпісных лістоў, сабраных ініцыятыўнай групай БНФ па правядзенні рэферэндуму. У Нацыянальным банку Рэспублікі Беларусь адбылася прэс-канферэнцыя прадстаўнікоў Міжнароднага валютнага фонду З. Мюрэя і Ф. Эрнанда. Было падкрэслена права кожнай дзяржавы мець сваю валюту. МВФ можа аказаць тэхнічную дапамогу рэспубліцы ў арганізацыі нармальнага грашовага ўжытку і фінансавай сістэмы.

12
МАЯ

Міністр замежных спраў Беларусі П. Краўчанка сустрэўся са старшынёй міжнароднай канферэнцыі па ўрэгуляванні канфлікту ў Нагорным Карабаху М. Рафаэлі.

У сталіцы Узбекістана Ташкенце пачалася рабочая нарада прадстаўнікоў абаронных ведамстваў краін СНД, якая праводзіцца ў рамках падрыхтоўкі да сустрэчы кіраўнікоў незалежных дзяржаў. Перад гэтым у Ташкенце сабраліся міністры замежных спраў краін Садружнасці. Між тым, як стала вядома, у Ташкент не прыедзе прэзідэнт Украіны Л. Краўчук. Раней аб немагчымасці ўдзелу ў сустрэчы заявілі прэзідэнты Кыргызстана і Малдовы. Малаверагодны прыезд кіраўнікоў Азербайджана, Арменіі, Таджыкістана. Так што перспектывы «саміту» ў Ташкенце выглядаюць вельмі туманна.

НА ШЛЯХУ ДА РАЗВ'ЯЗКІ

Вярхоўны Савет Беларусі абавязаны прызнаць дату рэферэндуму

Цяпер, калі рашэнне аб правядзенні рэферэндуму прынята, можна, канечне, гаварыць, што іншага і не магло быць, бо немагчыма ігнараваць волю амаль чатырохсот тысяч грамадзян Беларусі, што падпісалі ў яго падтрымку. Але журналісты, запрошаныя на пасяджэнне Цэнтральнай выбарчай камісіі, былі сведкамі таго, з якой цяжкасцю і з якімі спрэчкамі прымалася гэтае рашэнне...

Мабыць, варта нагадаць, што ЦВК сабралася ў абноўленым складзе, паколькі нядаўна Вярхоўны Савет давыбраў новых членаў камісіі замест тых, што выбылі. (Дарэчы, як сказаў старшыня ЦВК А. Абрамовіч, некаторыя з раней выбраных членаў камісіі ўпарта ігнаруюць яе пасяджэнні, што магло заблакараваць прыняцце любых рашэнняў). Апазіцыя БНФ заявіла пратэст з тае прычыны, што абраннікі Вярхоўнага Савета прадстаўляюць, за малым выключэннем, былую партыйную наменклатуру, і ў камісіі няма ніводнага прадстаўніка дэмакратычных партый і рухаў. Так што спадзявацца на непрадзятасць новых членаў ЦВК ініцыятыўнай групе БНФ па правядзенні рэферэндуму, відаць, не даводзілася. І сапраўды, з боку камісіі да яе было выстаўлена шмат прэтэнзій і абвінавачванняў у парушэнні літары закона.

Зноў, каторы раз, узнімалася пытанне аб правамоцнасці

выкарыстання факсімільнага подпісу для зацвярджання подпісных лістоў. Некалькі тысяч лістоў (і тым самым — дзiesiąты тысяч подпісаў) былі прызнаны несапраўднымі, паколькі яны завераны не пятачкамі выканкамаў, а пятачкамі іх агульных аддзелаў (!). У ходзе праведзенай праверкі былі выяўлены некаторыя парушэнні, памылкі і пагрэшнасці, дапушчаныя грамадзянамі пры запісанні лістоў. У выніку яшчэ некалькі дзiesiąткаў тысяч подпісаў таксама аб'яўлены несапраўднымі. Тым не менш, 384 тысячы подпісаў сумненняў не выклікаюць. А для рэферэндуму хапіла б і 350 тысяч.

Практычна ніводнага факта фальсіфікацыі з боку ініцыятыўнай групы БНФ камісія не прывяла. Гэта падкрэсліў на прэс-канферэнцыі пасля пасяджэння ЦВК старшыня ініцыятыўнай групы У. Анцулевіч. На яго думку, выяўленыя парушэнні — або вынік чужых памылак і неахайнасці (як у выпадку з пятачкамі выканкамаў), або чыста тэхнічны брак.

Віну мясцовых выканкамаў, нізкую прававую культуру іх работнікаў фактычна вымушана была прызнаць і выбарчая камісія. Старшыня ЦВК А. Абрамовіч звязаў выяўленыя фармальныя парушэнні закона і недарэчнасці з адсутнасцю практыкі ў такой новай справе, як рэферэндум. Дух закона ў тым, сказаў ён, каб забяспечыць грамадзянам права на правядзенне плебісцыту. Дапамогу ж у яго правядзенні павінна аказаць дзяржава ў адпаведнасці з агульнапрынятымі дэмакратычнымі нормамі.

Розную рэакцыю членаў камісіі выклікала пытанне амерыканскай журналісткі з «Арызон-таймс» адносна магчымага ўдзелу міжнародных экспертаў у назіранні за ходам рэферэндуму. Але старшыня камісіі, у рэшце рэшт, выказаўся адназначна: прысутнасць міжнародных назіральных жаждана.

Ніхто з прысутных не рызыкнуў прагназаваць рэакцыю парламента на прынятае рашэнне. Можна ўявіць, што дзень, калі ЦВК вынесла свой вердыкт, для многіх дэпутатаў стаў «чорным панядзелкам». Старшыня БНФ З. Пазняк нагадаў, што ў Вярхоўнага Савета няма, па сутнасці, альтэрнатывы: ён павінен толькі прызначыць дату правядзення рэферэндуму. Пры гэтым лідэр апазіцыі ў своеасаблівай манеры параіў дэпутатам на той выпадак, калі яны захочуць адцягваць рашэнне, задумацца над апошнімі падзеямі ў Таджыкістане...

Слушна выглядае думка У. Анцулевіча аб тым, што збор подпісаў і сам рэферэндум — лепшы спосаб разрады напружанасці ў грамадстве, скіраваць незадаволенасць людзей цяперашнім становішчам у рэчышча законнага волевыяўлення.

Да разв'язкі, аднак, яшчэ далека. І кульмінацыя палітычнай барацьбы таксама, можна меркаваць, яшчэ наперадзе.

Віталь ТАРАС.

«Выратуем дзяцей!»

Тэлемарафон пад такім дэвізам адбудзецца ў прамым эфіры 16 мая па Беларуска тэлебачанні. З ініцыятывай правядзення марафона выступіў Беларуска дзіцячы фонд (прэзідэнт фонду — пісьменнік У. Ліпскі). Мэта яго правядзення — сабраць грошы на карысць дзяцей, якім патрэбна неадкладная дапамога.

Аргкамітэт марафона ўзначальвае член праўлення дзіцячага фонду, міністр інфармацыі Рэспублікі Беларусь А. Бутэвіч. Дапамогу ў арганізацыі аказалі міністэрствы, творчыя саюзы, прадпрыемствы і ўстановы рэспублікі, а таксама тысячы сяброў дзяцей.

У тэлемарафоне прымуць удзел народныя дэпутаты, вядомыя палітычныя і грамадскія дзеячы Беларусі, іншых незалежных дзяржаў.

3 ПОШТЫ ТЫДНЯ

НАША МАЛІТВА

Што тут казаць, парад суверэнітэтаў і дзяльба ўлады вярхамі, апантаных пошукі абутку і адзення нізмі адціснулі пытанне нацыянальнага адраджэння. Можа, нехта і мае рацыю, гаворачы, што з мовай і культурай трэба крыху пачакаць, аднак я з гэтым ніколі не згаджуся. А пакуль нават у парламенце моўнае пытанне наводзіць кіслыя міны на твары народных выбарнікаў, калі не сказаць больш, і шчыра хвалюе толькі асобных дэпутатаў, прынамсі, шанюнага Ніла Гілевіча і няўрымслівага Яўгена Цумарава. А некаторыя перайшлі на сякую-такую беларускую мову і лічаць, што сваю задачу выканалі. Відаць, парашылі, што пугай абуха не пераб'еш. А з каго ж народ будзе браць прыклад? Якая ж мы незалежная дзяржава, калі раней нацыянальнае адраджэнне залежала ад нашай маскоўскай залежнасці, а цяпер ужо залежыць ад уласнай незалежнасці, даруіце за такі каламбур? Той закон аб

мовах, што быў прыняты ў пакутлівых спрэчках, не працуе і наўрад ці запрацуе. Трэба прымаць новы. Бо то быў маскоўскі, пракамуністычны закон, а нам трэба беларускі, дэмакратычны. Той закон мы не выканам і праз 50 год. Тым больш, што яго па-здрядніцку ігнаруюць людзі, адказныя за яго выкананне. Па такім сцэнарыі, прабачце, мы жылі не адно дзiesiąцігоддзе. Чамусьці ў гады камуністычнага праўлення неслухаў і няўгоднікаў гналі з працы, з пасады, з краіны. Я не заклікаю прыпадабняцца да застойных метадаў, але ж, калі загадчы аддзела народнай адукацыі раёна ці вобласці свядома пагарджае законам і не спрыяе яго выкананню, дык ці не справядліва было б папрасіць яго пашукаць іншае месца працы?

Самае, бадай, прыкрае і балючае, што ўелася ў душу апошнім часам, гэта тое, што людзі ці то баяцца, ці то саромеюцца загаварыць па-беларуску.

Хутэй за ўсё другое, а гэта жахліва. Сустрэкае мяне нека адзін знаёмы — адукаваны, паважаны мной чалавек. Стаім, гутарым, а ён раптам: «Глян, як ты добра па-беларуску шпарыш!» «А што цябе так здзіўляе?» — пытаюся. «Дык ты ж замежную мову выкладаеш! А я вось ніяк не асмелюся перайсці», — таропка прызнаецца ён. Так заняволиць дух, так ачмурыць розум беларусаў, што яны баяцца і саромеюцца сваёй мовы! Не выправіць гэтую памылку — значыць заслужыць праклён Бога і нашчадкаў. Будзіць трэба людзей, будзіць ад летаргічнага сну. Царква разбудзіць веру, а хто ж разбудзіць гонар беларуса? Дакуль спацьме Беларускае тэлебачанне? Колькі ўжо можна глядзець посныя, на нейкай штучнай мове перадачы па адной праграме? Большасць вядучых думуюць і размаўляюць па-расейску, таму й мова ў іх ненатуральная, завучаная. Калі ўжо самі дыктары робяць памылкі, а каментатары ўвогуле часам пераходзяць на нейкі пскоўска-магілёўскі дыялект, дык з каго тады браць узор культуры мовы? Ды і ў пэат-

Што пагражае Заслаўю

Як вядома, Мінскім гарвыканкомам прынята рашэнне аб пашырэнні гарадской зоны Мінска і далучэння да яе, у прыватнасці, Заслаўя з ваколіцамі. Гісторыка-культурны запаведнік «Заслаўе» лічыць неабходным выказаць сваю пазіцыю на гэты конт.

Заслаўе — адзін з найстарэйшых гарадоў Беларусі. Летанісы яго ўспамінаюць яшчэ ў 985 г., г. зн. на 122 гады раней, чым Мінск. Яго гістарычнае мінулае, аваянае легендамі, для кожнага беларуса мае і пэўную сімвалічную афарбоўку. Заслаўе стаяла ля вытокаў беларускай народнасці, адсюль пайшло хрысціянства на Беларусь. Вобраз гордай крывіцкай князёўны Рагнеды стаў вобразам нескаронасці, годнасці і хрысціянскай цярплінасці беларускага народа. На гэтай зямлі і па сёння жыве своеасаблівы культ продкаў, які мы павінны зберагчы для будучых пакаленняў беларусаў.

На тэрыторыі сучаснага Заслаўя засталіся шматлікія помнікі мінуўшчыны, у якіх, нібыта ў люстэрку, адбілася не толькі гісторыя маленькага беларускага гарадка, але і ўся гісторыя нашага шматпакутнага краю. Гэта і першая славянская каланізацыя былых балцкіх плямёнаў у выглядзе тысячы крывіцкіх курганоў, эпоха полацкай дзяржаўнасці, пакінуўшы нам у спадчыну «Замчак»; барацьба за самастойнасць Вялікага княства Літоўскага, рэфармацыя на Беларусі знайшлі сваё адлюстраванне ў адным з найпрыгажэйшых архітэктурных помнікаў — кальвінскім зборы. XVIII стагоддзе падарыла нам помнікі барочнага стылю — касцёл Св. Марыі, рэшткі панскай сядзібы, старажытныя ландшафты.

Гістарычная адметнасць Заслаўя была галоўнай падставой для стварэння ў 1986 годзе на яго тэрыторыі запаведніка, галоўнай задачай якога стала задача захавання гістарычнага і экалагічнага асяродка Заслаўя.

Далучэнне Заслаўя да гарадской зоны Мінска, уплыў гарадской сталічнай культуры парушыць мікраструктуру старажытнага Заслаўя, адмоўна адаб'еца на менталітаце тутэйшага насельніцтва. Заслаўе страціць сваю адметнасць. Такія гарады, як Заслаўе, Нясвіж і іншыя, ва ўсім свеце адносяцца да унікальных гістарычных тэрыторый і аб'яўляюцца нацыянальнай каштоўнасцю. Прыклад — Загорск, Суздаль — у Расіі, Ле-Крэзо — у Францыі, От-Бос — у Канадзе і г. д.

На нашу думку, уключэнне Заслаўя ў мегаполіс «Вялікі Мінск» нанясе непараўнальна гістарычны, экалагічны, эканамічны і маральныя страты. Урбанізацыя, забудова маляўнічых краявідаў, размяшчэнне прамысловых базаў у ваколіцах Заслаўя — вось што стаіць за перспектываю стварэння резервовай зоны сталіцы.

15 красавіка на сесіі гарадскога Савета пераважная большасць дэпутатаў выказала нягоду з рашэннем Мінгарвыканкома. Прыняты зварот у адрас урада Рэспублікі Беларусь. Спадзяёмся, што наш ліст не застанецца па-за ўвагаю інтэлігенцыі Беларусі.

Па даручэнні калектыву запаведніка «Заслаўе» —
А. КАЛБАСКА, дырэктар запаведніка, дэпутат гарадскога Савета;
А. СТАШКЕВІЧ, намеснік дырэктара па навуцы.

ПРЭМ'ЕРЫ

«Фаўст» зноў памаладзеў

Мефістофеля ў гэтым спектаклі, воляю рэжысёра, суправаджае «каманда» — безназоўныя персанажы, якія сімвалізуюць д'ябальскія сілы. Іх прысутнасць падрыхтоўвае і цалкам апраўдвае з'яўленне на сцэне «Вальпургіевай ночы» — карціны, якая ва ўсіх пастаноўках успрымаецца бліскучым, але ўстаўным нумарам. А ў фінале пачвары курчаца ў пякельным полімі, якому супрацьстаіць святло выратавання душы чалавечай, перамога вышэйшай маральнасці. Гучыць хрысціянская малітва, якая доўгія гады выкрэслівалася савецкай цензурай з партытуры оперы... Наогул, у прэм'еры «Фаўста» ёсць на што падзівіцца. Дэкарацыі Ю. Усцінава, дырыжорская канцэпцыя прафесара Ю. Кочнева, які ставіў на мінскай сцэне «Тоску». Салісты, пераважна ўчарашнія дэбютанты. Славутая харэаграфія Л. Лаўроўскага ў «Вальпургіевай...», узноўленая сынам балетмайстра М. Лаўроўскім; танцы ў пастаноўцы Л. Трамбавельскай, якая распрацоўвала харэаграфію шэрагу спектакляў нашага ДАВТА.

Але папулярная опера Ш. Гуно перажывае сваю маладосць... не ў Мінску. Прэм'ера адбылася ў Вялікім тэатры ў Маскве, і група энтузіястаў з Беларусі наведвалася туды — падтрымаць свайго земляка, народнага артыста рэспублікі С. Штэйна, запрошанага на пастаноўку. Гэта пятая работа рэжысёра ў «Большом». Асаблівыя цяжкасці ў яе падрыхтоўцы, нягледзячы на нестабільнасць цяперашняй сітуацыі, не адчувалася, калі не лічыць частых ад'ездаў салістаў, у тым ліку моладзі, для працы па замежных кантрактах (раней ездзілі 2—3 «зоркі»). Ды несвоечасовасць вырабу мастацкага афармлення, касцюмаў: з-за таго прэм'еру сыгралі на пару тыднёў пазней і без славутага баса Я. Несцярэнкі, які з'ехаў

Маргарыта — І. БІКУЛАВА, Фаўст — А. КУЛЬКО.

Страсці «Вальпургіевай ночы».

на замежныя гастролі. А ён жа — галоўны «віноўнік» пастаноўкі: маючы ў рэпертуары партыю Мефістофеля, спявае яе па ўсіх сцэнах свету, апроч роднай маскоўскай. Вось для яго і паставілі «Фаўста». Славуты артыст спяе спектакль у чэрвені. А пакуль поспех прэм'еры забяспечвае моладзь: І. Бікулава

(Маргарыта), А. Кулько (Фаўст), Г. Селезнеў (Мефістофель), іншыя салісты.

Ці дачакаемся мы абнаўлення немяротнага «Фаўста» ў Мінску? З гэтай операй звязаны пачатак гісторыі нашага ДАВТА, ёсць яна ў рэпертуары і сёння, але спектакль даўно састарэў...

С. Б.

Хроніка Адраджэння

Упершыню на Беларусі ў Віцебску выйшаў пераклад рэлігійнай кнігі «То казаў Буда», які зрабіў Юрась Карпаў. Выданне надрукавана лацінкаю.

На Віцебшчыне заснавана першая беларускамоўная праваслаўная газета «Наша праваслаўе». Араграфія ў ёй — без удзелу сумнавядомай рэфармы 1933 года.

На Беласточчыне выйшаў першы нумар «Рацыі» — інфарматара Галоўнай рады Беларускага Дэмакратычнага Аб'яднання. Гэтае польскамоўнае выданне мяркуе «прывітаць найбольш увагі менавіта беларускаму разуменню дзяржаўнага парадку».

З поспехам прайшла персанальная выстава выкладчыка Віцебскага педінстытута мастака і даследчыка Юрыя Якімовіча. На ёй былі прадстаўлены жывапісныя працы і рэканструкцыі, якія ўяўляюць сабой галерэю помнікаў беларускага дойлідства розных эпох і стыляў.

Падрыхтаваў Юрась СЦЯПАНАЎ.

рах — здавалася б, моўных храмах — усяго наслухаешся.

Расейскі тэлевізійны канал неўзабаве запалоніць увесь тэлеэфір, а беларусы дадзміся толькі да камерцыйнага кабельнага тэлебачання. Нам жа патрэбна мець не менш як тры нацыянальныя каналы, інакш у нас праз дзесяць год пачуеш якую хочаш мову, толькі не беларускую. А пакуль што нават «Крок» не шкадуе эфірнага часу такім асобам, як Жырыноўскі, які хоча зноў аб'яднаць нас пад адзіным чырвоным сцягам і, відавочна, зноў усіх нас вучыць «едзіному для ўсей расійскай імперыі могучему рускому языку».

Абыякава, проста здрадліва, інакш выказацца я не магу, аднесліся кіраўнікі Беларускай дзяржавы да народнай адукацыі ў плане выканання Закона аб мовах. Мажліва, таму ён не выконваецца? Школы і дзіцячыя садкі — гэта Мекка для беларускай мовы. І не трэба шкадаваць грошай дзецям (колькі прапілі і прагулялі іх нашы кіраўнікі за гады савецкай улады!). Бацькоўскі сход з заняткамі выхавальца май

малодшай дачкі праводзіла па-беларуску. У канцы, калі ўсе бацькі выказвалі свае пажаданні, я папрасіў аднаго вучыць дзетак правільнай, прыгожай роднай мове. Жанчына збянтэжылася, адказаўшы, што яна сама яе добра не ведае. А колькі такіх спецыялістаў у народнай адукацыі? Я ўжо даўно не быў на курсах павышэння кваліфікацыі ў інстытуце ўдасканалення настаўнікаў, аднак мне здаецца, што кіраўнікам гэтых устаноў трэба шмат папрацаваць, каб перабудаваць сваю работу. Трэба запрашаць больш нашых славутых гісторыкаў, этнографію, фалькларыстаў, пісьменнікаў, мовазнаўцаў, не бяжуча заплаціць ім лішнюю сонтю, затое карысці будзе куды больш, чым ад нудных лекцый невядома аб чым. Ды ўвогуле ўсю школьную праграму трэба неадкладна перапрацаваць, ачысціць яе ад напышлівага камуністычнага пафасу, даць настаўнікам магчымасць выхоўваць не двуронных сяброў-інтэрнацыяналістаў, а высокадухоўных партнёраў свайго народа і краю. Асабліва гэта тычыцца прадметаў гуманітарнага цыкла.

Трэба абавязкова ўвесці ў школу такія прадметы, як «Нацыянальная культура Беларусі», «Гісторыя вуснай народнай творчасці» і іншыя. Прывабіць у школу як мага больш здольных спецыялістаў. Ды і саміх настаўнікаў заахвоціць працаваць над сабой, а то ж некаторыя, апроч праграмага матэрыялу, мала што чытаюць. Нягледзячы на ўсе цяжкасці, настаўнік ні ў якім разе не павінен апякацца да ўзроўню абыяцеля.

Вядома ж, і ўраду трэба паклапаціцца, каб мы не калаціліся над кожным рублём. Ды за адно толькі званне «Настаўнік Рэспублікі Беларусь», шаноўныя спадары заканадаўцы, варта плаціць 1000 рублёў. У нас жа і так не педагагічныя калектывы, а жаночыя манастыры. Неўзабаве апошнія мужчыны паўцякаюць у сумесныя прадпрыемствы, і ў школе не будзе каму нават цвік забіць. Ці задумваліся вы над гэтым? Баюся, што большасць нашых дэпутатаў былі ў школе толькі тады, калі яшчэ самі вучыліся. Так што, не чытайце на сесіях газеты і не раскажываце адзін аднаму старыя анекдоты (бо

ўсё бачна на тэлеэкране), калі на трыбуну прарываецца прадстаўнік настаўніцтва і змагаецца за наша існаванне. Ды за ваша таксама, бо мы ж і вашых дзяцей вучым і выхоўваем.

Вельмі памыляюцца тыя нашы палітыкі, што спадзяюцца спярша вырашыць эканамічныя праблемы, а пасля ўзяцца за мову і культуру. А людзі менавіта так і зразумелі цяперашнюю стратэгію нашага парламента. Вось і паспрабуй пераканаць іх, што беларускай мове наканавана адродзіцца і жыць вякамі. І не трэба падавацца палітычнаму вэрхалу ў нацыянальным адроджэнні. Сёння нехта прапануе падпарадкаваць Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны і штотыднёвік «Наша слова» згуртаванню «Бацькаўшчына», заўтра некаму ўздумаецца адродзіць нацыянальную культуру і мову Беларусі разам з агульнаславянскай, бо створаны саюз незалежных славянскіх дзяржаў. Не трэба кідацца ва ўсялякія авантуры, не трэба нам беларускіх жырыноўскіх. ТБМ імя Ф. Скарыны лічыцца прапаган-

дыска-асветніцкай арганізацыяй. Дзейнасць яго трэба паставіць на дзяржаўную аснову ва ўсёй беларускай дзяржаве, тады ад яго будзе карысць.

Выхаванне нацыянальнай свядомасці — справа няпростая і справіцца з ёй будзе нялёгка. Вера ў родную мову — гэта вера ў Бога, вера ў самога сябе, у сваю нацыю, усведамленне свайго неабходнага існавання на гэтай зямлі. «Божа літасцівы! Калі ты сапраўды ёсць, не давай мне ні раскошы, ні сытай долі, а дай сілы і розуму будзіць няшчасных, для каго родная мова стала сорамам, для каго матчына мова паранейшаму лічыцца знакам ніжэйшай расы людзей «севера-западнага края». Хай гэта будзе кароткай малітвай для ўсіх, хто верыць у нацыянальны ўзлёт беларусаў, і праклёнам для тых, хто накінуў фатальны выхад для нашай няшчаснай нацыі.

Мікола ЛЯШЧУН,
старшыня Лагойскай рады
ТБМ імя Ф. Скарыны, член
Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў.

г. п. Лагойск.

У час, калі ляціць па свеце страх, — у крамах пуста і праблемаў мноства. Дзе быць вытворцам, як зьялі рамёствы!

Ідзе-брыдзе галеча па лятах. Спекулятыўны бум — злавесны птах. Але ці гэта крызіс самы востры!

Выява Пагоні

...Імчыцца вершнік,
Хто ён!
Чаго ляціць так ён!
Адвэжны гэта воін,
Імчыцца наўздагон.

Выява стала явай
выпрабавання дзён.

З мячом-маланкай віцязь
на баявым кані —
Айчыны вызваліцель
ад здрады і хлусні...

Выява ёсць праява
красы і чысціні.

Дзяржаўная выява —
Пагоні хуткі крок.
Далёкіх продкаў, слава —
сучаснікам урок.

Уява дзіўнай явы —
стук капытоў: цок-цок.

Песня пра мастака

Жыў-быў адзін стары мастак,
жыў, адзінокі, бедна так,
што не хапала часта хлеба,
на фарбы грошы аддаваў,
ніколі іх не шкадаваў.
І маляваў ён людзям неба.

Ды ў той далёкай старане
народ паверыў сатане,
дарогу ён згубіў да Бога.
І сатана — вялікі цар —
за гэта людзям абяцаў
багацця ўсякага зямнога.

І дзіўна, што ніхто з людзей
ні разу не ладняў вачэй
на таямнічыя нябёсы.
Не дзіва, што на мастака
чыясьці чорная фука
страчыла страшныя даносы.

Цар мастаку сказаў: — Мяне
малой — бяда цябе міне.
Ды адказаў мастак: — Не трэба...
І закавалі ў кайданы
яго па волі сатаны
за тое, што не здрадзіў небу.

Але адбыўся божны суд —
і азірнуўся грэшны люд
і ўжо ў малітве спавядальнай
ён аказаўся не сляпым
і мастака прызнаў святым,
а заадно і — геніяльным.

Шляхоў скразных, вялікіх скрыжаванне,
нібы цяжкі, страшэнны крыж, ляжыць,
і ты распнутая на тым крыжы,
о, Беларусь, маё жыццё й каханне!

Жывая ты, хоць на крыжы як жыць!
Крываваць раны, сціснута дыханне,
вакол шыпенне чуеш і цкаванне,
арол-крумкач працягвае кружыць...

Мая краіна, боль свой перасіль —
паўстань сама, ніхто з крыжа не здыме,
зірні на свет вачыма маладымі,

вядзі свой шлях, падмогі не прасі.
І даражы сваім свяшчэнным імем —
сябе распнуць ты болей не дасі.

Масты

Мухаммаду АЛІ

Мне радасна: сяброўству ты спрыяў
У цэнтры вечных клопатаў-праяў.

Хтосьці варожасці ўзнямаў сцяну,
А ты масты прыязнасці ствараў.

Мастоў падобных ведае цану
Мо той, хто многа чым ахвяраваў.

А мо ніхто не знае той цаны.
Ды што цана тым, хто сяброў сабраў!

У свеце, дзе наўкол так многа зла,
Ах, як бракуе сувязных дабра!

Любові аўтар верны, і дабру
І вернасці не згубіць ён пяра.

Светлай памяці
Міхася РУДКОўСКАГА

Ці чула ты, Нача-Начанка,
як ноччу купальскаю душнай
у месце высокім прыбужскім
пясняр задыхнуўся відушчы!

Відушчы і чуйны, ранімы,
у свет, у сусвет закаханы,
а болей за ўсё — у радзімы
куток гэты непараўнаны.

Напэўна ж, пачула, рачулка,
як ён праз завулак Зарэчны
вярнуўся ў апеты ім Востраў
да родных прастораў навечна.
Навечна.

Не плач, ну, не плач, я малю—не прашу,
калі ты, дзіця маё любое, плачаш,
мне слёзы імгненна руйнуюць душу,
прапальваюць сэрца свінцом мне
гарачам.

О, радасць мая найвялікшая,
ты
не стань найвялікшай трывогай маёю!
Ты плачаш — і чэзну я ў свеце пустым.
Ты плачаш слязьмі, маё сэрца—крывёю.

Самаўлюбёна, без агляды
ідзеш уверх дарогай гладкай,
ды, хоць яшчэ й не зведзеш зморы,
memento mori!

Валіцца з неба будуць грошы,
купацца станеш у раскошы,
кагось пакінеш лёгка ў горы —
memento mori!

Фінал чакае невясёлы:
як і прыйшоў, ты пойдзеш голы,
забыты ў часе і прасторы,—
memento mori!

Мог заручыцца я рабром,
што ў зло ніколі не абвернецца
табой пасланае дабро,
а што яно дабром і вернецца.

Я расчароўваўся не раз.
Ды мне, адкрытаму, зноў верыцца:
не, на тваё дабро ў адказ
усё ж такі не ліха вернецца.

Не звужу свет
да шырынні акна
і шырынні сцяны,
сцяжыны й поля.
Як вецер пахне!
Як цвіце вясна!

Я
вас
люблю,
прырода,
людзі, воля.

Перараджэнне чумы

Чырвоная чума,
і хуткі чорны «воран»...
Расстрэлы, Кальма:
крыві і слёзаў — мора...

Чумы няма!

— Чуму
дагэтуль сустракаем.
Чаму ж яна, чаму
жывучая такая!

Чырвоная чума
пад страхам паражэння
(выходзіць, нездарма)
прайшла перараджэнне.

Прыкінь, сучаснік мой,
як нам чуму адухаць:
не чорны «воран» ёй —
дык чорны рынак служыць.

Пытальны лад

САНЕТ

Ці плакальшчык я твой а ці пясняр,
не ведаю, але я твой, народзе.
Ні прага славы Слова не народзіць,
ні мітусня, ні лоўкая хлусня.

Твой боль—мой боль, ён у радках маіх;
твой смех, твой гумар дершы мне
лагодзіць.
Ці ж да цябе яны калі даходзяць!
Ці чуеш іх, ці ты чытаеш іх!

З ПОШТЫ «ЛІМА»

ТАДЫ, НА АФГАНСКОЙ ВАЙНЕ

Сённяшнія весткі з Афганістана сведчаць пра тое, што там здарылася тое, што, відаць, і павінна было здарыцца. Вайна афганскага народа скончылася перамогай маджахедаў, якія скінулі пракамуністычны кабульскі рэжым.
З тым большай горыччу ўспрымаем савецкую інтэрвенцыю ў Афганістан, тысячы загінуўшых на чужой зямлі нашых афіцэраў і салдат. У імя чаго!!
Яны розныя былі — абліччы афганскай вайны...

Яны розныя — абліччы афганскай вайны. І людзі, што пабылі там, вельмі розныя. Побач з героямі — прайдзісвеці. Іх было не так ужо і мала, гэта тыя, пра якіх кажуць: каму вайна, а каму маці родная...

Доўгія драўляныя скрыні, нягледзячы на фірменную «артылерыйскую» ўпакоўку, у грузавы АН салдаты запіхвалі глыбокай ноччу. Толькі адзін чалавек меў пачкаю інфармацыю пра груз, толькі яму, ваеннаму каманданту Кабула палкоўніку Грошаву, было даверана ажыццяўленне ажыццяўлення назвай «Рэліквіі». У далёкім Віцебску «гасцінцы» з Афганістана мала хто ацаніў па вартасці, ды і адкуль было ўзяцца сярод дэсанцікаў сапраўдным знаткам сярэднявечнай зброі. Толькі музейныя «профі» ведалі сапраўдную цану старадаўнім бронзавым гарматам, вывезеным са старажытнай краіны. Трапіўшы ў чужыя рукі, яны марудна гінучы за высокім дэсантным плагам.

Адтуль, з 80-га, бярэ свой пачатак кантрабанда зброі. Спачатку яна паступала ў Саюз легальна. Аднаму Богу вядома, колькі было вывезена трафейных кулямётаў і аўтаматаў, ружжаў, шабляў і кінжалаў. Няўлічаная і дрэнна ахоўваемая, яна часам не даходзіла да армейскіх арсеналаў. Нямала яе перакачавала ў рукі начальнікаў, аматараў палявання. Напрыклад, фіктыўная даравальная, нібыта падпісаная генерал-губернатарам Кабула, дазволіла камдыву генерал-ма-

ёру Ярыгіну бесперашкодна вывезці з Афганістана два цудоўныя італьянскія вінчэсцеры.

Многія высокапастаўленыя афіцэры калекцыяніравалі старадаўнія ружжы і пісталеты, захопленыя ў баях. Пры выпадку гэта падносілася ў якасці падарунка зезджым знакамітасцям. Паводле сведчанняў відавочцаў, любіў іх атрымліваць і наш вядомы спявак Іосіф Кабзон, які скалясіў Афган з канцэртамі. А вось папулярнаму кінаакцёру Мікалаю Аляніну не пашанцавала — знойдзены ў яго пісталет мытна забрала. А атрымаў ён «цацку» падчас здымкаў фільма «Дрэва ў цэнтры Кабула».

Адны зброю вывозілі, другія кантрабанда перапраўлялі яе афганскім маджахедам. Натуральна, за пэўную «падзяку». «Калашнікавы» ў чужыя рукі сплівалі рэдка, а вось боепрыпасы — патроны і гранаты — тысячамі. Баючыся адплаты, некаторыя гандляры хітравалі. Перш чым прадаць патроны, камандзір разведроты паветрана-дэсантнай дывізіі апускаў іх у кіпенне. Пасля такой апрацоўкі боепрыпасы, не губляючы таварнага выгляду, рабіліся непридатнымі для ўжывання. Іх забойная сіла цяпер раўнялася нулю. «Вараны» бізнес працітаў да пэўнага часу, потым маджахеды разабраліся што да чаго, і дуканчык, які купляў гэты тавар, накіраваўся ў ХАД (органы беспякі Афганістана). Хутка арыенціроўка, складзеная імі, трапіла ў рукі савецкіх кантрразведчыкаў...

Лёгкасць здабывання шалёных грошай, якую абяцала служба ў Афганістане, загубіла многіх людзей у форме. Каласальны даход, напрыклад, прыносіла перапраўка ў Саюз наркатыкаў. Іх захоплівалі ў баях не кілаграмамі — тонамі. Напрыклад, аднаго толькі сырца хапіла б на дзесяткі гадоў працы нашай фармакалагічнай прамысловасці. Але людзі думалі пра іншае — пра нажыву. Дзеля грошай ішлі на ўсё. Куплялі мытнакаў. Наладжвалі «вокны» на мяжы. Дастаўлялі тавар па паветры і на аўтамабілях. Везлі яго па патрэбных адрасах нават у запаяных трунах.

Праўда, хітрыкі не заўсёды дапамагалі. За афёры з «траўкай» — разлічыліся званямі, узнагародамі, пасадамі і селі ў турму ў 1984 годзе начальнік штаба дывізіі палкоўнік Ярэнка і начальнік палітаддзела палкоўнік Макараў. Прычым, першага з іх караючы меч закона спасціг у святая святых Савецкай Арміі — акадэміі Генеральнага штаба. Аддалі належнае кампетэнтныя органы і іншым удзельнікам гэтай бруднай справы, у тым ліку і некаторым ваенным журналістам, супрацоўнікам газеты ТуркВА «Фрунзевец».

Кантрабандай «вышэйшага разраду» ў Афганістане ва ўсе часы была гарэлка. Кошт яе ўзрастаў па меры адлегласці ад Кабула і вараўся ад 25 да 200 чэкаў. Прыносіў уладальнікам салідны даход і спірт, але многія лічылі за лепшае купляць у «шураві» нашу «Рускую», «Сталічную» ці «Пшанічную». Спосабы яе дастаўкі ў Афган здзіўлялі дзёрзкім палётам думкі. Тут і бензавозы, запоеўныя да адказу скрынкамі з горкай, і тара з пад боепрыпасаў для бутэлек уросып. Былі выпадкі, калі паўлітроўкі кла-

лі ў рэактыўныя снарады, папярэдне пазбавіўшыся ад парахавых зарадаў.

Не грэбавалі гандляваць гарэлкай і саветнікі, і рэвізоры, і артысты. Збіралі грошы не толькі на воўчае футра або лісіную шапку, якія каштавалі тут вельмі танна, але і на сонцахоўныя акулеры, запальнічкі, прэзерватывы ў яркай упакоўцы — прэзенты ёсць прэзенты.

Спосабы здабывання грошай на пакупку тавара напрамую залежалі ад прафесіі дзялка. Напрыклад, машына будаўнічага смецця давала вадзіцелю джынсы. Пару-тройку іх можна было купіць за прададзенае тайком запасное кола. Мільённыя прыбыткі прыносіў продаж паліва. Або яшчэ... Падпалкоўнік Зялё, начальнік разведкі 40-й арміі, захапіўшы ў штабе стос сакрэтных карт, з вялікай для сябе выгадай прадаў «інтэлектуальную ўласнасць» анямелым ад здзіўлення маджахедам.

Вайна ў гэтай далей пасоўвалася ў глыб Афганіста-а. Усё больш выкручастыя рабіліся крмінальныя манеры аматараў нажывы. Хутка суды ракой пацяялі, мінулыя мытныя перашкоды, велізарныя м.сы савецкіх «драўляных», каб, ператварыўшыся ў чэкі Знешпасылгандлю, вярнуцца назад у родныя пенаты. Хава-лі «зялёненькія» і ў цюбіках з пад крэму, і ў слоіках варэння, і ў палках каўбасы. Прыстройвалі іх у пышных жаночых прычосках.

Праўда, многія хітрыкі лопаліся, як мыльныя бурбалкі. Пакрысе мытнікі і кантрразведчыкі дабраліся і да авіяцыі—шэцэндзест тысяч рублёў страціў у адзін момант бортэхнік-«бізнесмен» з паго-намі прапаршычка. «Засвацілася» аднойчы і сакрэтная пошта. Вось і давялося маёру Авеціну, «сакрэтчыку» адной з дывізіяў, прыставіць пісталет да скроні...

Кажуць, праўда страляе з мінулага, хапае нас кастлявай рукой. А па-мойму, яна лечыць нашы язвы і каросту. Вяртае да чалавечага жыцця.

В. КРУЧКО, вайсковец.

У ВЕРАСНІ мінула года амаль незаўважна для шырокай грамадскай прайшла пастанова Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь «Аб рэарганізацыі дзяржаўнай запаведна-палаўнічай гаспадаркі «Белавежская пушча». А між тым, за кароценькай пастановай стаіць вялікая і балючая праблема нашай нацыянальнай святыні, якой, бадай што, няма роўнай у свеце.

...Годы два-тры назад у Белавежскай пушчы ва ўсё трукалі сякеры: брыгады цесляроў секлі запаведны лес і ставілі

ПРЫРОДА І МЫ

Толькі песня душу цешыць, а сама Пушча—канае...

з яго... зрубкі для дач. Для каго прызначаліся тыя дачы, можна толькі здагадацца. Мала ўжо было цешыць сябе «царскімі» паляваннямі. Алетыт прыходзіць у час яды. Чаму ж для ўласнай двухпавярховай дачкі не замахнуцца на елку ды сасну ў слаўтай на ўсё свец пушчы, прытым экалагічна чыстай у радыяцыйных адносінах? А на тое, што Белавежская пушча — нацыянальная горадска-беларуская надрада, што гэта ўнікальны прыродны комплекс, якіх не так і шмат на Зямлі, чынадралам было нахаць.

Спіраль дэградацыі Белавежскай пушчы як запаведніка пачала раскручвацца яшчэ некалькі дзесяцігоддзяў назад. Тады яшчэ, насуперак здароваму сэнсу і элементарнай прыстойнасці, нарадзіліся на свет божы стварэнні, якіх не ведаў цывілізаваны свет. У 1957 годзе па ініцыятыве былога міністра сельскай гаспадаркі СССР В. Мацкевіча некалькі лепшых запаведнікаў краіны, у тым ліку і Белавежская пушча, былі пераўтвораны ў так званыя «запаведна-палаўнічыя гаспадаркі», і ў іх павялічыліся не вучоныя, а людзі са зброяй.

Супраць гэтага паўсталі, вядомыя савецкія вучоныя, прырочыла камісія па ахове прыроды АН СССР, Усерасійскае таварыства аховы прыроды, але ўладу маючыя засталіся глухімі і нямымі. Інтэрэсы саноўных асоб былі пастаўлены вышэй за інтарэсы народа і навукі. Своеасаблівыя прыродныя спецразмеркавальнікі амаль адкрыта дзейнічалі ў самых слаўтых прыродных кутках краіны — пад шумлівыя вадаспады слоў аб клопатах пра захаванне ўнікальных мясцін, іх жывёльнага і расліннага свету.

Якое ж багацце Пушчы прыбрала да сябе адміністрацыйна-камандная сістэма і як яна ім распарадзілася?

На яе тэрыторыі налічваецца 59 відаў млекакормячых, 227—птушак, 27—рыб, шмат відаў насякомых і іншых беспазва-ночных, а таксама раслін. Бадай што нідзе не знойдзеш столькі рэдкіх жывёл і раслін, занесеных у Чырвоную кнігу, як у пушчанскіх лясах: 31 від жывёл і 39—раслін. Здавалася б, да ўсяго гэтага багацця, якое дала нам прырода, трэба пад-стаўляць экалагічна пісьменна, беражліва, каб захавць яго, зрабіць пушчу буй-ной навуковай прыроднай лабараторыяй. Так напачатку і было, калі яна ў 1939 годзе была аб'яўлена запаведнікам.

На жаль, статус Белавежскай пушчы, як эталона і рэзервуара прыроды, усё больш і больш уступаў у супярэчнасць з дзейнасцю неантралюемай (ці кантралю-емай зверху некомпетэнтнымі ў навуко-вых адносінах асобамі) запаведна-палаў-нічай гаспадаркі. Арганізаваныя на шы-рокую нагу паляванні і звязаныя з імі захадзі па штучным павелічэнні колькас-ці жывёл прывялі да яўнай дэградацыі слаўтага прыроднага комплексу. Дастат-кова сказаць, што, паводле сведчання вучоных, на тэрыторыі пушчы за кошт пад-кормкі падтрымліваўся завыванні ў 1,5—2 разы ўзровень палаўніча-прамыславых відаў жывёл, а гэта, у сваю чаргу, вы-чэрпвала натуральную кармавую базу, знішчала падросць і падлесак, змяняла структуру дрэвастою. Звяры пачалі за-лезаць ад кармавак, якія ставілі ім чала-век. Усё гэта за некалькі дзесяцігоддзяў прывяло да пагаршэння стану папуля-цыі, да зніжэння трафейнай наштоўнасці жывёл.

Пушчанская запаведная тэрыторыя спазнала нажы бульдозераў і наўшы эн-каватараў меліяратараў, шчодра пасыпа-лася мінеральнымі ўгнаеннямі і ядахімі-катамі, тут звінелі пілы і гахалі сякеры. У выніку рэчкі і рачулікі пушчы забру-дзаны, у многіх мясцінах пашкодзаны дрэвы і кусты, усыхаюць ельнікі, іншыя дрэвастоі.

Высокая шчыльнасць жывёл спрыяла ўзнікненню сярод іх хвароб. Нашто ўжо магутныя зубры, але і яны не вытрымалі антрапагеннага прэсу: з 1982 года па 1987 ад хвароб загінула 27 зуброў.

У 1982 годзе па нечай камандзе, каб мець больш вольнай прасторы для палаў-нічых забав, абсалютна запаведная зона перанесена з цэнтральнай часткі пушчы на ўскраіну, дзе вакол ляжаць меліярава-ныя землі. Цяпер гэтая зона мае тры іза-ляваныя адзін ад аднаго ўчасткі, плошча якіх усяго 4592 гектары. Гэта толькі плячэ працэнтаў пушчанскай плошчы.

Лес—зьянае пушчанскае багацце — таксама не асабліва шанавана. Тут не адзін і не два дзесяткі гадоў секлі лес для сваіх патрэб, прытым, з размахам. Вось лічы: памер лесакарывання (леса-карыстання?) складаў штогод наля 60—100 тысяч кубаметраў. Быццам, гэта лес-прамгас!

Відавочна, што ў наш час, калі па-дзьмулі ветры перамен, статус Белавеж-скай пушчы, практычна, месца для шумлівых паляванняў наменклатуры, не мог не ўстрыжываць шырокую грамад-скасць. Спачатку нясмела, а потым усё больш смялей пачалі гучаць галасы вучоных, журналістаў, прадстаўнікоў пры-родаахоўных арганізацый, якія выказвалі сваю нязгоду як з закрытасцю пушчы, так і з тым, што там робіцца.

Трэба нагадаць, што яшчэ ў 1986 годзе камісія прэзідыума СМ БССР па пытаннях навукова-тэхнічнага прагрэсу

на сваім пасяджэнні разгледзела пытан-не аб навуковай дзейнасці ДЗПГ «Бела-вежская пушча» і прыйшла да несуча-шальных высноў. У запаведна-палаўні-чай гаспадарцы галоўная ўвага надава-лася прамысловай вытворчасці і інтэн-сіўнаму вядзенню сельскай гаспадаркі, што прывяло да парушэння экалагічнай раўнавагі ў многіх біягеаэкозах, дасле-даванні навуковага аддзела ДЗПГ вяду-цца аўтаномна, у адрыве ад практычнай работы лясной і палаўнічай гаспадарак.

Тое, што статус Белавежскай пушчы павінен быць зменены, нарэшце, зразу-мелі і «наверсе». Прэзідыум Савета Мі-ністраў БССР 16 чэрвеня 1988 года пры-няў рашэнне пагадзіцца з прапановамі Дзяржкампрыроды БССР, Акадэміі на-вук БССР, групы работнікаў навуковага аддзела ДЗПГ «Белавежская пушча» аб арганізацыі дзяржаўнага запаведніка «Белавежская пушча» і дзяржаўнай па-ляўнічай гаспадаркі на частцы тэрыто-рыі пушчы. У Камітэце па ахове пры-роды была створана камісія па падрых-тоўцы навукова-абгрунтаваных рэкам-ендацый па іх арганізацыі. Камісія выяз-джала ў Кам'яноўкі, вызучала на месцы абстаноўку, выслухоўвала розныя погля-ды. Большасць, у іх ліку вядомыя вучо-ныя рэспублікі, цвёрда выказваліся за арганізацыю на тэрыторыі ДЗПГ «Бела-вежская пушча» запаведніка. Але разу-мення яны не знайшлі. Сёй-той з прад-стаўнікоў рэспубліканскіх арганізацый, нават з навуковых работнікаў пушчы імкнуўся не дапусціць рэарганізацыі запаведна-палаўнічай гаспадаркі, кіруючыся «аргу-ментамі», што трэба захавць існуючы статус пушчы (гэта значыць, і надалей весці яе да дэградацыі). Яны даводзілі, што высечкі лесу зменшыліся (да 70 тыс. куб.), даказвалі, што лес трэба высякаць, бо загінецца, папярэдзілі, што ніхто не дасць пушчы грошай больш, чым кіраўніцтва справамі СМ Беларусі, і г. д.

З снежня 1990 года сабралася калегія Дзяржкамітэта БССР па экалогіі, на якой было разгледжана пытанне аб рэаргані-зацыі ДЗПГ «Белавежская пушча». У пасяджэнні прынялі ўдзел вядомыя вучо-ныя рэспублікі, работнікі кіраўніцтва справамі СМ БССР, навуковыя супра-цоўнікі ДЗПГ «Белавежская пушча», прадстаўнікі Міністэрства лясной гаспа-даркі БССР, работнікі Камітэта па экало-гіі. Было адзначана, што камісія пад-рыхтавала навукова-абгрунтаваныя пра-пановы па арганізацыі запаведніка і па-ляўнічай гаспадаркі, паляпшэнні захаван-ня і рацыянальнага выкарыстання пры-роднага комплексу Белавежскай пушчы. Вывады камісіі ўзгоднены з зацікаў-ленымі міністэрствамі, ведамствамі і аб-лывыканкамамі.

Але на тым пасяджэнні калегіі ўзнік і новы падыход да лесу пушчы. Прад-стаўнік кіраўніцтва справамі СМ БССР нечакана прапанаваў распачаць падрых-тоўку да стварэння на тэрыторыі Бела-вежскай пушчы нацыянальнага парку.

Вось так: паўтара года працавала кам-петэнтная камісія, якая выпрацавала на-вукова-абгрунтаваныя прапановы па рэ-арганізацыі ДЗПГ у запаведнік, ідэю стварэння запаведніка падтрымалі і аб-грунтавалі акадэмік Л. Сушчэня, віцэ-прэзідэнт АН БССР І. Ліштван, акадэмік АН БССР, старшыня навуковага савета АН БССР па праблемах біясферы В. Пар-фёнаў, намеснік дырэктара па навуко-вай рабоце Інстытута заалогіі АН БССР М. Пікулік, доктар біялагічных навук, прафесар П. Жукаў, іншыя вядомыя вучо-ныя, спецыялісты Дзяржкамітэта БССР па экалогіі, і адным махам ідэя аргані-зацыі запаведніка замяняецца на ідэю нацыянальнага парку.

Дык усё-такі запаведнік ці нацыя-нальны парк?

Вырашана было: нацыянальны парк. Вырашана не ў вучоных акадэмічных ко-лах, а ў нетрах кіраўніцтва спраў СМ, у некаторых кабінетах работнікаў Мі-

ністэрства лясной гаспадаркі рэспублі-кі, у кіраўніцтве самой ДЗПГ «Бела-вежская пушча». Іх аргументы: нахай будзе нацыянальны парк, пакуль не па-меншае колькасць палаўніча-прамыс-лавых жывёл (іх сапраўды больш, чым трэба), пакуль не змену адміраючым старым дрэвастоям не падывецца ма-ладняк. На іх думку, у лес павінен прыйсці і замежны палаўнічы (вядома, за валюту).

Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь прымае пастанову № 352 «Аб рэарганіза-цыі дзяржаўнай запаведна-палаўнічай гаспадаркі «Белавежская пушча», пра-

якую мы згадвалі ў пачатку артыкула. Дакумент даволі цікавы, на ім варта спы-ніцца, хоць і разумееш, што гэта ўзор нашага канцылярска-біюракратычнага стылю.

У пункце першым пастановы чытаем: «Прыняць прапанову камісіі, утворанай распараджэннем Савета Міністраў БССР ад 10 ліпеня 1990 г. № 310 для вырашэн-ня далейшага выкарыстання Дзяржаўнай запаведна-палаўнічай гаспадаркі «Бела-вежская пушча», узгодненую з Дзяржэка-нампланам БССР, Міністэрствам фінансаў БССР, Дзяржаўным камітэтам БССР па экалогіі, кіраўніцтвам спраў Савета Мі-ністраў БССР, Брэсцкім і Гродзенскім аблывыканкамамі, аб пераўтварэнні Дзяр-жаўнай запаведна-палаўнічай гаспадаркі «Белавежская пушча» ў Дзяржаўны на-цыянальны парк «Белавежская пушча» з падпарадкаваннем яго Савету Міністраў БССР».

Заўважым—арганізацыя нацыянальна-га парку ўзгоднена з усімі, апроч Акадэ-міі навук рэспублікі.

У пункце другім пастановы дадзена ўказанне «Кіраўніцтва спраў Савета Мі-ністраў БССР з удзелам Міністэрства ляс-ной гаспадаркі БССР, Акадэміі навук БССР, Брэсцкаму і Гродзенскаму аблывы-канкамо... па ўзгодненні з Дзяржаўным камітэтам БССР па экалогіі ажыццявіць на працягу 1991—1992 гадоў неабходныя арганізацыйна-тэхнічныя мерапрыемствы, звязаныя з пераўтварэннем Дзяржаўнай запаведна-палаўнічай гаспадаркі «Бела-вежская пушча» ў Дзяржаўны нацыя-нальны парк «Белавежская пушча».

прыроды. Па сутнасці, гэта прырода-ахоўная і навукова-даследчая ўстанова, якая мае на мэце захаванне і вывучэн-не генафонду раслін, жывёл, тыповых і ўнікальных эксізітэнц, кантроль за іх станам, забеспячэнне натуральнага ходу прыродных працэсаў.

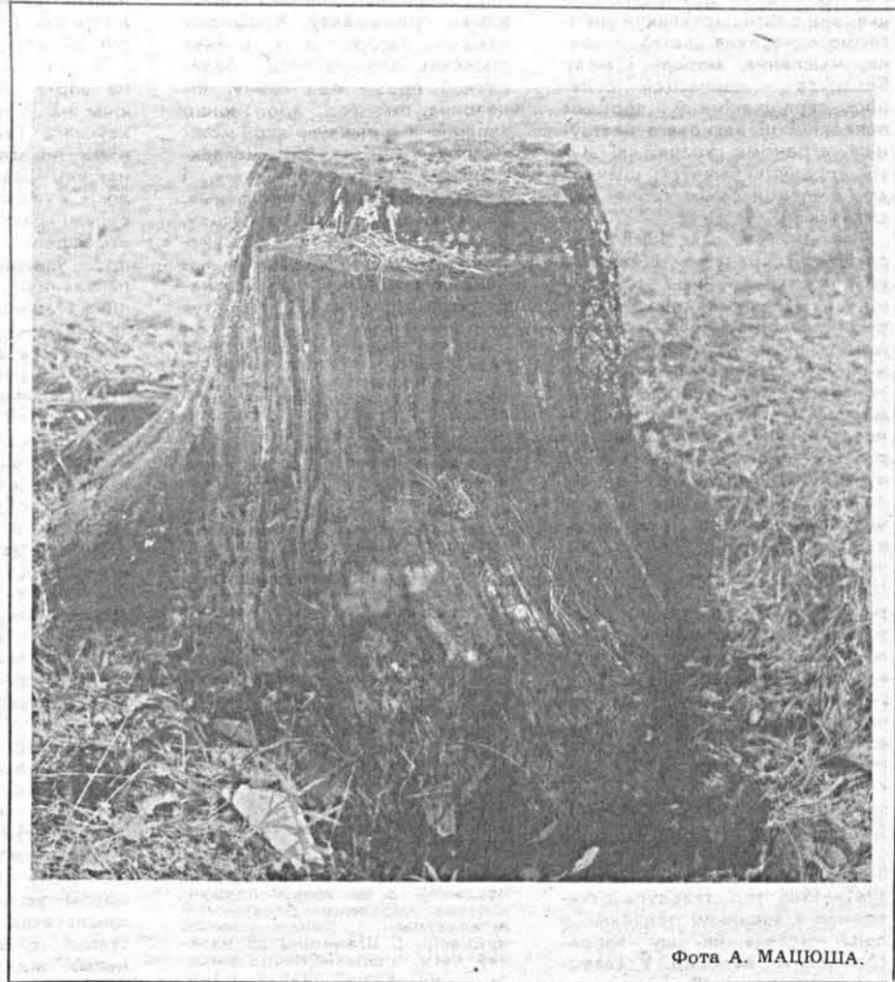
Значыць, так: калі галоўная мэта за-паведніка—захавць у натуральным стане ўсё прыродны комплекс запавед-най тэрыторыі, то нацыянальны парк ставіць задачы захавання прыродных комплексы толькі эталонных і ўнікаль-ных участкаў і аб'ектаў прыроды. На-цыянальны парк, урэшце, — гэта новыя дарогі, якія прарэжучы запаведныя пу-шчанскія лясы ў розных кірунках, гэта тысячы аўтамашын з іх шкоднымі выкі-дамі.

Адна з задач нацыянальнага парку — арганізацыя адпачынку насельніцтва ў прыродных умовах. Такім чынам, з да-даннем пушчы статусу нацыянальнага парку ў запаведны, слаўтыя мясціны прыедуць «загараць» тысячы і тысячы турыстаў. Што пакінуць пасля сябе гэ-тыя адпачыванцы? Як яны ўмеюць бе-рагчы прыроду, мы добра ведаем на прыкладзе эксплуатацыі Мінскага мора, Нарачы, рэк і рачулак Беларусі.

Да таго ж, у Белавежскай пушчы ня-ма ні археалагічных, ні геаграфічных, архітэктурных ці якіх іншых помнікаў, якія б маглі прывабіць турыстаў. На тэ-рыторыі пушчы адсутнічаюць вялікія ва-даёмы, горныя схілы, пляжы, іншыя прывабныя для турызму мясціны, якія маглі б выкарыстоўвацца для рэкрэа-цыйных мэт. Ды і запаведны рэжым у нацыянальных парках, як сведчыць су-светны вопыт, устанавліваецца не на ўсёй тэрыторыі, а на невялікіх участках. А астатнія? Відаць, будуць асуджаны на далейшую дэградацыю, знішчэнне і ма-руднае паміранне.

Такім чынам, першы нацыянальны парк Рэспублікі Беларусь павінен быць на тэрыторыі Белавежскай пушчы. Паў-тараю: першы! Не на Браслаўшчыне, не на Нарачы, не на Лагойшчыне і нават не на Палессі, а менавіта на запаведнай зямлі Белавежы. Першы — гэта не зна-чыць лепшы, узорны, бо няма ў нас ні-якага вопыту арганізацыі і ўтрымання нацыянальных паркаў.

Не паспела высахнуць чарніла на

Фота А. МАЦЮША.

Вось так: пры прыняцці рашэння аб нацыянальным парку пазіцыя Акадэміі навук не была ўлічана, а цяпер жа ёй, у ліку іншых ведамстваў, даецца ўка-занне заняцца пераўтварэннем Белавеж-скай пушчы ў Нацыянальны парк.

У той жа пастанове кіраўніцтва спраў СМ ідзе гаворка аб узмоцненні ў Бела-вежскай пушчы прыродаахоўнага рэ-жыму і зніжэнні антрапагеннай нагрукі «ў прымяненні да патрабаванняў ста-туса нацыянальнага парку».

Нагадаем, чым запаведнік адрозніва-ецца ад нацыянальнага парку.

Заповеднік—гэта ўчастак тэрыторыі, у межах якога зберагаецца ў натураль-ным выглядзе ўсё прыродны комп-лекс. У яго задачы ўваходзіць і прапа-ганда навуковых ведаў, і падрыхтоўка навуковых кадраў, і вядзенне летапісу

падпісу пад пастановай, як у Белавежу былі запрошаны замежныя палаўнічыя са стрэльбамі. Вядома, з тугімі валютны-мі кашалькамі, і белавежскія дзікі ды алены сталі першымі ахвярамі недаля-бачнай палітыкі...

Белавежская пушча належыць усяму беларускаму народу. Унікальнаму пры-роднаму комплексу, нашай нацыяналь-най святыні павінен быць нададзены статус запаведніка. Пакуль не позна, трэба ратаваць тое, што яшчэ ацалела пад рулямі стрэльбаў, уратавалася ад сякеры. Белавежская пушча павіна быць запаведнікам, навуковай зьяленай лабараторыяй, падпарадкавайшы яе Дзяржкамітэту па экалогіі разам з Ака-дэміяй навук Беларусі.

Алесь ДЗЯТЛАУ.

БЕЛАРУСКАЯ ваенная проза славу тае. Поруч з лепшай савецкай прозой 60-х і пазнейшых гадоў (і найперш поруч з прозой вясковай) яна адлюстравала выпрамленне чалавека сталінскай і паслясталінскай эпохі. Яна паказала ўваскрэсенне чалавечай годнасці і маралі. Беларуска ваенная проза антыфашысцкая. Хаця такое паняцце, як «вайна Айчынная», можа быць пераасэнсавана, і яно ўжо ўдакладняецца спадчынікамі былой дзяржавы СССР. Антыфашысцкі ж пафас нашай прозы, тым не менш, робіць яе з'яваю ў

Лепшыя, таму што ў апавяданнях М. Лынькова са зборніка «Астап», у «Вялікім сэрцы» К. Чорнага, «Глыбокай плыні» І. Шамякіна, і асабліва ў ваенных апавяданнях Я. Брыля быў і моцны бок: выразнае трагедычнае гучанне, усведамленне вайны як найвялікшай трагедыі народа, што не перакрываецца рытуальным безумоўным «апраўданнем крыві».

Гэтаксама «натуральна» была часова забыта традыцыя псіхалагічнай культуры, такі твор, як «На імперыялістычнай вайне» М. Гарэцкага, напрыклад. Маладзейшыя беларускія празаікі выхоўваліся на афі-

у І. Шамякіна, культурай пісьма.

Безумоўна, выключная фігура ў нашай ваеннай прозе В. Быкаў — дзякуючы сваёй незвычайнай цэльнасці, аўтаномнасці. Ягоны боль такі вялікі, што шлях да ісціны ў яго самы ўпарты, цяжкі, аднастайны і — кароткі. Ужо сказанае, праз цензурны заціск прамоўленае В. Быкавым яшчэ 20—30 гадоў назад наша белетрыстыка толькі цяпер пачынае падрабязна распавядаць так званаму масаваму чытачу. Адаін з самых свежых прыкладаў — аповесць І. Шамякіна «Ахвяры» (1991 г.), у якой энкавэдзіст, што атабарыўся ў

няцяў, сімвалічных пабудов; і з другога боку — адметны стыль Алеся Адамовіча з прамымі выхадамі на публіцыстыку, дакумент, рацыянальную канструкцыю.

Увогуле пра ролю дакумента ў лёсе беларускай ваеннай прозы трэба сказаць асобна. Наша дакументалістыка таксама пачыналася з кнігі, якія былі больш аператыўнымі зводкамі, складзенымі адпаведна афіцыйнай ваеннай дактрыне, чым дакументальнай літаратурай; са шматлікіх мемуараў дзеячаў партызанскага руху на Беларусі, апрацаваных прафесійнымі літаратарамі. Прынамсі, гэты мемуарна-парадны

цяпер для шырокай публікі. Зноў факт набывае моц мастацкага вобраза: матэрыялы пра зверствы польскіх і савецкіх партызан у падчас акупацыі Беларусі змяшчаюць польская «Ніва» і беларускі «ЛіМ»; сведчанні саміх былых партызан пра жорсткасць да беларускага насельніцтва друкуе ў «Літаратурнай газетзе» В. Кандрацьёў; звязаныя з гэтымі ж падзеямі фрагменты, раней выключаныя з кнігі «Я з вогненнай вёскі...», публікуе Я. Брыль; Б. Сачанка без таннай паліталогіі распавядае пра беларускую ваенную эміграцыю; выдаецца Л. Геніюш, друкуюцца яе дзённікі, «праграмны» верш «Партызаны»...

Новыя рубяжы трэба браць і мастацкай прозе. Тут выразна вылучаюцца дзве тэмы. Адна — атмосфера перадавае ваенных гадоў: бальшавіцкі «маральны кодэкс» і рэпрэсіі ў сутыкненні з традыцыйнай этыкай і нацыянальным характарам. Ніводзін канфлікт той пары, прыватны ці гістарычны, немагчыма зразумець па-за гэтым сутыкненнем, што ўвесь час спараджала трагедыю. Гэта тэма так ці інакш прысутнічае ў такіх творах 90-х гадоў, як раман В. Карамазова «Беганцы» (пра першыя тыдні вайны); раман А. Марціновіча «Цень крумкачовага крыла» (пра будзёншчыню 1943—48 гадоў); у аповесцях і апавяданнях з кнігі В. Хомчанкі «Царзек Сямён Івашкін» (пра сталінскае ваеннае «праваўддзе»).

Другая тэма нашай ваеннай прозы апошніх гадоў — гэта «партызанка», партызанскі рух і ўвогуле жыццё на акупіраванай тэрыторыі Беларусі. У 90-я гады выйшла з друку аповесць У. Дамашэвіча «Кожны чацвёрты», раман П. Місько «Хлопцы, чые вы будзеце...», аповесць І. Шамякіна «Ахвяры», раман В. Адамчыка «Голас крыві брата твайго». Надрукавана першая частка новага рамана І. Чыгрынава з вядомага цыкла пра «Верамейкаўцаў», выйшаў раман М. Аўрамчыка «Палон»; чакаем аповесці В. Быкава «Бліндаж».

Красамоўна сама назва рамана М. Аўрамчыка «Палон» (1991 г.). Тэма палону ў многім яшчэ вельмі нязведаная. І як нейкі неадменны эпіграф да новага твора прыгаворваецца колішняя радкі М. Аўрамчыка-паэта:

Не ведаць бы, як юнаком
Глядзець на Еўропу бялюча,
Праз краты вагонных акон,
Праз дрот заржавелыя калючы.

Я ведаю,
як без надзей,
Апошнюю страціўшы веру,
Дзічэў чалавек між людзей,
Завыўшы ад жудасці зверам.
(1975 год.)

Аднак у рамане паэт, які ўмеў быць цалкам шчырым, ператварыўся ў зусім афіцыйнага празаіка. Апавядальнік выбачаецца за кожную псіхалагічную і падзейную драбніцу, што можа падацца чытачу недастаткова геройскай. Прысутнасць цензара (унутранага ці, можа быць, канкрэтнага, бо пісаўся раман, відаць, не адзін год), дужа адчувальна, і менавіта ў гэтым сэнсе «Палон» паказальны ў нашай сучаснай прозе.

Яшчэ адзін раман 1991 года — аб'ёмны твор Арнада Марціновіча «Цень крумкачога крыла». Па сутнасці гэта лірычная біяграфія героя, Івана Яворскага, які ў час вайны лячыўся пасля ранення ў душэбінскім шпіталі, а потым працаваў нарэспандэнтам мінскай газеты. Нескладаная асацыяцыя і сюжэтныя хвалі звязваюць у адну апавядальную плынь згадкі героя пра дзяцінства і юнацтва, жанчыні і мужчын, сваякую ці менш разгорнутыя занадта пра вайну фінскую і Айчынную, а таксама пра членства Беларусі ў ААН; пра гісторыю ўжывання чалавечтва гарэлі; пра тое, што на вайне людзям бывае страшна, але «фантар усведамлення байцом свайго абавязку адгаворвае вялікую ролю»; пра дакладную канструкцыю і прызначэнне шлюзаў і аргану; пра знешні выгляд і звычку да варажбы ў чыган; пра тое, чым адрозніваюцца халюны чаравікаў і ботаў і чаму апошнія лацвей надзяваюць у разводдзе; і да т. п. Пераважае ўсё ж у гэтай агульнай плыні апісанне журналісцкай працы. На кан-

Людміла КОРАНЬ

Маруны скон стэрэатыпаў

Беларуская ваенная проза

агульным гісторыка-літаратурным працэсе, — праз салідарнасць з культурнай Еўропай і светам у стаўленні да Гітлера, да многіх звязаных з ім падзей 30—40-х гадоў.

Беларуская ваенная проза і кансерватыўная. Да апошняга часу яна больш замацоўвала, ахоўвала, сцвярджала нацыянальную праяўную традыцыю, чым абнаўляла, рэфармавала яе. Тлумачыцца гэта не толькі пільнасцю савецкай эстэтычнай цензуры. Важна і тое, што гісторыя ўсёй беларускай сучаснай культуры — гэта найперш гісторыя адчайнага супрацьстаяння магутным разбуральным уплывам. І наша ваенная проза выканалася сваю ахоўную ролю. Насуперак няўхільнай дэнацыяналізацыі яна з патрыярхальнай упартасцю аднаўляла светаадчуванне, мысленне, мараль і мову беларуса — найчасцей сялянскага, гараджанска ў першым пакаленні ці вясковага настаўніка, агранома, урача, які мусіў апрацуць быкаўскі шынель або застацца самім сабою пад акупацыяй.

Трагедыя ж савецкага літаратурнага працэсу звязана з тым, што звычайны «сярэдні» нашы пісьменнікі мусілі пераймаць, наследваць, перапытваць зусім не тое, што ім, мажліва, хацелася б, а выключна афіцыйныя ўзоры. Прыкметнае паніжэнне ці павышэнне агульнага літаратурнага ўзроўню амаль не залежала ад з'яўлення выдатных талентаў, адкрыццяў у эстэтыцы. Вызначальнай была палітычная кан'юнктура. Калі ў дасавецкія часы, напрыклад, можна было гаварыць пра эпохі і школы рамантызму, рэалізму і інш., то агульнае аблічча савецкага мастацтва ўжо вызначалася «эпохамі» і «школамі» сталінскай бесканфліктнасці, хрушчоваўскай адлігі і г. д. Адсюль — афіцыйныя, заўважны і ў беларускай ваеннай прозе, прычым афіцыйнасць яе ці не ў першую чаргу зрабіла праблематычнай і яе праўдзівасць.

Увогуле дзяржаўны міф пра Вялікую Айчынную вайну 1941—1945 гг. ствараўся сіхронна з ваеннымі падзеямі, а лепш сказаць, ён быў запраграмаваны, наперад. У савецкай рэчаіснасці 40—50-х гадоў не маглі не з'явіцца такія спрашчэнныя вайны, як проза І. Гурскага і А. Стаховіча, што нагадвае афіцыйны лубок на мяжы мастацкай бездапаможнасці. У падобнай і больш сур'ёзнай прозе («декапомныя дні» М. Лынькова, напрыклад) не маглі не выпінацца празмерна роля партызанскіх структур ва ўсіх «стануючых» падзеях на фронце і ў тыле. У тым жа гады і крыху пазней нельга было абмысціся ў мастацтва без рамантызацыі, часам дужа таннай, ГЕРОЯ гэтай вайны, — і творы М. Лынькова, К. Чорнага, І. Шамякіна — яшчэ лепшыя ўзоры жанру.

цыйных догмах, на эстэтычнай дыяцы, і кожны паасобку павінен быў прайсці свой шлях да ісціны.

Між тым пераважна пакаленне В. Быкава і крыху маладзейшых за яго пісьменнікаў, што пачыналі друкавацца ў знакамідыя 60-я, зрабіла нашу ваенную прозу агульнавадомай. Творы 60—80-х гадоў А. Адамовіча, Я. Брыля, В. Быкава, В. Казько, І. Навуменкі, Б. Сачанкі, М. Стральцова, І. Пташнікава, І. Чыгрынава, І. Шамякіна яшчэ і сёння ў вялікай ступені вызначаюць стэрэатып сучаснага беларуса як для саміх беларусаў, так і ў іншанацыянальнай сямімоўнасці. Праўда і тое, што да сённяшняга дня ваенная тэма зрабілася класічнай таксама сярод нашых графамаў. Апошнімаў нямаю паспрыяла і пэўная стыльвая аднастайнасць беларускай прозы пра вайну. Відавочна, што тое адрозненне «эпікаў» і «лірыкаў», якое можна прасачыць у ёй, малаактуальнае. Таму што і тыя, і другія аднолькава грунтоўныя, уважлівыя да падрабязнасцяў, прыязаныя да этнаграфічна-побытавага, да знаёмых з маленства краявіду і да ўласнага радаводу. Вядуць рэй тут яркія таленты.

Проза 60-х, 70-х і пач. 80-х гадоў яшчэ не магла быць зусім свабодна ад старых догмаў. Ёй часам не хапала праўдзівасці ў асвятленні гістарычных фактаў, а мажліва і дастатковай дасведчанасці ў іх. Яе пафас быў такі манатонны: абмежаваны, па-першае, ітанцыямі рэкамію, «журналінага крыку» па здратаванай чалавечнасці з абавязковай сцвярдзальнай, прасветлена-катарскай нотай напрыканцы; і, па-другое, пачуццёвай гаммай гнева, абурэння, пранізнаў фашызму. Аднак важней падкрэсліць тое, што ў лепшых сваіх узорах гэтая проза была ўжо дастаткова гуманістычная. Інтэнсіўнасць яе пафасу перавышала і самы высокі болей парог; яна дала ўзоры болей эстэтычнай рэфлексіі (згадайма «Суд у Слабадзі» В. Казько, 1978 г., напрыклад).

І якрая гэтая наша проза да апошняга часу была сапраўды папулярнай. У нас быў такі знакаміты раман, як «Сэрца на далоні» І. Шамякіна, дзякуючы якому ладная частка мясцовага насельніцтва і ўведала пра рэальнае, а не толькі падручнікавае існаванне беларускай літаратуры. Фенаменальна чуйнасць І. Шамякіна да павеваў часу, аператыўнасць выхаду ў свет новых твораў, а таксама аблегчанасць стылю (калі нецікавы, нявыгрышны для інтрыгі змест падаецца скорарэгорнай, публіцыстычнай, а псіхалагічна распрацоўваецца заваблівае для чытача), — усё гэта зрабіла І. Шамякіна адным з самых чытабельных, поруч з В. Быкавым, беларускіх ваенных пісьменнікаў. У нязвычайнай папулярнасці сярод розных слаёў насельніцтва І. Шамякіну праіграць і нашы запаветныя эпікі — І. Пташнікаў, І. Чыгрынаў, іншыя паслядоўнікі грунтоўнай ды няспянамай манеры пісьма — В. Карамазэў, В. Казько, напрыклад, а таксама больш лірычныя М. Стральцоў, ранні І. Навуменка, Б. Сачанка. А між тым усё яны вядомыя і глыбокім пранікненнем у сутнасць ваеннай рэчаіснасці, і несумненнай адпаведнасцю нацыянальнай стыхіі, і больш высокай, чым

партызанскім атрадзе, губіць лепшых людзей, расстрэльвае падпольшчыка. Ці згадаем аповесць У. Дамашэвіча «Кожны чацвёрты» (1991 г., пісалася ў 1977—78 гг.), эмацыянальную дэкларацыю на прадмет наяўнасці абмежаваных і подлых людзей у партызанскім атрадзе.

В. Быкаў адметны і стыльва. Апошнім часам ягоная паэтыка ўсё больш настойліва звязваецца з традыцыйнай еўрапейскага экзістэнцыялізму. Быкаўская проза сапраўды выбіваецца з агульнай плыні, да якой надзвычай стасуецца папулярная ў нас філасофема пра сувязь побыту і быцця (С. Андрэюк). Апошняя выснова ў большасці выпадкаў вычарпальна вызначае агульнагуманітарную праблематыку беларускай ваеннай прозы.

З экзістэнцыялізмам, аднак, не варта перабольшваць, маючы на ўвазе канкрэтыку быкаўскага тэксту. У В. Быкава няма іншага героя, як той, някідкі, чья сацыяльная псіхалогія кожны раз вядома вельмі дакладна. Няма іншай атмасферы, як тая, сталінская, што ўвайшла ў плочь і кроў пакалення, пра якое В. Быкаў піша. Няма іншага пафасу, чым гуманістычны боль за ахвяраванага вайне і несправядлівасці чалавека. І таму экзістэнцыя чытаецца хіба што ў аповесці «У тумане» (1989 г.), дзе ірацыяналізм, абсурднасць сітуацыі сапраўды актуальныя, нават ці не першасныя ў вобразнай структуры твора. А зусім не ў аповесці «Дажыць да святання» (1972 г.), напрыклад, з якой пачыналіся ўсе гаворкі пра быкаўскі экзістэнцыялізм, — справядлівыя на ўзроўні вобразных паралеляў, тыпалогіі.

Творчасць В. Быкава — цэласны, стабільны мастацкі арганізм, і таму ягоная проза — найпапулярная ў нас ніва для інтэрпрэтацыі розных вядомых тэорый, своеасаблівы палігон для нашых і замежных дысертантаў. В. Быкава — пісьменнік разглядаючы і кантэкстце парабалічнай прозы, прозы эксперыментаў, выбару, прыпавесці, экстрэмальнай сітуацыі, прозы стальных хранатопавых мадэляў і г. д. І нідзе В. Быкаў не хібіць! Ці не доказ гэта таго, што В. Быкаў у нейкім сэнсе і сам сабе філасофія, ён універсальны — дзякуючы, вядома, таленту, а яшчэ таму, што бліжэй за іншых да праўды.

Зяртаючыся да тэмы стыльвай інерцыінасці беларускай ваеннай прозы, трэба сказаць, што ўжо ў 70—80-я гады прыкметнымі былі спробы многіх аўтараў выбіцца з агульнага рэчышча. Цікава, што часцей гэта таго, што В. Быкаў у нейкім сэнсе і сам сабе філасофія, ён універсальны — дзякуючы, вядома, таленту, а яшчэ таму, што бліжэй за іншых да праўды.

жанр надзвычай трывалы (згадаць тыя ж сучасныя кнігі Славы, Гонару і да т. п.); і трываласць яго сведчыць перш за ўсё пра тое, як пакутліва мяняюцца ацэнкі гісторыі пры жыцці таго пакалення, якое было суб'ектам гэтай гісторыі. Жывыя людзі, ужо падзеленыя на герояў і негероў, не могуць быць аднадушчамі і паводле перамен!

У 70-я гады маленькую рэвалюцыю ў мастацкай інтэрпрэтацыі дакумента зрабіла кніга А. Адамовіча, Я. Брыля і У. Калесніна «Я з вогненнай вёскі...» (1975 г.). Просты мантаж дакументальных фрагментаў з мастацкім тэкстам тым часам зрабіўся ў нас ужо настолькі банальным прыёмам, што, напрыклад, А. Адамовіч пакінуў такі бязлітасны запіс пра сваю «Хатынскую аповесць» (хрэстаматыю, адначаснаю прэміяй, перакладзенаю на многія замежныя мовы, папулярную ў савецкай і замежнай чытачы: «літаратурная няўдача»: «...літаратурныя формы ў пар ператвараюцца ад суданрання ў вогненнай памяццю Хатыняў».

У кнізе «Я з вогненнай вёскі...» дакумент (магнітафонны запіс сведчанняў тых, хто ацалеў са спаленых вёсак) з нейтральнага факта ператварыўся ў мастацкі вобраз. Ніякая мастацкая прыўкраса не ўражае чытача больш, чым нягладкая аповяды самога «голасу народнага» ў абліччах, лёсах, у тых натуральных адхіленнях і прыватнасцях, што вырастаюць у афіцыйна-філасофскія дэталі. Кніга «Я з вогненнай вёскі...» дала пачатак новаму жанру ў нацыянальнай традыцыі, у прозе народа, праўдзівых гісторыяў якога доўгі час змушана не расцінала вуснаў (творы А. Аламовіча, С. Алексіевіч, С. Панізіна).

Імя А. Адамовіча ўвогуле звязана з радыкальнымі стыльвамі пошукамі ў ваеннай прозе: згадаем аповесць «Карнікі» (1981 г.), ці не першую ў сучаснай нашай літаратуры спробу «рэканструяванага» псіхалагізму, натхнёнага, па словах самога пісьменніка, манераю У. Фолкнера.

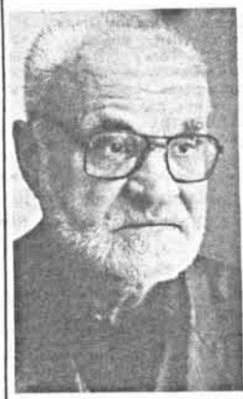
І самае гадоўнае — праз дакумент у 80-я гады ваенная проза абнавілася не столькі знешне-фармальна, колькі змястоўна. У тым жа «Карніках» упершыню ў савецкай літаратуры адкрыты, усур'ёз былі пастаўлены тыя пытанні, якія мучылі таксама і В. Быкава ў аповесцях «Знак бяды» (1982 г.), «Кар'ер» (1986 г.), «У тумане» (1989 г.): чым была гэтая вайна для беларусаў? Адкуль узляліся паліцаі, карнікі, што палілі Хатынь? Чаму партызаны былі такімі бязлітаснымі — яны ж ведалі, што за кожным знакам іхняга існавання будучы закатаваны сваякі, суайчыннікі, дзеці? Калабаранцынізм і патрэбы нацыі, здрадніцтва і трагізм туліковай сітуацыі паміж гітлеразмам і сталінізмам...

Сёння, у гады 90-я, мы робімся сведкамі канчатковай смерці многіх былых стэрэатыпаў, сярод якіх ёсць і самыя дарагія, усталываныя. Гэты скон немінучы пад лавінаю новай інфармацыі, легалізаванай

Пятру ВАСІЛЕЎСКАМУ—70

15 мая спаўняецца 70 гадоў пісьменніку Пятру Васілеўскаму. Ад усяго сэрца віншваем Пятра Савельевіча з юбілеем і жадаем яму новых творчых поспехаў!

Сталася так, што якраз напярэдадні юбілею Пятро Савельевіч прапанаваў «Ліму» свой «сумны роздум пра ненапісаную кнігу...»

Вузельчыкі на нітцы жыцця

Сумны роздум пра ненапісаную кнігу...

цэптуальную арганізацыю твора прэтэндуюць тыя факты, што герой замоўчаў арышт бацькі ў 30-я гады і баяўся быць выкрытым; паступова зразумее, што ў калгасах жыццё не так добра, як ён пра тое піша ў сваіх нарэспандэнцыях; што за мяжюю тасма не ўсё дрэнна; што беларуская мова абмяжоўваецца ва ўжытку; што класавая пільнасць і шпіёнаманія ў савецкай дзяржаве часам пераходзіць у працяглы пераход, але я стрымаўся», — зазначае Яворскі на с. 301. Увогуле неадзе пасля траўнай сотні старонак у чытача ўзнікае такое ўражанне, што банальнасць героя ўрэшце стала і самага аўтара. Пасля чаго апошні палчыў за лепшае знакамітую мастацкую місію па вобразным спэцыфічным рэалістычным ўсплыву ў сваім рамане на плечы двух сімвалаў, як то: (1) цень ірмунча, што аднойчы падае на пешага героя і сімвалізуе згубную сталіншчыну; і (2) выпадковую гібель героя пад коламі машыны, што сімвалізуе тое самае.

Наступны раман, «Бежанцы» В. Кармазава (часопісны варыянт 1990 г.), твор класічны для беларускай савецкай літаратуры, калі мець на ўвазе тое лепшае, што ў гэтай традыцыі было. Са своеасаблівай, неспешлівай, складаназлучанай і складаназалежнай грацыяй раскрываюцца ў рамане розныя бакі народнага жыцця ўслед за пачуццём і думкаю апавядальніка, што прысутнічае ў тэксце ўвесь, ажно да шкельцаў сваіх акулераў, якія ён мусіць праціраць раз за разам у час касыбы.

В. Кармазаў асэнсоўвае бежанства як наканаваанне, як злы лёс беларусаў, ці не заўсёдна ў XX стагоддзі гнаных шукаць ратунку ў чужых неласкавых краях. Сусветныя войны і лакальныя палітычныя кампаніі 20-х і 30-х гадоў, люты саракавыя, езуіцкія пасляваенныя, цяпер вось Чарнобыль...

Моц падобнай прозы, як ужо адзначалася, не толькі ў пластычнасці, з якой малюецца нацыянальна стыхія, не толькі ў гуманістычным пафасе, што вярэдзіць незагойныя раны. Не менш важная тут і творчая індывідуальнасць пісьменніка: толькі яна на раджае спецыфічную гармонію, мастацкі вобраз.

Самым прыкметным творам апошняга часу ў нашай ваеннай прозе стаў, відаць, раман В. Адамчыка «Голас крыві брата твайго» (1991 г.), фармальны працяг вядомай трохтомнай эпопеі з жыцця Заходняй Беларусі. Апавядальнікі стыль В. Адамчыка тут таксама застаўся традыцыйным, добра знаёмым чытачу беларускіх раманаў. Адзек у «Голасе крыві брата твайго» падзеі часоў гітлераўскай акупацыі Беларусі паказваюцца прынцыпова паноўнаму, з падрабязным улікам тых рэалій, якія ў сапраўднасці фарміравалі акупацыйны побыт. Персанажы В. Адамчыка жывуць навідавоку ў акупантаў, у поўнай залежнасці ад размаітых мясцовых уладаў, цывільных і ваісковых, добраахвотных і «добраахвотных». «Жалель здыся некого», — гаворыць Корсакавай Алесі казак, што асталіся ў яе хаце, данскога атамана Паўлава ваяка. Дарагія В. Адамчыка героі крутом вінаватыя — і карніку, і партызану, і Сталіну, — бо жывуць на акупіраванай тэрыторыі, кінутыя разбітым у першыя ж дні ваіны войскам. Таму іх рабуюць і паляць, ганьбуюць ды вучаць, што маральна, а што не.

Са з'яўленнем «Карнікаў» А. Адамчыка, апошніх твораў В. Быкава і рамана «Голас крыві брата твайго» В. Адамчыка ў нашай літаратуры назаўсёды мінуліся тыя часы, калі можна было пісаць пра ваіну, пра акупацыю педэжурна. І сёння як ніколі неабходна, каб новыя кнігі пра ваіну не выдавалі на састарэлыя нарыхтоўкі, больш-менш прыхарашчаныя і «ціснутыя» ў друк пад галоснасць; каб у іх было прынцыпова новае асэнсаванне рэалістычнасці, з улікам таго, што для савецкай масавай свядомасці сёння кардынальна змянілася карціна свету. Хто мае вочы, мусіць бачыць.

Вельмі ж красамоўны грэчаскі міф пра трох багінь Мойраў, якія трымаюць жыццё чалавека ў сваіх руках: Клоата тэкітку чалавечага жыцця, Лахесне выдае жэраба, які выдае чалавеку, а Антропас абразае нітку жыцця. Дык што застаецца чалавеку? На ўсякі выпадак адзначаць вузельчыкі на той нітцы нешта галоўнае, што адбылося ў тваім жыцці? Гэта можна. З невясёлай нагоды рэвізую вузельчыкі: дзяцінства і юнацтва, трыццаць сёмы год і ваіна, пасляваенная калгатня і, нарэшце, гэта самая перабудова...

Самы балочы і незабыты вузельчык — ваіна. Калі вярнуўся з ваіны, вельмі ж хацелася пісаць пра яе, і не ўвогуле, а менавіта пра сваю ваіну! Але кніга так і не напісана...

Думаў пра гэта: пісьменніка прываблівае тэма ваіны сваёй магчымасцю з асаблівай яркаравасцю выявіць у мастацкім творы чалавечую натуру, якая менавіта ў абставінах ваіны праяўляе сябе і ў лепшых і ў самых кепскіх рысах — ваіна фіксуе галоўнае ў чалавеку. І прытым, ваіна — справа бесчалавечная, агідная. Але чалавечтва пакуль што не мае ніякіх іншых сродкаў вырашаць свае гістарычныя праблемы, апроч ваінаў, рэвалюцый ды іншых катаклізмаў — вось такая недасканалая прырода чалавечага грамадства.

Чатыры з паловай гады ўзяла ваіна з майго ўласнага жыццявага рахунку. Як жа яна ўспрымалася мною? На ваіне людзі рэзка падзяляюцца на тых, хто знайшоў у сабе сілы і гатоўнасць да выканання свайго патрыятычнага абавязку, і на тых, каго пры сутыкненні з ворагам ахопліваў жах, а ён прыводзіў да здрады. Прытым, непазбежна спадарожнікі ваіны — знявага чалавека, здэке над ім, усё агіднае і жывельнае на ваіне лезе з чалавека, які цеста з дзьяжы, бо загад жа трэба было выконваць! Хоць ён, напрыклад, такі: «Ні кроку назад!» І хлапчыкі, былыя школьнікі, толькі што атрымаўшыя трохлінейку, ці нават адну гранату, бо ў першыя дні ваіны не хапала тых трохлінейкаў, кідаліся ў атаку, часцей за ўсё бязглузду. Колькі палягло ў тых атаках нас, вясемнаццацігадовых, што проста са школьнай парты трапілі ў пекла бязлітаснай ваіны! Загад: «Стаяць на смерць!» — гэта страшэннае зкляццё ўспрымалася як непазбежная неабходнасць, бо ў бяздэрных камандзіраў не было іншых спосабаў вядзення бою, які толькі ахвяраваннем салдацкага жыцця. Самі ж, між тым, як правіла заставаліся ў тыле, хаваліся ў штабных бліндажах. Смерць іх калі і накрывала сваім чорным крылом, дык толькі выпадкова. Многія з іх жывуць і сёння, дзеляцца з моладдзю «баявымі ўспамінамі», пішуць кнігі, чытаць якія прыкра, бо яны хлуслівыя.

Зайздросччу Васілю Быкаву: ён сказаў пра «сваю ваіну» тую праўду, якую другія, у іх ліку і я, не пасмелі сказаць. І ў чым толькі не абвінавачвалі Быкава тыя ж самыя горакамандзіры, генералы і палкоўнікі. Крытыкі ж, якіх трапна ахрысціў Л. Лявонаў «вертадоксамі», абвінавачвалі сумленнага летатісца ваіны нават у буржуазным суб'ектыўзме: не было такіх камандзіраў у нашай гераічнай арміі, як быкаўскі капітан Сахно, і тым самым аўтар скажае рэалістычна, бо атручаны буржуазным суб'ектыўзмам. А між тым, у той рэалістычнасці, якую, на думку «вертадоксаў», скажае Быкаў, кожны пяты, калі не чацвёрты быў... Сахно! Але вось якая прыкрая парадоксальнасць: можа, мы таму і перамаглі, што «паганятымі» на той праклятай ваіне былі вольны Сахно. Бо наўрад ці перамог бы замардаваны бесчалавечнай сталінскай сістэмай прымусу народ, мільёны вязняў ГУЛАГаў — некаторым з іх было «даравана» права ўласнай крывёю змыць з сябе кляймо «ворагаў народа» — гэтых людзей можна было гнаць на смерць толькі метадамі шматлікіх Сахно. На пачатку ваіны прыйшлося мне камандаваць узводам. Прыкладна за два тыдні ад майго ўзвода засталася тры чалавекі: я, санінструктар і сувязны радавы Лёня Сабчак. Прышло папаўненне з так званых «дзікіх дывізіяў» — гэта ацалелыя пасля першай атакі былыя вязні паўночных ГУЛАГаў. Неяк у больш-менш зацішную хвіліну папаўненне гэтае падлічыла, колькі яны разам «не дасядзелі». Атрымалася каля трох соцень год! Якраз столькі, колькі панавала раманаўская дынастыя.

Усё гэта было. І якой бы справядлівай ні была ваіна, яна — самае мязотнае і бязглуздае ў жыцці грамадства, таму і гаварыць, тым больш пісаць пра яе трэба толькі праўду. Што і робіць Васіль Быкаў. Ён найбольш праўдзівы сведка пра людзей на ваіне. Генералы і «вертадоксы» патрабуюць ад пісьменніка нейкага «сацыяльнага аптымізму». Але падобнае патрабаванне ў наш бурлівы і шалёны XX век — амаральнае і нават цынічнае.

Ці ж можа лічыцца гераічным учынкам, калі гэты ўчынак здзяйсняецца пад прыцэлам аўтаматаў і кулямэтаў заградатрада?

Не ідуць з памяці тыя малайцы з ружовымі гладкімі тварамі, у шыкоўным камандзірскім абмундзіраванні, у добрых юхтавых ботах, з новенькімі аўтаматамі на шырокіх грудзях. Гвардзейцы-грэнадзёры дый годзе! Дарэчы, нашы айчыныя аўтаматы я ўпершыню і ўбачыў у руках заградатрадаўцаў, што ў крывавай бойцы пад Касценьгай перагаралі лі адзіны драўляны масток праз бурліваю вясновую паўночную рачулку. Праз гэты масток спрабавалі прасачыцца акружэнцы 242-га стралковага палка — па «стратэгічнай распрацоўцы» камандавання гэты полк павінен быў загінуць, але затрымаў на нейкі няпэўны час наступваючую эсэсаў-

скую дывізію. О, незабыты той драўляны масток!

Паперадзе мардатых малайцоў на растапыраных «кавалерыйскіх» нагах стаяў і начальнік. Гладкі такі, дагледжаны. Стаяў і памахваў бярозавай галінкай, адганяючы машкару, і нядобра, пагардліва глядзеў на падыходзячых да мастка вайскоўцаў. Стыхійна адыходзячых з акружэння натыкаліся на заслону, і начальнік махаў на іх бярозавай галінкай, як на машкару.

— Кру-у-угом! — цадыў ён скрозь пракураныя зубы. — Арш, маць вашу...

І адступаючы пакорліва вярталіся ў тое смяртэльнае пекла, з якога толькі што вырваліся...

Я ўсё гэта бачыў на свае вочы — быў пасланы з данясеннем у штаб 21-й дывізіі, і мяне прапусцілі праз заслону, прыдзірліва аглядаеўшы пакет. Я бачыў, як да мастка падышоў з чародкай байцоў маладзенькі бялявы лейтэнант. Галава ў лейтэнанта была забінтаваная. Метраў за дзясць да мастка яны спыніліся. Лейтэнант не адрозу, пачакаўшы, падышоў да начальніка, ускінуў да свайго марлевай чалмы руку і ахрыплым голасам пачаў дакладваць:

— Лейтэнант Сімакоў! Вось вяду... вяду... Адбіліся ад сваіх...

Начальнік заградатрада глядзеў на лейтэнанта прыжмуренымі вачыма, потым злавесна загадаў:

— Ка мне, лейтэнант! Бя-я-гом! Маць тваю...

Лейтэнант, нізка схіляючы галаву, пасунуўся да начальніка. Той рэзка ўзмахнуў рукою і сцягнуў з галавы лейтэнанта павязку — на льяных валасах крыві не было вядца...

Лейтэнант змяніўся ў твары, плечы яго ў бруднай, парваанай гімнасцёрцы затрэсліся. Начальнік зрабіў павольны рух галавою, падышло двое мардатых з аўтаматамі, падхапілі лейтэнанта пад пахі і павялі з мастка ў альховыя кусты. Адтуль неўзабаве пачулася аўтаматная чарга...

— Кру-у-угом, здраднікі, маць вашу... Крывёю акупіце дзёрчэрства з поля бою! Арш! Бя-о-ом!

І па сённяшні дзень перад маімі вачыма застылыя твары байцоў, якім літасціва дазволілі памерці за бязглуздае вядзенне бою разгубленым і некомпетэнтным камандаваннем. А ў спіны асуджаных на смерць пагардліва глядзелі мардаты малайцы. У іх была ўлада і сіла — усё астатняе павінны былі падпарадкоўвацца, баяцца іх. І баяліся. Быў адчай, страх, глухая злосць і бездапаможнасць...

Але, нягледзячы на жорсткую барацьбу таталітарнага сталінскага рэжыму з уласным народам, маё пакаленне, апаленае ваенным ліхалеццем, сваю грамадзянскую пазіцыю прыдбала з той ідэалагічнай поліўкі, якую гатавалі ўсялякія суславы і жданавы, і было ў палоне духоўнай ін-

фантыльнасці: бацькоў катавалі і расстрэльвалі ў сотнях Курпатаў, а мы, піянеры і камсамольцы, кляімілі ворагаў на роду...

Лёс майго пакалення трагічны да жудасці: яно амаль цалкам палегла касцымі на крывавай дарозе ваіны. Выхвалючыся ў сваіх мемуарах, генералы і маршалы неахвотна гавораць пра гэтыя велізарныя страты, людзі для іх — алавяныя салдацікі ў іхніх аператыўных гульнях. Зразумела, ваіна хутка ацверзіла нас, вясемнаццацігадовых, але нас не пакінула вера ў пераможнасць народа. Праўда, верылі мы і Сталіну, нават хадзілі ў атакі «За Сталіна», мы верылі не вельмі ўцямнай балбатні дэмагогаў-палітрукоў і камісараў. Захаваўся фотаздымак, на якім невядомы камісар з пісталетам наўзлёце падымае байцоў у смяртэльную атаку. Дык, мабыць, мне не пашанцавала: я ўдзельнічаў у атаках, двойчы паранены, але ніколі не бачыў палітрукоў і камісараў паперадзе атакуючых...

Ды што палітрукі і камісары! Бяда не ў гэтым, а ў тым, што ваіну пачалі і доўга вялі бяздарныя камандзіры. Сталінская банда знішчыла напярэдадні ваіны таленавітую частку вайскоўцаў, пакінула армію на такіх ваяк, як Варшылаў, Будзённы, Цімашэнка ды іншыя прыхвасні Сталіна, якія арыентавалі біць ворага будзёнаўскай конніцай, а малаадукаваную армейскую грамаду нацэльвалі ваяваць на ворагай тэрыторыі ды закідаць праціўніка шапкамі.

Такое бездапаможнае і бязглуздае камандаванне войскам на пачатку ваіны нават напалохла нямецкіх стратэгаў. Яны рашылі, што гэты стыхійны развал фронту і адыход — хітрая стратэгія: уцягнуць нямецкае войска глыбей на савецкую зямлю ды там і знішчыць. Нешта такое і атрымалася, але без усялякай такой хітрай стратэгіі, на самай справе наша войска было пакінута без танкаў, самалётаў, артылерыі і сувязі...

Вялікі стратэг Сталін усё свае памылікі, як вядося, зваліў на генералаў, палач Лаўрэнція катаваннем дамагаўся прызнання, што яны, генералы гэтыя, у змове з самім Гітлерам, і яны прызнаваліся...

Але бязлітасна адносіліся сталінскія сатрапы і да радавых байцоў. Гэта ж імі быў дадзены загад: «Ні кроку назад! Стаяць на смерць!» А каб было надзейней, за салдацкімі спінамі паставілі тых жа берыеўскіх мардатых малайцоў з аўтаматамі. Які ж гэта святы гераізм, што праяўлялі салдаты ў такіх абставінах! Але гэты гераізм не адзначаны, бо ён быў безыменны: менавіта косці гэтых герояў і па сённяшні дзень бялюцца на прасторах былой ваіны, да гэтага часу не захаваныя...

У гэтым годзе дзень Арміі адзначаўся сціпла, нават быццам бы сарамліва. А чаго нам саромецца! Як бы там ні было — мы пераможцы. Перамаглі таму, што ваіна, развязаная Гітлерам, стала народнай ваіной. І народ перамог. А не маршалы і генералы.

Сучасная моладзь ужо не адносіцца да арміі з тым пачуццём павагі і нават захаплення, як гэта было ў гады майё маладосці. Было і ў даваеннай арміі нямаля кепскага, агіднага, але такой дзікай з'явы, як, напрыклад, «дзедаўшчына», характэрнай хутчэй для турэмных звычак, нешта не прыгадваю...

Мой уласны лёс звязаны з арміяй, таму нікуды не дзе-нешся ад успамінаў, бо муляе гэты балочы вузельчык на нітцы, што павінна абрэзаць багіня Антропас, не дае спакою. І калі састрыцы лёсу Мойры дадуць яшчэ нейкі час, дык, можа, і будзе напісана кніга пра «маю ваіну». Але яна патрэбна толькі ў тым разе, калі яна, гэтая кніга, стане яшчэ адным цыкам у труну ваіны, з якой яна ўжо больш ніколі не зможа ўзняцца...

Пятро ВАСІЛЕЎСКІ.

Наша крытыка, здаецца, па-ранейшаму не надта спяшаецца дзяліцца ўражаннямі аб новых творах. Прынамсі, пра рамана Алеся Асіпенкі, апублікаваны ў дзесятым — дванацятым нумарах часопіса «Полымя» за мінулы год, яна пакуль што маўчыць. А шкада, бо ў гэтым творы закрэпаюцца складаныя праблемы сучаснага жыцця, у ім праўдзіва паказана, як талітарная сістэма няволіла чалавека, рабіла з яго раба, які вымушаны быў па сутнасці не жыць, а дзейнічаць. Нечаканы і матэрыял, пакладзены ў аснову твора. Ці не ўсе грамадскія, сацыяльныя беды ў той ці іншай ступені падаюцца праз вобраз галоўнага героя — знакамітага пісьменніка, кіраўніка творчай арганізацыі. Тут міжволі ўзнікаюць пытанні, адказаць на якія лепей за ўсіх зможа, вядома, сам аўтар рамана А. Асіпенка.

— Пачнём, Алесь Харытонавіч, бадай, з пытання, якое ўзнікне ці не ў кожнага чытача, які больш-менш ведае пісьменніцкае асяроддзе. Галоўны герой вашага твора — старшыня праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі Серафім Іванавіч Недасейка. Але ж усё ведаюць, хто займаў гэтую пасаду не так даўно. Вядома, перад намі мастацкі вобраз, характар збіральны, і ўсё ж. Чым растлумачыць, што вы не падобралі свайму знакамітаму літаратуру іншую пасаду?

— Па-першае, атаксамліваць літаратурнага героя з канкрэтным чалавекам толькі на той падставе, што ў іх аднолькавыя пасады, па крайняй меры, неправамоцна. Дырэктар аўтазавада з рамана Уладзіміра Карпава «Вясенні ліўні» зусім не той канкрэтны дырэктар аўтазавада, якога ўсе добра ведалі, а Карнач з рамана Івана Шамякіна не адэкватны галоўнаму архітэктару горада, якога таксама добра ведалі.

Па-другое, рызыкуну запярэчыць, што не ўсе ведаюць, хто «не так даўно» займаў гэтую пасаду. Вялікі Флабер казаў: «Эма Бавары — гэта я». І ніхто пакуль у гэтым не ўсумніўся. Дык чаму трэба сумнявацца, што я займаў гэтую пасаду?

— Згодзен, але ж... Заваду тых у Мінску добры дзесятак, а пісьменніцкі саюз адзін-адзіны...

— Чакайце, чакайце! Аўтазавад, як і Саюз пісьменнікаў, у Мінску адзін. Давайце не будзем гуляць у хованкі. У папярэднім маім рамана «Святых грэшнікі» месцам дзеяння ўзята кінастудыя. Хто быў на той час галоўным рэдактарам кінастудыі не менш вядома, як тое, хто быў старшынёй саюза. Але ж ні ў кога не ўзнікла пытання, чаму я дадаў гэтую пасаду нейкай Накіпелавай, і чаму я ёй не даў другую пасаду. Выходзіць, не ўсе пасады выклікаюць сумненне, а толькі нашы, літаратурныя. Яны — табу. Дзіўны падыход!

Для мяне праца над творами пачынаецца з біяграфіі героя, якую я прадумваю ўсебакова і ґрунтоўна, незалежна ад таго, ці ўся яна ўвойдзе ў тканіну твора. Выбіраючы заняткаў герояў рамана «Лабірынты страху» Серафіму Недасейку, я меў на ўвазе не канкрэтны Саюз пісьменнікаў, а ўсе творчыя саюзы як спаруджэнне пэўнай ідэалагічнай сістэмы. Калі хочаце, дык Саюз пісьменнікаў, можа, найменш тыповы ў асяродку іншых творчых саюзаў. Серафім Недасейка, па маёй задуме, павінен быў стаць абагульненым вобразам чыноўнай творчай эліты. А ў ёй — трагедыя і ўсёй нашай творчай інтэлігенцыі.

На жаль, у нашай рэальнасці не чалавек упрыгожвае месца, а наадварот. І так на ўсіх узроўнях грамадскага жыцця. Чалавек на пасадае — і ён нешта, пазбавілі пасады — і ён нішто. І не толькі ў творчых саюзках. Прыгадваю, як нашы партыйныя мудрацы паставілі на пасаду генсека Чарненку, які і двух слоў не мог звязаць. А як яго ўзяліся цытаваць, як узносіць? Было такое ўражанне, што ён самы разумны ва ўсім свеце. Або прыпамінаю сустрэчу пісьменнікаў з нашым першым сакратаром цэка Малафеевым. Божа, якая нязграбнасць мовы, якія недарэчныя высновы, якія перлы абгрунтаванняў. Былі сорамна і няёмка слухаць. І што? Асобныя нашы творцы кінуліся ўзахлёб хваліць выступленне. Хвалілі ж, вядома, не яго, а тое крэсла, у якое яго пасадзілі тая ж партыйныя мудрацы. Для народа гэта канцаецца трагедыя. Для творчай эліты — іх асабістай трагедыя. Серафім Недасейка таму прыклад.

— Сапраўды, наколькі высокім быў аўтарытэт пісьменніка «наверсе», у ЦК КПБ, настолькі паважана да яго і ставіліся. Хутка арыентавала нос «па ветру» і крытыка. Пра гэта вы сказалі ў рамана. Пра крытыку «службовую»: «Серафім Іванавіч выдумваў жыццё, а літаратурна знаўчы — выдумвалі Серафіма Іванавіча. Але Серафім Іванавіч хлусіў з выдумкай, майстарствам, таленавіта і ярка, а літаратурна знаўчы — прымітываў, шэра, без належнай фантазіі. У Серафіма Іванавіча банальная хлусня выглядала праўдай, і толькі пільнае вока магло заўважыць падмену аднаго паняцця другім. Літаратурна знаўчы хлусілі наўмысна і свядома — Серафім Іванавіч быў для іх бласпярэчы, як прарок».

— Усё было больш складана. Сярод наменклатурнай творчай эліты былі самыя розныя людзі, таленавітыя ў тым ліку. Але пасады непазбежна вымушалі іх прыстасоўваць свой талент да кан'юнктуры партыйных патрабаванняў.

Напісаць рамана «Разгром» мог толькі выдатны талент — Аляксандр Фадзееў, а вась «Маладую гвардыю», «Чорную металургію» — партыйны функцыянер. Закончылася гэта трагічна — стрэлам у сэрца.

ПРАЗ ЛАБІРЫНТЫ СТРАХУ І ХЛУСНІ

Раман «ЛАБІРЫНТЫ СТРАХУ» чытаюць... аўтар Алесь АСПЕНКА і крытык Алесь МАРЦІНОВІЧ

Станавым жа хрыбтом сістэмы была творчая эліта з непахісных фанатыкаў і штучна надзьмутых велічыняў.

Мне, напрыклад, некалі ўяўлялася, што пазма «Цені на сонцы» Андрэй Аляксандравіч, так бы мовіць, вымушана кан'юнктурная. Многія ж пісалі і выступалі на сходах і на падказцы партыі. Ды згадваецца такі выпадак. У сярэдзіне пяцідзсятых гадоў Андрэй Іванавіч вярнуўся з высылкі ў Мінск і на першым жа пленуме Саюза пісьменнікаў Беларусі пачаў паўтараць выдумку аб палітычных памылках і злачынствах дзесяці Беларускай культуры і літаратуры. Значыць, быў цвёрда перакананы, што памылкі былі.

А зусім нядаўна я быў уражаны выказваннямі па тэлебачанні шанюўнага Заіра Ісмаілавіча Азгура. Сталінішчына бязлітасна праглынула многіх яго сяброў. Шанюўнаму мэтру даводзілася выносіць прысуд і іх партрэтаў. Факт трагічны, хоць і памянуты мімаходзь. Але вась размова зайшла пра самога Сталіна і сталінішчыну. Я аж падзівіўся: як змянілі жэсты і голас скульптара, з якой цеплынёй і ўдзячнасцю гаварыў ён пра Сталіна. І я верыў яму, паважаў яго погляды. У чалавека ёсць неад'емнае права выбіраць сабе бога. У адных гэта святы пакутнік, закатаваны па загадзе дэспата, у другіх дэспат, які, не задумваючыся, праліваў кроў сваякую.

Але, пры ўсім тым, найбольш шанаваліся аўтарытэты надзьмутыя, якія толькі і трымаліся на партыйных падпёрках. Яны ведалі: партыя можа ўзносіць іх высока, але і кідаць у прорву. Таму трэба апраўдваць яе дэвер. А іх за верную службу абсыпалі дэбратамі: узнагародамі, прэміямі, перавыданнямі. Іхнія творы можна было толькі хваліць. І хвалілі. Рабілі з нічога нешта. Ну, што такое ў вялікай рускай літаратуры Леанід Собалеў? Некалькі апавяданняў з боцманскім гумарам, слабы рамана «Капітальны рамонт», публіцыстычныя артыкулы. А ён жа кіраваў усімі нацыянальнымі літаратурамі, з якіх, калі і ведаў, дык крыху казахскую. Ды што там Собалеў! Агульным намаганнем быў створаны класік рускай літаратуры Георгій Маркаў, двойчы Герой Сацыялістычнай Працы, першы сакратар Саюза пісьменнікаў СССР. А ягоны папелчнік і зямляк Сяргей Сартакоў! Назавіце мне ягоных творы...

— Раман «Філасофскі камень». Праўда, я яго не чытаў...

— Ды многія не чыталі. І не варта шкадаваць.

— Пісьменнікі, пра якіх вы гаворыце, Алесь Харытонавіч, — а можна назваць іх не адно прозвішча, — належалі і сапраўды да тых, хто завабываў прызнанне не яснасцю сваіх твораў, а з дапамогаю адпаведных інстанцый. Недаўна ў глыбіні душы такіх літаратараў разумелі, што мастакоўскі аўтарытэт іх штучны...

— Ой, сумняваюся, што разумелі. Чым больш бяздарны пісьменнік і чым вышэй ён стаіць на службовай лесвіцы, тым больш упэўнены ў сваёй геніяльнасці. Серафім Недасейка — не бездар і не надзьмуты аўтарытэт, які і не бяздумным фанатык. Гэта яшчэ адна катэгорыя наменклатурнай эліты, той, якая прыстасавалася да талітарнай сістэмы з яе жорсткімі правіламі гульні. Ёй шляхам кампрамісаў і дыпламатыі удалося захаваць незаплямленым сваё сумленне, якое і не давала ёй канчаткова загубіць сябе. Таму рана ці позна, а павінны былі адбыцца і перамены ў іх свядомасці. Праўда, да канца змяніцца ім, бадай, не ўдалося.

— Недасейка... Прозвішча, як на маю думку, невыпадковае. Нешта пасяепае ды недасейка.

— Не скажаў бы, што свядома шукаў

для свайго героя менавіта такое прозвішча. Яно мне падабаецца. Хаця, пры жадаванні, і сапраўды можна знайсці ў ім нейкі падтэкст.

— Вы паказваеце Недасейку тыповым прадстаўніком свайго паналення, выхаванага на страху, падмане. Таму так арганічна і ўваходзіць у рамана усё тое, што звязана з мінулым Серафіма Іванавіча? Мінулае ж Недасейкі — яго маленства, юнацтва — гэта трыццятая гады, якраз тыя самыя «лабірынты страху», што запуюнілі літаральна ўсю краіну...

— Страх страху няроўны. Некалі пра сумленнага, прыстойнага чалавека казалі, што ён выхаваны ў страху божым.

лежнасці да камуністычнай партыі.

— А ў чым?

— Бальшавізм — з'ява больш шырокая. Бальшавізм, умоўна кажучы, можа быць і прадстаўніком іншай партыі, калі прытрымліваецца аднаго толькі прынцыпу — ламаць, да асноў, толькі пасля задумваючыся, дзеля чаго гэта неабходна і ўвогуле, ці была ў тым неабходнасць.

— У аснове ўсіх рэвалюцый ляжыць разбурэнне. Стаўленне пачынаецца пазней. Рэвалюцыя разбурае не толькі эканамічны фундамент грамадства, сацыяльны лад, але і ўзвышаны парадокс. Парадокс заключаецца ў тым,

што людзі рэвалюцыі, якія толькі што разбурылі парадокс, тут жа пачынаюць яго аднаўляць, прычым самімі жорсткімі метадамі. Што і робіць Марк Удоўеў.

— Вы ведалі чалавека, падобнага на Марка Удоўева? Ці пісалі яго з некалькіх людзей?

— Удоўеўымі наша зямля багатая. Заірніце на мітынгі. Вось дзве ў гады жанчыны абурана адказваюць на пытанне, што яны думаюць пра сталінскія рэпрэсіі. А іх, аказваецца, не было. Усё гэта выдумкі. Удоўеўшчына — гэта безаглядная вера ў разумнасць і правільнасць рэвалюцыйнай бязлітаснасці — тэрору — калі ўжо ніякія аргументы не маюць сэнсу.

Адважуся сцвярджаць, што Марк Удоўеў усё ж фігура больш складаная за памянёных мною дзвюх старых жанчын. Ды і жыў ён у другі час і пры другіх акалічнасцях. Тады быў пачатак шляху, які аказаўся дарогай назад. Марку, як і мноству людзей, здавалася, што варта зрабіць яшчэ адно намаганне і жаданая мэта будзе дасягнута. Варта толькі прыбраць з дарогі тое, што змяняе руху наперад. Марк шчыра верыў у карыснасць усяго, што рабілася. І сам рабіў усё, што здавалася яму правільным і патрэбным рэвалюцыі.

— Па сутнасці, Марк Удоўеў — і ахвяра абставін, у якіх апынуўся. Ён не можа пайсці насуперак ім, ён ужо дзейнічае, як запрограмаваны. Толькі «вінцік» сістэмы. Да літаратуры Удоўеў таксама ставіцца з пункту гледжання тых самых інтэлектуалаў, якім служыць. Вы добра перадаеце момант, калі Недасейка ўпершыню асмяліўся паказаць нешта напісанае ачыму. Той расшучы і бескампрамісны: «...Пакуль у галаве палітычны сумбур і прочая няспелая неразбярэха, няма ў цябе законнага права разбэшчваць народныя масы, а таму накладою забаронную рэвалюцыю — не пішы! Ды для каго павінен пісаць? Для рэвалюцыйнага пралетарыяту. Рэвалюцыйна-га! А прадукт няспелай твай галавы пакуль гоніць бран з буржуазным душком. Задумайся, Сеня, на чый млын ты леш вадзі? На млын міжнароднага імперыялізму. Але я вытрасу з цябе дробнабуржуазную стыхію і люмпен-пралетарскі анархізм. Я выкую з цябе чэкіста або, на горшы выпадак, класова карыснага інтэлігента, якім табе хочацца быць». Недасейка і трапіў у сілу Маркавай філасофіі. Бо вельмі ж хацеў быць «інтэлігентам», пісьменнікам, нарысным геніятам.

— Што значыць хацеў — не хацеў? Ён не мог не пісаць. Максімаў у рамана таксама піша творы...

— Ён як антыпод Недасейкі. Знакаміты вучоны-атамшчынік і нікому невядомы пісьменнік. Але, пісьменнік, бо ўсё, што піша ён для сябе, пазначана сапраўднымі названнямі над жыццём, той праўдай, якой так не стае твораў Недасейкі. Ды скуль ёй было ўзяцца, калі ён увесь час тварыў з агляднай?

— Параўноўваць творчасць двух літаратурных герояў — справа даволі рызыкаўная. Гэта можна было б зрабіць, прачытаўшы іхнія творы. А як гэта зрабіць? Даводзіцца даяраць густу аўтара. А што, калі аўтар памыляецца?

— Хоць чакайце, здаецца, у вас ёсць такая магчымасць прачытаць што-нішто з рамана Серафіма Недасейкі? «Жніво пад чорным сонцам», а значыць і зрабіць сваю выснову яго літаратурнай вартасці.

— Дзе прачытаць?

— У рамана «Святых грэшнікі» рэжысёр Лазар Богша апісны свой філім па сцэнарыі Баравіка-Залеўскага. Уласна кажучы, вакол гэтага і разгортваецца ўсё раманае дзеянне. Не памятаю ўжо, хто з пісьменнікаў сказаў мне, што было б цікава пачытаць сцэнарыі, каб самому пераканацца, ці сапраўды па ім можна зрабіць геніяльны філім, і як жа ён быў здзіўлены, калі я адказаў, што сцэнарыі ўключаны ў тканіну рамана ў выглядзе начных трызнанняў Лазара Богшы. Сапраўды, што можа трызнання рэжысёру, калі не яго

НАША ЖЫТА
НЯМА КАМУ ЖАЦЬ...

Салавецкая балада

Пралятаў селянін над палынай зямлэй,
Невядома адкуль ён ляцеў,
Апусціўся ля хаткі труклявай свайй,
Бы ў дзяцінстве, на прызбе прысеў.

Разгарнуў хатулёк ён і бохан дастаў,
Сала скрыў з часаном, агурні,
Чарку поўную «горнай» наліў, пагунаў:
«Я вярнуўся! Выходзьце, бацькі!»

«На пагосце яны, — прашаптала трава, —
Голад быў — панасіў паўсяля.»
«Ну а дзеці? А жонка? Яна ці жыва?»
«Жонка з дзецьмі кудысьці сышла.»
«Ну а ўнукі? А ўнукі?»

«Вяртаўся адзін...»
Ды яго адштурхнула зямля...»
Памінальную чарку дапіў селянін
За свой род і за долю сялян.

Вечныя пытанні

Даклярауюць пра зямлю і волю...
Дык чаму ж бяднее наша поле?

Кажуць, што сляло падыме фермер...
А каму нароў даць на ферме?

Пішучь пра багатыя ўраджаі...
Дык чаму ж нам ежы не хапае?

Быльнягом падворкі зарастаюць...
Мо таму, што ўсё без нас рашаюць?

Абяцалі мне зямлю —
Паказалі дулю...
На каго ж я век раблю?
Падманулі!
Абяцалі волю даць —
Прастачка абулі!
Колькі ж мне яшчэ чакаць?
Падманулі!
Абяцалі камунізм —
Ледзь не распанулі,
Голы я, як пурлялі...
Зноўку падманулі!

Распрыгонвалі нас, раскулачвалі,
Заганялі ў магілы жыўцом...
А цяпер час лікі перайначылі,
Апраўдалі ўсіх заднім чыслом.

Нашы суддзі і каты на пенсіі.
Наша жыта няма каму жаць...
І гудуць дэпутаты на сесіі —
Як слянама зямлю не аддаць.

Адсканала бязроднае панства
Па магілах дзядоў і сялянцоў...
Падымаецца з долы сякства,
З рук атросшы бразготкі акоў.

Не аблытаць яго фарысям
Павуціннем «арэндных свабод».
Толькі вольны ўзарэ і пасее,
Хлеб зьбірае і накарміць народ.

На святыні святшчэнныя нашы
Разьвае паганец свой рот...
Перапоўнена горная чаша
Слёз тваіх, мой пакутны народ.

Хопіць слухаць кляцьбу і папрокі,
Хопіць кпіны і здэкі трываць,
Размахнісь я — і гора-прароні
З рук тваіх, як брыдота, зляціць.

Прыкмеціў я міжволі
У пастыль мітусні:
Чым менш мы маем волі,
Тым болей балбаты.

Хвілінныя прарокі
З усіх шаштоў крычаць:
«Настаўнікаў урокі
Забыві мы, відаць!»

Што будзе — не гадаю,
Ды хтосьці спраўды
Ужо ў душы жадае:
«Іосіфа б суды!»

Хрыста распялі на крыжы,
Спазналі пенла мы, здаецца,
Ды сувязь слова і душы
Для нас загадка застаецца.

Ці ж не таму шумім штодня,
Нам на зямлі ўжо мала месца.
Усюды вэрхал, мітусня,
І кроў нявіннай ліецца.

У нашых душах немата,
Грахоў сваіх не адчувае...
І зноў, як некалі Хрыста,
Павадыроў мы распінаем.

Сумненні, вечныя сумненні —
Бацькі бласноў і пакут,
На вас адточаю натхненне,
Нібыта нож на асялку.

Ці так сказаў? Ці тое слова
Я ўратаваў ад нематы?
А мо пачаць усё нанова?..
Я сумняваюся...
А ты?

пакутны фільм. Сцэнарый складаны для пастаноўкі? Такі Але ён у чымсьці падобны на сцэнарый фільмаў Андрэя Таркоўскага.

Раздзелы пра дзяцінства Недасейкі ў рамана «Лабірынты страху» і ёсць раздзел з рамана самаго Недасейкі «Жніво пад чорным сонцам».

Што датычыць з'явы пісаць у стол, дык яна даволі распаўсюджаная. У рускай літаратуры яна набыла статус і пакутніцтва і гераізму. У нас не атрымала вялікага распаўсюджання. Ведаю, што ў стол пісаў Аляксей Наўроцкі, Уладзімір Дамашэвіч, некалі быў распытан на бор рамана Караткевіча «Ляніды не вернуцца на зямлю». У Пімена Панчанкі ад кожнай кнігі заставаўся ладны стос вершаў, знятых па розных прычынах.

Забараняць маглі ўсе, адстойваць, друкаваць — няможна. Працавала сістэма, а яна грунтавалася на прычыпах лінгвістычнага падыходу да літаратуры.

— А ці не прасцей было б зрабіць Максімава не вучоны-атамшчыкам, а, скажам, літаратарам, які не знайшоў сябе?

— Можна, і прасцей. Ды што з таго? І што значыць, прасцей ці не прасцей? Перад пісьменнікам такой праблемы не бывае. Вобраз Максімава — вучонага з раскулачаных, чалавека, адарванага ад радзімы, мовы, культуры, нарэшце ад народа — узнік у мяне раней за вобраз Недасейкі і запаланіў. Я проста пакутаваў ім і любіў яго. Мне нават хацелася зрабіць яго галоўным героем. Чаму? Па многіх абставінах. Уявіце сабе, чалавек загнаны ў сibirскую далечыню; адарваны ад каранёў і вытокаў народнай культуры, ізгой саваецкай сістэмы, і ён знаходзіць у сабе сілы, каб назіраць не страціць гэтыя карані і вытокі, пакывіцца сакамі роднай зямлі. Максімаў мог толькі з аркушам паперы размаўляць на сваёй мове, толькі ад бабулі чэрпаць народную мудрасць.

І гэта ў той час, як наша навуковая і тэхнічная інтэлігенцыя, якая выйшла з пад стрэх сялянскіх хат, па сутнасці, сама сябе загнала ў сibirскую ссылку, выраклася і сваёй мовы, і сваёй культуры, але і рускай мовы не засвоіла, і да рускай культуры не дацягнулася. Руская мова ў яе жахліва непісьменная, а культура павярхоўная, на ўзроўні сibirскага гарадка, дзе жыві Максімаў. Але ж ён жыві вымушана, а хто змусіў нашу навуковую і тэхнічную інтэлігенцыю апускацца да ўзроўню мятлеўскай пані Курдзюковай! Ад зямлі адарвалася і неба не дасягла. Саслаўшы лепшых людзей у Сібір, мы зрабіліся жабракамі і фізічнымі і духоўнымі.

Вось чаму мне дарагі Максімаў... — І Максімаў тут сапраўды прыемнае выключэнне і адначасова, так бы сказаць, той чорны бусел, птушка рэдкая...

— Не сказаць, каб выключэнне, але з'ява не ардынарная. Нацыянальная самасвядомасць у рэспубліцы пакрысе набірае сілу. А гэта мацуе надзею на выжыванне беларускага народа як нацыі, бо народ, разумовы патэнцыял інтэлігенцыі якога аддадзены на абслугоўванне другога і больш магутнага народа, непазбежна асуджаны на марудную смерць. Ён загіне, як старажытныя обры.

Ну, ды гэта ўжо іншая тэма. Што ж датычыць Максімава, дык ён, хутчэй за ўсё, не тыповая з'ява ў тыповых беларускіх абставінах. Вучоны-атамшчык яшчэ і пісьменнік, які піша на сваёй мове...

— І без агляды, так сказаць, без кан'юнктуры. Яму, канечне, прасцей. У тым сэнсе прасцей, што загады ведае — усё гэта не надрукоўвае. Піша для сябе, таму і не баіцца. Недасейка ж пісаць для сябе няздатны. Яму хочацца, каб яго ведалі, яму хочацца ўвесць час быць «наплыву». Ён ужо ў палоне сістэмы. Як на маю думку, гэта добра бачна з таго моманту ў рамана, калі Максімаў аднойчы заўважыў Недасейку: «А табе ніколі не даводзілася задумвацца над тым, што мы ўвесць час адольваем вар'яцкі бег з бар'ерамі: то змагаліся з контррэвалюцыяй, якую ж самі і стварылі, то з трацізмам, то з ваеннай апазіцыяй, то з ворагамі народа, кулакамі, двурэшніцамі, шкоднікамі; то з культам Сталіна, то з валонтарызмам, то з застоём — і ўсё пад дырыжорскую палачку, і ўсё з нязменным прылевам: цяпер у нас адкрыліся бязмежныя перспектывы». Недасейка і пераадольваў усё гэта «бар'еры». Але ж ці нельга яму адмовіць у праве думаць так, як ён пісаў у сваіх творах? Прадукт сваёй эпохі — ён і жыві згодна з гэтай эпохай. Калі так падзіць да Недасейкі, дык чалавек ён сумленны, толькі ахвяра абставін...

— Гэта ўжо нешта са школьных метадык па літаратуры: сумленны — несумленны, станоўчы — адмоўны, варты для прыкладу ці не варты. Схэма: белае-чорнае. Мы гэта ўжо некалі праходзілі...

— Здаецца, мы гаворым аб розным. Я не пра станоўчы ці нестаноўчы Недасейкі. Я пра тое, што Недасейка, як творца, мог быць перакананы ў тым, чым жыві. Мы ж гатовы ці не адмовіць чалавеку ў праве думаць так, а не інакш. Памятаю, як нядаўна адзін з народных дэпутатаў Беларусі ў «Народнай газеце» жывога месца не пакінуў ад М. Шалахава, М. Шагіняна і іншых пісьменнікаў. Бацьчыце, яны пісалі не так, як павінны былі пісаць!

— Сапраўды, а ці не гаворым аб розным? Для мяне Серафім Недасейка — галоўная дзейная асоба рамана, перса-

наж, які нясе пэўную маральную, сацыяльную, эстэтычную функцыю. Тыповая ён з'ява ці не тыповая — меркаваць не мне. Але і ставіцца да яго, як да аднаго з членаў Саюза пісьменнікаў Рэспублікі Беларусь, неправамерна. Недасейка — вынік майго ўяўлення, які ў раманае зажыві сваім жыццём. Часам я не ведаў, што ён зробіць у тых ці іншых абставінах і ён, бывала, рабіў насуперак майму жаданню. У яго ўжо была свая логіка. Ён і гаварыў тое, што хацеў, а не тое, што хацелася мне.

Калі мы гатовы адмовіць чалавеку ў праве думаць так, а не інакш, дык гэта, безумоўна, вельмі кепска. Але чым тады мы павінны адмаўляць і народнаму дэпутату меркаваць пра творчасць Шалахава або Шагіняна так, як яна яму ўяўляецца?

На жаль, не чытаў гэтага артыкула. Можна, і паспрачаўся б з шанюным дэпутатам. Для мяне «Ціхі Дон» найталанавіцейшы твор саваецкай літаратуры, па смеласці і па майстэрстве якому няма роўных. Кавалерыйскія наскокі на шэдэўры практыкаваліся ва ўсе часы і ва ўсіх літаратурах. У наскоках на Шалахава — асабліва на яго «Ціхі Дон» — я чую падтэсты барацьбы палітычных поглядаў розных групавак. Ці не гэта раздзірае сэння і наша грамадства, не даючы яму выбрацца з дрыгвы. Палітыка — брудная справа, а погляды ёю народжаныя, звычайна носяць адбітак нецярпімага суб'ектывізму, грубых фальсіфікацый і абсурдных абнавачванняў.

Прызнаюся шчыра, я вельмі баюся запалітызаванасці рамана. Таму я імкнуўся зразумець сваіх герояў, разгледзець іх з усіх бакоў. Ва ўсякім разе, я цярдліва выслухоўваў іх, старанна запісваў іх выказванні і патаемныя думкі.

Ці справіўся са сваёй задачай? Не ведаю...

— Не ведаю, як іншыя чытачы, але я асабіста атрымаў задавальненне і ад таго, што вы, выкрываючы, бічуючы ў раманае усё тое нездаровае, што нёс з сабой, я б сказаў — «ілізасцыялізм» (ды і цяпер, яшчэ, відаць, гэта адчуваецца), не апускаецца да выразаў тыпу «у гэтай краіне», «саваі». Гэта ж проста не паванаць сябе! А хіба сапраўдны амерыканец (японец, кітаец, немец і г. д.) смяжа пра сваю радзіму: «у гэтай краіне»? Як бы яму цяжка ні было (а хіба за «бургом» усім аднолькава лёгка), ён ведае — гэта яго радзіма, а радзіма — адна, яе не выбіраюць...

— Сусветная — у тым ліку і руская — літаратура тым і важкая, тым і цікавая, што аб'яднала пад сваім дахам безліч розных, палярных поглядаў на жыццё, на прызначэнне чалавека на зямлі, і ў сусвеце, самых розных філасофскіх, маральных, этычных, прававых падыходаў да з'яў рэчаіснасці. Яна не баялася браць усё тое, што ўласціва чалавеку, спрабавала асэнсаваць любыя яго ўчыны мастацкімі сродкамі. Затое якая палітра фарбаў!

Аднапартыйная ідэалогія і пароджаны ёю метады сацыялістычнага рэалізму прывялі погляды да адной ідэі, філасофіі, аднаго ўспрымання рэчаіснасці — нязменна бадзёрага, рамантычнага, узнёслага. У выніку такой стрыжкі пад бокс і творы пісьменнікаў у абсалютнай сваёй большасці зрабіліся падобнымі, як салдаты ў страі. У літаратуры запанавала некалькі схемаў, па якіх і пісалі творы.

На вялікі жаль, гэтая схематычная, адпрасаваная наглядом літаратура выхавала і бяздумнага, звыклга да штампаваных чытача. Горш, яна спарадзіла сваіх тэарэтыкаў, якія прапагандавалі — ды і цяпер прапагандаюць — шэрасць, мастацкую бездапаможнасць на адзін манер пашытых твораў, выдаючы іх за вельмі патрэбныя і мастацка дасканалыя.

Затое як дружна яны нападлі — ды і цяпер нападуюць — на творы сапраўды высокай мастацкасці і культуры, якія, аднак, па іх думцы, не кладуцца ў Пракрустава ложа іхняй абмежаванасці.

А што зробіш, калі графаманы і невукі ў нас заўсёды былі ў пашане?

— Пяройдзем зноў да рамана... І усё ж «Жніво пад чорным сонцам», над якім працуе Недасейка ў апошнія свае дні, дае падставы сцвярджаць, што ён адначасова і нейкі іншы, чым усё ведалі яго дагэтуль. Па-мойму, штуршок для напісання гэтага твора стала чарнобыльская катастрофа?

— Чарнобыльская катастрофа, як і сустрача з пэўнай Кацярэнай Цудняй, бадай, усяго толькі штуршок да пераацні сваёй творчасці. Глыбінныя працэсы прасвятлення ляжаць недзе ў мінулым. Эрэсты, не мне іх шукаць.

— Памятаю эпізод, паэтэса працуе бумфетчыцай, і як быццам задаволеная сваёй працай, хоць, канечне, і перажывае, што адышла ад літаратуры. Хаця, можна, і добра, што адышла, змагла зрабіць гэты цяжкі крок, на які асмеліцца, рашыцца далёка не кожны з тых, хто піша.

— За дваццаць гадоў працы ў часопісе «Маладосць» мне дэвялося чытаць і кансультаваць творы дзесяткаў пачынаючых празаікаў. Былі сярод іх, на мой погляд, людзі таленавітыя, перспектывныя. Але, пахадзіўшы ў маладыя ды пачынаючыя, яны чамусьці кідалі літаратурны занятак. Затое тыя, на каго асабліва не было спадзявання, засталіся ў літаратуры. Не ведаю, што лепей...

— Пасля раптоўнай смерці Недасейкі жонка спальвае яго рукапіс. Яна баіцца, што рамана можа пашкодзіць аўтарытэту пісьменніка?

— Створаныя міфы ахоўвае не адна Недасейкава жонка. Яны патрэбны многім. У тым ліку і самому грамадству.

— Раман «Лабірынты страху», Аляксей Харытонавіч, чарговы крок у вашай творчасці. Тым больш, ён завяршае свайго роду трылогію аб інтэлігенцыі — «Непрыкаяны маладзін», «Святыя грэшнікі» і гэты «Лабірынты страху».

— Спачатку адна істотная заўвага.

Нашу беларускую літаратуру лічаць традыцыйна вясковай, сялянскай. Такое вызначэнне, пры ўсім яго ўмоўнасці, цягне за сабой цараванне ў літаратуры вясковага героя з яго адмысловай лексікай і пэўным інтэлектуальным узроўнем. Сапраўды, шэраг таленавітых майстроў слова (Кузьма Чорны, Іван Мележ, Аляксей Кулакоўскі, Аркадзь Чарнышэвіч, Мікола Лупскаў, Іван Пташнік, Іван Чыгрынаў, Аляксей Жук і іншыя) стварылі запамінальныя вобразы высюўцаў.

Трымаючыся вост той вызначальнай адзнакі літаратуры — вяскова, гарадская, ваенная, — хацелася б назваць нашу пасляваенную літаратуру інтэлігенцкай, г. зн. літаратурай, дзе галоўнымі героямі літаратурных твораў выступаюць інтэлігенты. Пэралік такіх герояў можна было б пачаць Лабановічам і Сцёпкам Барутам з хрэстаматыйна вядомых твораў Якуба Коласа. Але не стану заглябляцца ў далёкае мінулае. Глянем на літаратуру пасляваенных гадоў. Прыгадаем раманы, апавесці, апавяданні такіх пісьменнікаў, як Янка Брыль, Іван Шамякін, Ян Скрыган, Уладзімір Караткевіч, Іван Науменка, Міхась Стральцоў, Уладзімір Карпаў, Уладзімір Дамашэвіч, Віктар Карамазуў, Барыс Сачанка, Аркадзь Марціновіч, Лідзія Арабей, Генрых Далідовіч, Васіль Гігевіч, Таіса Бондар і адкрыем для сябе, што героі іх кніг — творчая, навуковая, тэхнічная (гарадская) і шматлікая вяскова інтэлігенцыя з яе праблемамі, надзеямі, спадзяваннямі, з яе адметнай мовай, псіхалогіяй, духоўнасцю.

Дазволю сабе адступіцца ад уяўнай сціпласці, якой мы так ганарымся.

Ад першага апавядання «Лёд растае» і да рамана «Лабірынты страху», пра які сёння гаворым, усё сацыяльныя, маральна-этычныя, духоўныя праблемы нашага замурванага грамадства я спрабаваў рашаць з дапамогай вобразаў з асяродка беларускай інтэлігенцыі. Вядома ж, не заўсёды ўдала. Хапала горкіх парахненняў, але я заставаўся верны сваёй тэме, свайму матыву. У мяне склаўся пэўнае стаўленне да лёсу той часткі грамадства, якой павінны былі б ганарыцца і якой папіхаюць, як чорнарабочай служанкай, што нават не заслужыла прыстойнага заробку. Нагадаю гэтыя мае творы і іх галоўных герояў. Раманы: «Вогненны азімут» (Тышкевіч, Баталаў, Ланкевіч), «Непрыкаяны маладзін» (Вера Паўлаўна, Жарнасек, Кацярына Кірылаўна, Шанкель), «Святыя грэшнікі» (Лазар Богша, Кірыла Лыкавазаў), апавесці: «Паплавы» (Вера Алексіч, Леў Раманавіч Баравы), «Рэха даўніх надзей» (Хрысцініны дзеці). Бадай, спынімся... Было нямаля рэцэнзій, станоўчых, разнасных, цікавых, глыбокіх, павярхоўных — усякіх. За іх я шчыра ўдзячны аўтарам. Але як бы хацелася, каб нехта глянуў на маіх герояў, як носьбітаў інтэлігенцыі. І не толькі на мае творы. Тэма інтэлігенцыі ў беларускай літаратуры — гэта, на мой погляд, тэма дачынення той жа інтэлігенцыі да нацыянальнага Адраджэння.

А цяпер пра трылогію. Яе няма. У задуме, якая блізкая да завяршэння, — тры раманы пра творчую інтэлігенцыю. Своеасаблівы трыпціх, у сярэдзіне якога раман «Святыя грэшнікі», а па баках «Лабірынты страху» і «Адпушчэнне грахоў...»

— Новы твор? Раман?..

— Так, раман. Галоўны яго герой — мастак Мацей Ухвала.

Справа ў тым, што праца над раманами запатрабавала нейкай сэнсавай і мастацкай завершанасці трыпціха ў выглядзе трох апавесцяў. Я назваў гэтыя тры апавесці малым трыпціхам. У сярэдзіне яго «Сатанінскі суд», апавесць даўно напісана, але яна патрабуе некатораў шліфоўкі, абпал яе — «Цыркачка і маёр», па звестках заплававана на другое паўгоддзе сёлетняга года ў часопісе «Маладосць», і «Клетка для берасцянак», апавяд пра агрэсіўнасць палітызаванай інтэлігенцыі.

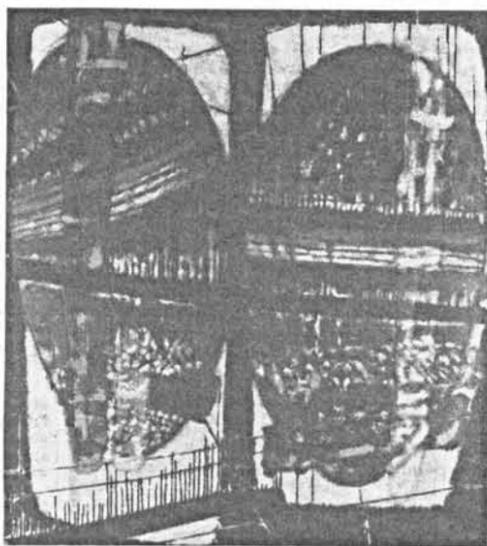
— Цяжка сёння выдацца...

— Можна, і дэвядзятка пісаць у стол. Не дай Божа паспытаць такога шчасця! Хацелася б спадзявацца, што ў рэшце рэшт будзе знойдзена выйсце і з паперай і з выдавецкімі магутнасцямі. Якое ж гэта нацыянальнае Адраджэнне на дэтэктывных раманах, парнасексуальных дапаможніках за Анжэлікай у прыдачу? Ды ўсё да таго ж выдадзенае для рускага чытача.

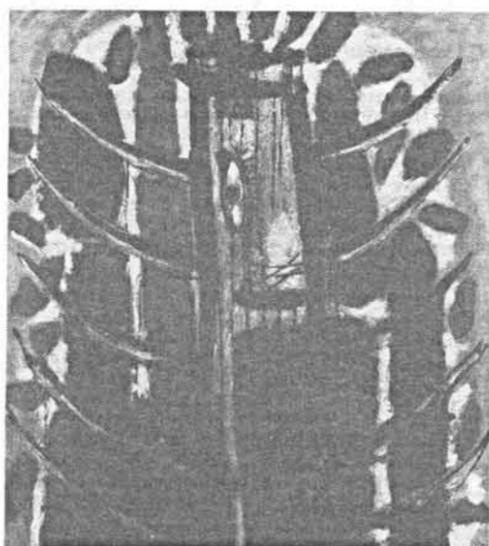
— Будзем спадзявацца, мы ж ужо прайшлі праз лабірынты страху і хлусні.

Сяргей ЦІМОХАЎ.

«Пісанкі».

«Дрэва - стод».

СОН, МРОЯ, РАЗМОВА...

Калісьці прароцтва апошняга генсека КПСС пра тое, што ад суверэнных рэспублік дойдзе справа і да суверэнных мікрараёнаў, я лічыў не больш чым аратарскай гіпербай. Але вось даведаўся, што прамысловы раён Полацка — Наваполацк мае ўласны, суверэнны гарвыканком. Праўда, меў ён яго яшчэ тады, як пра «суверэнізацыю» рэспублік СССР можна было толькі марыць, ды і пра Гарбачова ніхто не чуў. «Каралі» беларускай нафтахіміі не пажадалі падпарадкоўвацца полацкім уладам і даваць частку прыбыткаў у гарадскі бюджэт — вось і стварылі ўласнае ўдзельнае княства — Наваполацкае пры прамысловым комплексе. Так яны і існуюць, Полацк і Наваполацк, як адзіны арганізм і нібыта кожны асобна. Старажытны горад Рагвалода і сёння пасля разбурэння і перабудовы захоўвае подых высякароднай даўніны і велічы, якая ўраджае нават у руінах. Але і Рым жыве не толькі са сваіх мастацкіх слаўтасцей, і Парыж не абходзіцца без сваіх прамысловых прадмесцяў.

Калі-небудзь Полацк, калыска нашай дзяржаўнасці, верне сабе статус буйнейшага культурнага цэнтру славяна-балцкага памежжа. А пакуль тут, як паўсюль на Беларусі, не хапае сродкаў на рамонт музеяў і будаўніцтва тэатра. Але, дзякуй Богу, ёсць культурны асяродак. Ёсць людзі, якія хоць і вымушаны падпарадкоўвацца законам рынку, застаюцца пры гэтым мастака-

мі. У нумары за 13 сакавіка мы гаварылі аб тым, як полацкія мастакі рашаюць свае творчыя і эканамічныя праблемы. Так, аб'яднаўшыся ў малое прадпрыемства «Рыса», яны навучыліся абыходзіцца без пасрэднага кантакта з гледачамі і пакупнікам. Прычым у Полацку ёсць аматары мастацтва, пра якое яшчэ нядаўна гаварылі, што «народ яго не разумее». Ёсць людзі, якія плацяць за нерэалізаваныя карціны немалыя па нашых разуменнях грошы. У музеі кнігадрукавання адкрыты мастацкі салон, а ў выставачным зале аддзела культуры гарвыканкома Наваполацка «Рыса» штомесячна ладзіць выставы.

Мне давялося пабачыць у гэтай зале творы двух «рысаўцаў» — Аляся Канавалава і Сяргея Цімохава.

Першае ўражанне: адсутнасць у мастакоў так званых правінцыйнага комплексу. Алясь і Сяргей робяць у Полацку тое, што яны рабілі б і ў Мінску, і ў Берліне, і ў Парыжы, калі б лёс завёў іх у гэтыя гарады. Ніякіх скідак на «непадрыхтаванасць гледача», маўляў, «тут нас не разумеюць». Ведаюць: у кожным асяродку ёсць людзі, здольныя адгукнуцца на сапраўднае мастацтва.

У творах Цімохава і Канавалава ёсць подых часу, і гэта менавіта наш час і наша зямля — Беларусь, Полаччына. Для параўнання скажу, што, як шэраг твораў жывапісца Аляся Пушкіна з Віцебска адназначна атаясмяляе ў маёй свядомасці

менавіта з гэтым горадам, у творах «рысаўцаў» праз каларыт і пластычны лад паўстае Полацк. І не толькі сваім сённяшнім абліччам, але і вядомым па старажытных гравюрах і старых фотаздымках.

Экспазіцыя зроблена так, што мастакі ўзаемна дапаўняюць аднаго, з дзвюх частак ствараецца цэльны вобраз. Як міфы мінуўшчыны — у люстэрку сённяшняга дня. Мастак можа зрабіць міф рэальнасцю і трансфармаваць рэальнасць у міф.

У шматпланавасці палотнаў Сяргея Цімохава выразна вылучаецца «паганская» плынь. Паганства, языцтва, для яго мае не столькі рэлігійны, колькі агульнагуманістычны сэнс. Мастак слухна лічыць, што пазнейшая культурная традыцыя амаль знішчыла ў нашай свядомасці павяз, якая існавала паміж чалавекам і Сусветам, павяз, адлюстраваны ў язычніцкіх вераваннях. Хрысціянне парупіліся, каб самі словы «паганства», «язычніцтва» набылі зневажальны сэнс. Тое ж датычыць і слова «ідал». Таму Сяргей скарыстоўвае ў назвах сваіх палотнаў менш зацяганае — «стод» («Кветка-стод», «Дрэва-стод»). Я і сам часам думаю, як можна спавядацца святару, такому ж чалавеку як ты сам (толькі што з тэалагічнай адукацыяй). Іншая справа — гаварыць пра патаемнае з камянямі, дрэвамі, паветрам. «Дажбог», «Човен», «Птушыны цар»... Гледзячы на гэтыя і іншыя творы Сяргея

Цімохава, прыходзіш да высновы, што, абагаўляючы прыроду, чалавек ніякім чынам не прыніжае сябе, а якраз наадварот.

Для Аляся Канавалава назва палатна, як мне падалося, рэч амаль што выпадковая. Даніна традыцыі, згодна якой станковая карціна павінна мець назву. Гэта таксама, як мае раму. У ягоных палотнах меней філасофіі, болей эмоцый. Відаць, толькі ў жывапісе ён і раскрываецца, выяўляе тое, што не хоча гаварыць словамі. Такі характар. Яму блізкае светаўспрыманне імпрэсіяністаў. Але гэта ўжо урбаністычны імпрэсіянізм. Алясь Канавалаў (можа, у большай ступені, чым ягоны сябар) імкнецца захаваць у сваіх карцінах пачатковы імпульс, эмацыянальны лад, які лёгка прачытваецца на стадыі эцюда, эскіза, але амаль цалкам знікае ў закончаным творы. «Прастора дня», «Развітанне», «Здзіўленне прахожага» — такія назвы ягоных твораў. Гэта ўмоўныя знакі эмацыянальнага стану, пазбаўленыя канкрэтыкі.

«Ці мае мастацтва мэту?» — запытаў я пасля агляду выставы ў Сяргея і Аляся. «У вялікім сэнсе — мае, — быў адказ. — Такую ж мэту, як сон, мроя, размова, ды і праца...»

Сапраўды, у гэтых спалучэннях фарбаў, адносна рэалістычных і цалкам абстрактных выявах ёсць нешта і ад сну, і ад мрой, і ад сяброўскай размовы. Але ж і праца — вялікая!

В. БОГУШ.

Алясь КАНАВАЛАЎ.

«Горад».

«Аблава».

НАШ КАЛЯНДАР

70 год Георгію ГЛУШЧАНКУ, музыкантаў, прафесару Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, доктару мастацтвазнаўства.

110 гадоў з дня нараджэння пісьменніка, рэжысёра, ацёра,

тэатральнага дзеяча Уладзіслава ГАЛУБКА спаўняецца 15 мая (памёр 7 сакавіка 1942 года). Першы народны артыст Беларусі. Напісаў каля сарака драм і камедый, стваральнік у 1920 годзе трупы, якая пазней стала Беларускай тэатральнай трупам.

85 гадоў з дня нараджэння выдатнага беларускага музыканта-выканаўцы, дырыжора, педагога Іосіфа ЖЫНОВІЧА, імя якога носіць Акадэмічны народны аркестр Беларусі, выступаваны гэтым таленавітым дзеячам нашага мастацтва.

85 гадоў з дня нараджэння пісьменніка Уладзіміра МЯНЗЕВІЧА спаўняецца 23 мая (памёр 1 чэрвеня 1982 года). Аўтар некалькіх кніг прозы і нарысаў, зборнікаў для дзяцей.

ЗА КОЖНЫМ ДУШЭЎНЫМ ЗРУХАМ

Да знакамітага майстра купалаўскай сцэны Эдзіслава Францавіча Стомы ў мяне сваё — асаблівае стаўленне. Яно склалася пад уражаннем шматлікіх назіранняў за слаўным артыстам на спектаклях, рэпетыцыях, падчас яго выступленняў на мастацкіх саветах, з сумесных паездак на гастролі і творчыя сустрэчы. У жыцці сабраны, калючы, праўдзівы, можа быць рэзкім і недыпламатычным у сваіх ацэнках... Таму з вялікай цікавасцю ўзяўся за

К ВЕТКІ ёсць кветкі. Лясныя, — мурожныя, аранжарэйныя, нават у герберыі яны за-

хоўваюць сваю непаўторнасць і таямніцу. Бяруся сцвярджаць, што сёлетняя «Мінская вясна» ўрэзала публіку гэтакім хвалючым да з'яўлення кветнікам, у якім бутоны новых красак суседнічалі з неўвядальнымі імартэлямі, някідкія экзэмпляры з «Чырвонай кнігі» сціпла хава-ліся за трывушчымі сцяблінкамі той пароды раслін, што прабіваюцца і з-пад асфальту...

Пехадышчы па тым кветніку, кожны мог бы скласці букет або на свой сталы густ, або пад свой мімалётны настрой, або згодна са сваімі невытлумачальнымі сімптыямі. І без прэтэнзій на аб'ектыўнасць выбару, вядома. Бо колькі кветак — столькі ж можа быць пра іх і розных меркаванняў. Што ні плястка — то і ўражанне.

А цікава: сімфанічны канцэрт, якім адкрываўся фестываль, сабраў на рэдкасць многа, па цяперашнім часе, публікі, і пераважна маладой. Вось што значыць прыцягальнасць непадладнага гадам артыстызму маэстра В. Дуброўскага! Ці мо гэта прыйшлі ў філармонію прыхільнікі маладога піяніста А. Сікорскага, які граў з нашым аркестрам пад кіраўніцтвам галоўнага дырыжора Рэмінарыя Канцэрта С. Рахманінава? Але ж былі ў зале і слухачы, якіх цікавіў выключна рэпертуар: прынамсі, прэм'ера сімфанічнай пазмы У. Будніка «Сказ пра Палессе». Або трактоўка 6-й сімфоніі П. Чайкоўскага.

Шчодрія апладысменты выдалі на аднадушнасць публікі. Праўда, з тымі, хто крычаў «бравалі!» даравітаму беларускаму піяністу, маўкліва не пагаджаліся самыя прыдзірлівыя. Маўляў, рахманінаўскі партыяны канцэрт стаўся выпрабаваннем і для саліста, і для аркестра, аддача сіл, самых шчырых і яркіх эмоцый відэа-вочная, мы пабачылі рашучы, упэўнены «спыт крылаў», але яго пакуль цяжка назваць нязмучаным і роўным рамантычным палётам.

Зычліва прыдзірліваць — гэта амаль камплімент, праўда? Зрэшты, прыдзірліваць было лёгка страціць падчас фестывалу, бо вядома ж, не конкурсу музыкантаў, а іхняе свята прапанавалі арганізатары «Мінскай вясны», расквецішы афішы імёнамі маладой германскай піяністкі Ю. Мош, яе цяперашняга суайчынніка скрыпача Д. Нодэля (калішні вучань Музычнага ліцэя пры БДК, сын вядомага мінскага музыканта), які выказаў жаданне паўдзельнічаць у фестывале на сваёй радзіме, «чарадзея фартэпіяна» А. Шаркмана, салістаў Беларускай оперы...

Ну, а самыя юныя таленты ўвогуле заставаліся па-за крытыкай, ператвараючы прыдзіраў у звычайныя сентыментальных слухачоў. Ці не так было падчас новай сустрэчы мінскай публікі з ужо су-

кнігу Алега Астапенкі «Нявольнік Мельпамены», што выйшла ў канцы мінулага года ў выдавецтве «Беларусь». Літаратурна-пачатковец рызыкнуў пашырыць уяўленні чытача не столькі пра Стому-артыста, колькі пра Стому-чалавека, Стому-асобу і ягоны характар, уяўленне пра ягоныя думкі і псіхалогію (іх звычайна баяцца асвятляць — з недасведчанасці). Не ведаю, як ацаніў сам Стома працу Астапенкі, мне ж яна падалася смелай і цікавай у пошуках сродкаў мастацкай выразнасці і адметнай формы. У першых двух раздзелах — «Здзіславам назавём» і «Тата, гэта вельмі сур'ёзна» — аўтар глядзіць на жыццё і акаляючы свет вачыма бацькі-артыста і Здзіслава-падлетка, юнака. Думкі, развагі, назіранні сына і бацькі зліваюцца ў шырокую

плынь свядомасці — прыём, які рэдка ўжываецца нават у мастацкай прозе. Стыль дыктуе форму, вельмі сціслую, скупую, тэлеграфную і імпульсіўную. Чым далей, тым цясней становіцца той плыні ў прапанаваным рэчышчы. Яна віруе, збіраецца ў абразкі і замалёўкі, перакідаецца ў будучае або зноў вяртаецца да вытокаў. Асобныя занатоўкі, што вядуцца ад першай асобы, зіхацьці усімі колерамі вясёлкі, радуецца дакладнымі і глыбокімі вобразамі. Іх рассыпа на па аповесці шмат. Гэта першая роля ў Польскім тэатры, захопленасць рэпетыцыямі, роздумы пасля сустрэч і размоў з Е. Міровічам, праца над вобразам Белагуба ў «Даходным месцы» А. Астроўскага, няўдалая спроба паказацца ў БДТ-І, урэшце, прызнанне

здольнасцяў маладога артыста, гастролі і эвакуацыя з тэатрам у Томск, успаміны пра вандроўкі на Калінінскі фронт у складзе канцэртнай брыгады, вяртанне ў Мінск, праца над «Паўлінкай», страсці вакол пастаноўкі «Канстанціна Заслонава», першыя крокі ў драматургіі А. Макаёнка, сяброўства з К. Саннікавым, згадкі пра сустрэчу з П. Машэравым... За кожным такім душэўным зрухам героя — адкрыццё новага і невядомага ў характары артыста і людзей, з якімі яму даводзілася сустракацца і працаваць. Далікатна апавядае Астапенка пра складаныя ўзаемаадносіны З. Стомы з тагачасным мастацкім кіраўніком купалаўскага тэатра Л. Рахленкам. Галоўная рыса, што выражае шматграннае аблічча артыста — яго штодзённая цяж-

кая ды знясіленая праца, пераадоленне сябе і абставін у імя Мельпамены. (У гэтым сэнсе назва кнігі як найлепш адпавядае сутнасці задумы пісьменніка).

На жаль, не ўсё вытрымана А. Астапенкам на ўзроўні ўзрушанай споведзі. Аўтару карціць хоць абзацам ці радком ахапіць усё жыццё свайго героя, так бы мовіць, паказаць яго «універсальнасць» у пытаннях жыцця, мастацтва, палітыкі, тэорыі. Невялічкі аб'ём кнігі дыктуе свае ўмовы, таму шмат застаецца па-за радком, шмат перапыняецца, чакае працягу ці вытлумачэння. Стылістычна не знітанымі з жывой і непасрэднай апавядальнасцю кнігі ўспрымаюцца тэатральныя высновы і погляды аўтара на ролі З. Ф. Стомы і на эстэтычныя прынцыпы Е. Міровіча

і К. Саннікава; жанр гэтых высноў ды поглядаў часам не стасуецца з законамі дакументальнай аповесці. Сустрэкаюцца прыкрыя недакладнасці і ў прозішчых выканаўцаў (напрыклад, дадзеных пад фотаздымкамі да спектакляў «Адкуль грэх» і «Паўлінка»).

Аднысём тыя прыкрасці на небагаты літаратурны вопыт А. Астапенкі. Адрозна відзець, што не было побач з ім больш вопытнага дарадчыка...

Не памыляецца той, хто нічога не робіць. Нядаўна мне давялося прачытаць рукапіс ягонай кнігі пра народную артыстку, неаўтарную Галіну Кліменцьеўну Макараву. І мушу зазначыць, што аўтар значна прыбавіў у майстэрстве!

Іван ЧАРКАС.

ПЯЛЁСТКІ З ФЕСТИВАЛЬНАГА БУКЕТА

светна вядомымі, прынятымі нават Папай Рымскім, харкаўскай піяністкай Аленай Калеснічанкай. ды вяланчэлістам з Музычнага ліцэя пры БДК Колем Гімалетдзінавым! Дзівадзецц, як той казаў, сабе ўжо не належыць: далёка наперад складзены графік іх замежных турне, жыццё распісана па днях. Тым больш уразіла, як захоплены рыхтаваліся салісты-сундэркінды да выступлення ў кампаніі са сваімі талентамі-міравічамі — камерным аркестрам ліцэя (дырыжор У. Перлін).

Той канцэрт меў шумны поспех. З «ціхім» поспехам прайшло праз дзень выступленне аднаго з лепшых філарманічных калектываў Беларусі — Дзяржаўнага камернага аркестра пад кіраўніцтвам В. Собалева. Я не іранізую. Пospех быў. Грацыёзна, лёгка — проста добра сыгралі музыканты Сі-бемоль мажорны дывертывмент В. Моцарта. Можна, аказаецца, — «чыста і разам!» Вось каб гэты атрыбут прафесійнасці, як і жаданне зразумець-палюбіць выконваемы твор, не ігнараваліся аркестрам і ў дачыненнях з беларускай музыкай — ці то старадаўняй, амаль Моцартавай сучаснай, ці то сённяшняй, да якой камерны аркестр не губляе традыцыйную сваю цікавасць, калі меркаваць па нядаўнім інтэрв'ю В. Собалева ў «ЛіМе».

Дарэчы, і на гэты раз у праграме былі два свежыя творы: «Думкі і настроі» У. Солтана і «Канцэрта-Барока»

А. Літвіноўскага. З усіх сіл старалася публіка падтрымаць маладых аўтараў — у зале ж было крыху болей за 40 чалавек. Вось ён, «ціхі» поспех. Кампазітары, за адзінак выключэннем, у які ўжо раз праігнаравалі творчасць калег. Што ж, пры нагодзе ім адкажуць тым самым...

Цяжка нават уявіць, што ў кампазітарскім асяроддзі могуць быць зусім іншыя стасункі — зычлівыя, далікатныя, сяброўскія, дзе на першым плане цікавасць да творчых навін і навінак, прафесійныя інтарэсы і сувязі. Як па-людску можа ставіцца кампазітар да кампазітара, паважаючы асобу музыканта, чалавека, калегі (бачыце, норма інтэлігентскага існавання пачынае ўспрымацца як штось выключнае!) — гэта паказалі ўдзельнікі праграмы з твораў маладых пецяўбургскіх аўтараў Ю. Красавіна, Я. Шчэлкава ды іх беларускага сябра В. Капыцько. Зацікаўленая аўдыторыя. Здымкі Т.Б. Выразная музыка (прычым, ці не кожны твор меў прысвячэнне якой-небудзь асобе — калегу, старшаму таварышу, педагогу...) Добрыя выканаўцы (прынамсі, салісты ансамбля «Класік-Авангард»). І кантрастам — ніякавата за «гасцінасць» беларусаў перад музыкай інтэлігенцыяй Пецера — дружная адсутнасць нашых кампазітараў на канцэрце.

Дарэчы, як была прадстаўлена іх творчасць на сёлетняй «Мінскай вясне»? Пагаварыць ёсць пра што, і таму «ЛіМ» плануе асобную публікацыю

прысвяціць музычным прэм'ерам.

А пакуль — яшчэ некалькі «пялёсткаў», якія нагадваюць пра выбітную з'яву фестывалю — прадстаўленне В. Раінчыкам ды І. Цвятковай дзігітальнага (лічбавага) аркестра ў канцэрце пад рубрыкай «Мастацтва XXI стагоддзя» з удзелам Мінскага дзяржаўнага камернага хору пад кіраўніцтвам І. Мацюкова.

Гэтую эксперыментальную праграму склалі фрагменты з выдатных вакальна-сімфанічных твораў розных часоў («Карміна Бурана» К. Орфа, Сі-мінорная меса І.-С. Баха, «Рэквіем» Д. Вердзі, «Сімфонія псалмаў» І. Стравінскага, балеты Я. Глебава «Ціль Улешпігэль» ды «Маленькі прынец»). Адукаваны музыканты, В. Раінчык ды І. Цвяткова (у садружнасці з гукарэжысёрам М. Вілюгам) прадэманстравалі ўнікальныя мажлівасці кам'ютэрнай аўдыётэхнікі, калі ў адсутнасці сімфанічнага аркестра, ды ўвогуле традыцыйных інструментаў, узнікае ілюзія гучання натуральных тэмбраў трубы, габоя, літаўраў, арганнага пунжту, пічкіката струнных — прытым гучання, ідэальнага па чысціні тону. Плюс — незвычайныя акустычныя эфекты ад спалучэння «электронікі» з жывым і горым гучаннем хору (галасы падаваліся на мікрафоны). Плюс — гульня светлавых фарбаў, люстраныя шары на фоне арганнага туба, вееры каларовых промяняў «з неба», натуральнае польмя на авансэне, бліскавічны эпатаж «вы-

Заслужаны артыст Беларусі В. ДУБРОЎСКІ.

буховых пакетаў», ломаныя лініі лазера, неад'емная ад эстрадных шоу «дымавуха»... Плюс — прыгажуня Ліка Ялінская, вядучая канцэрта, якая на цягучай рэпрызе Адажыю з «Маленькага прынца» нечакана з'явілася з-за куліс пераапрунута ў доўгую белую сукню, з букетам руж, сплыла ў прыцемкі партэра і гэтак жа няспешна вярнулася на сцэну, ведучы за руку аўтара апошняга твора праграмы — Я. Глебава. Уражанне ад гэтага відовішча сталася незабыўным, бо, як сцвярджалі відавочцы, кампазітара ў той самы час бачылі... яшчэ і ў оперным, на прэм'еры «Майстра і Маргарыты!» (Зноў умяшальніцтва Воланда?).

Багата, з размахам, з веданнем справы прайшла прэзентацыя дзігітальнага аркестра. Цяжка прагназаваць яго стасункі з мастацтвам у наступным стагоддзі. Але сённяшнім

«артадаксальным» музыкантам усё ж бракуе ў ягоным гучанні і натуральнай кантылены скрыпкі (яе, як і сапраўднага чалавечы голас з усімі абертонамі, не можа сінтэзаваць тэхніка), і шлоху смыка па струнах, і гэткай пікантнай, як пясчынка ў крынічнай вадзе, фальшывіні — знаку «кансерватыўнай», але сапраўднай, жывой музыкі, якая дайшла да нас са стагоддзямі мінулых. Дзякуй новаму аркестру, які па-свойму выявіў вечны каштоўнасці Музыкі, што, у адрозненне ад моды, існуе па-за стагоддзямі, як і любоў да яе. «Мінская вясна» сёлета расцягнулася аж на 10 дзён. І калі вы спадобіліся зазірнуць у яе стракатыя кветнікі, дык пагодзіцеся: што ні пялёстка — то ўражанне. І абавязкова суб'ектыўнае. Для каго — ціхая радасць. Для каго — сумненне. Для каго — падзея.

С. БЕРАСЦЕНЬ.

Госць з Пецяўбурга Я. ШЧАЛКАНАЎ прадставіў нізку сваіх фартэп'янных п'ес.

Струннае трыо ў складзе мінчан А. МАЛЫЦАВАЯ, Р. САРКІСАВАЯ, В. ЯБЛОНСКАГА. Фота У. ПАНАДЫ.

Святлане МАРЧАНЦЫ-50

Так, сёння Святлане Марчанцы спаўняецца 50 гадоў. Калі падумаць, не так і шмат, усяго 50... Віншуем Святлану Міхайлаўну — нашага даўняга аўтара — з днём нараджэння і жадаем і надалей ёй заставацца не толькі «палымняй», дзе яна працуе, а і «лімаўкай», дзе працавала і друкуецца.

Сэрца крытыкі—сумленнасць

Лёгка юбілейнае слова пісаць пра паэта: знайшоў больш-менш удалы верш, «адштурхнуўся» ад яго і... Крыху цяжэй — з прэзікамі, асабліва, калі яны па складзе свайго мастакоўскага характару далёкія ад лірыкі. А пра крытыка — ужо і зусім цяжка. Тут, як кажуць, лірыкі той самай не падсыплеш, тут факты падавай.

Дык вось. Гадоў пятнаццаць назад С. Марчанка на старонках «ЛіМ» выступіла з вострым артыкулам, у якім асмелілася пакрытыкаваць аўтараў, каго іншыя крытыкі вельмі ж захвалівалі. Магчыма, і сышло б ёй гэта з рук, калі б сярод пакрытыкаваных не былі, так сказаць, духоўныя спонсары з боку некаторых знакамітасцяў. Умяшайся адпаведны аддзел тагачаснага Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Беларусі, знакамітыя аўтары — некалькі чалавек — напісалі артыкул-водпадведзь, змясцілі яго ў «Звяздзе». Натуральна, што праз некалькі дзён, як і трэба было чакаць, «ЛіМ» у прымусовым парадку зрабіў перадрук.

Як бачыце, можна было б пачаць з гэтага моманту, бо ён сведчыць, што С. Марчанка — крытык прынцыповы і смелы.

На той час трапіць у няміласць самога ЦК — ого! Але, паверце, я ўсё ж не вельмі хачу акцэнтаваць увагу на гэтым эпізодзе: сярод тых паэтаў, хто даваў С. Марчанцы адлуп, былі вельмі аўтарытэтныя людзі, з асобнымі з імі ў мяне прыязныя адносіны. Зразумейце, адным словам, спадары...

Зрэшты, а чаму б не прыгадаць, як яшчэ раней, таксама ў «ЛіМе», С. Марчанка змясціла некалькі эпіграм на пісьменнікаў, таксама вядомых (даліся ёй гэтыя знакамітасці)? Тады «ЛіМ» надрукаваў і шаржы-малюнкы С. Марчанкі. Але, але: крытык, а да ўсяго яшчэ — і мастак! Ды толькі аднаму з тых «прашаржыраваных» малюнак не спадабаўся: «дадумаляся» яго выяву з ключага дроту вымалюваць. На што намякае? Як быццам і ні на што, а калі падумаць — фантазія далёка завесці можа...

Ну, а з таго факта, што С. Марчанка два гады, пасля заканчэння ў 1964 годзе Магілёўскага педагагічнага інстытута, працавала ў Касцюковіцкім райкоме камсамола? З гэтага факта не толькі што пачынаць нельга, а нават і згадваць яго сёння недарэчы. Вось калі б яна падчас гэтай працы

вымову якую атрымала, тады справа іншая...

Сядзеў я над чыстым аркушам паперы, разважаў... І раптам успомніў, што С. Марчанка, як і вельмі-вельмі многія пісьменнікі, пачынала з вершаў. Дык гэта ж якраз тое, што трэба! Вясной нарадзілася С. Марчанка, і паэтам нарадзілася. Свядома не называю дату нараджэння. Не таму, што хачу на колькі дзён падмаладзіць Святлану. Проста ў свой час дакладна не запамінілі, калі з'явілася яна на гэты свет. Пасля ўжо ў метрыцы адвольна паставілі — 15 мая. Але ясна ёсць вясна. Магчыма, штосьці ўсё ж у генах загадзя закладваецца, бо праз гады чалавек праносіць асаблівую любоў да гэтай пары, застаецца назавуць ёй душы паэтам.

І не толькі тады, калі друкуецца (з першымі вершамі С. Марчанка выступіла ў 1962 годзе), а і калі піша для сябе. Паэзія працягвае жыць у яе душы, як духоўная патрэба, як той асаблівы стан, які цалкам зразумець могуць толькі людзі гэтка ж уражлівыя, захопленыя, па-сапраўднаму паэтычныя. І тое, што С. Марчанка, як крытык, даследчык, найчасцей звяртаецца менавіта да

паэтычных твораў, пацвярджае правільнасць гэтай думкі. Нават разглядаючы кнігі для дзяцей, яна таксама аддае прыярытэт паэзіі.

Найбольш поўна талент С. Марчанкі раскрыўся ў кнізе «Васіль Вітка. Нарыс жыцця і творчасці», якая выйшла ў 1985 годзе. Ужо тое, што бласплаўляла яе ў свет сама В. Палтаран, пра многае гаворыць. Вера Сямёнаўна ўмела своечасова заўважыць талент і падтрымаць. І ў асобе С. Марчанкі яна ўбачыла аўтара, здатнага зразумець усю шматграннасць мастакоўскай асобы Васіля Віткі, не проста прачытаць — уважліва, улюблена, патрабавальна — яго шматлікія творы, кнігі, а і глянуць на здзейсненае ім у кантэксце ўсёй беларускай літаратуры. Кніга «Васіль Вітка» атрымалася, яна прагучала. (А тое, што пасля выхаду яе ў С. Марчанкі і В. Віткі пачалося высвятленне асобных «творчых» момантаў, дык літаратура без палемікі не літаратура, а крытыка — тым больш.) Канечне, калі гэта — не крытыка «кішэнная».

С. Марчанка выступала якраз супраць такой крытыкі — «пасаднай», «сакратарскай», калі на першы план ставіцца не тое, што зроблена пісьменнікам для літаратуры, а здзейсненае ім ацэньваецца згодна таму, якую пасаду ён займае. Прынцыповых людзей ніколі не любілі і не любяць. Такім людзям цяжка працаваць у літаратуры, ды і, бадай, не пачэй у самім жыцці. Але якраз падобныя крытыкі і працуюць у імя літаратуры, любяць яе, дбаюць пра яе і з'яўляюцца даследчыкам; па прызначэнні. Перафразіраваўшы назву аднаго з артыкулаў С. Марчанкі («Сэрца паэзіі — лірыка»), можна з поўным на тое правам сказаць: сэрца крытыкі — сумленнасць.

Не так і шмат напісана С. Марчанкай, ды напісана за тое ўсё сумленна, годна, з ашчадным стаўленнем да слова, са святым схіленнем перад ім.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

Анатолю ІВЕРСУ-80

Сёння аднаму са старэйшых беларускіх пісьменнікаў Анатолю Іверсу спаўняецца 80 гадоў. Моцнага адраюя вам, Іван Дарафеевіч, далейшых творчых поспехаў!

ПАЭТ І ЯГО ВЕРШЫ

Трыпціх

Анатолю ІВЕРСУ прысвячаецца.

Спакойна тут зашыфраваны
У нашым лесе ўсе паляны.

Заштыхаваны вельмі строга
У наш прасцяг усё дарогі.

Закованае пачуццё
Сцвярджае нашае быццё.

Тут верш трымаецца на грані
Невыяўлення адчуванняў.

Трапляў не раз у дэфензіву,
А жыць застаўся. Жыў ён.
Жывы!

Трапляў у лапы да гестапа,
Але і з тых выходзіў лапаў.

!!

Зайздрошчу. Чуеце,
зайздрошчу.

Не кожнаму адолець плошчу
З узнятай горда галавою
І стрэцца з славаю сваёю.
На плошчы ўсякае бывала.
Найменш дык песняй

сустракала.

Найменш праходзілі парады.
Найбольш ірваліся снарады.
Найбольш пражэктары свяцілі,
І кулямёты прагна білі.
Хто там па хвалях пугай

хвошча!
Зайздрошчу Вам, паэт,
зайздрошчу.

Вы перасеклі Вашу плошчу —
Насуперак усім абстрэлам
Рабілі тое, што хацелі.
Паэтам трэба нарадзіцца,
Але важней, бадай, адбыцца.

!!!

Мне псеўданім Ваш так
чытаецца:
Што трэба верыць у сябе,
Што той свабоды дамагаецца,
Хто смак спазнае ў барацьбе.

Шматзначныя высновы
зроблены

Яшчэ на золаку жыцця.
Вы тых высноваў неазабодзеных
Былі і ёсць жывы працяг.

Іван ЧЫГРЫН.

Алег ЛОЙКА

Ёсць толькі новы час...

Ёсць толькі новы час
З кожнай першай пралескай,
З першым променем над
Росным пералескам.

Ёсць толькі новы час
З кожным першым каханнем,
З першаю зоркай над
Першым горкім расстаннем.

Ёсць толькі новы час
З кожным коласам першым,
Як і з вянком славы над
Кожным жывым і памершым.

Ёсць толькі новы час:
Былы — яго аснова,
Часу старога няма,
Спрадвек ён — толькі новы,

Як згодзен таксама я з тым,
З чым кожны, напэўна, згодны:
Ёсць толькі новы час,
Які заўжды пераходны.

Чаму я не прарок?..

Крыўда непазбыўная,
Быццам нож у бок,
Мучыць, агрэсіўная:
«Чаму я — не прарок!..»

Ні ладам, ні складам я
Уздоўж і папярком:
Хоць пры іх з Галанды!..
Чаму ж я — не прарок!..

Або ў тую ж Афрыку,
Быццам драч, сучы
Самым дробным гаўрыкам,
Толькі б уцячы!..

Божа ж ты мой, Божачка,
Твой цяжэзны ўрок,
Зладзь, каб хоць нямножачка
Быў бы я прарок!

З пустога ў парожняе
Прамоваў не дуў, —
Накарміў бы кожнага,
Кожнага абую!

Даходы з расходамі
Звёў бы, нібы бос,
З вольнымі народамі
Вольны ладзіў лёс;

Гандаль суматошлівы
Запыніў, скруціў,
Мішавыя пошліны
Ніхто б не плаціў!

Божа ж ты наш, Божачка,
У беларускай старане,
Хоць бы хоць нямножачка,
Перарадзі мяне!

Крыўда ж непазбыўная,
Быццам нож у бок,
Мучыць, агрэсіўная:
«Чаму ж я — не прарок!..»

Божа ж, Божа, Божачка
У беларускай старане,
Ну хоць бы на нямножачка
Апрароч мяне!

Путч

Што за рух, што за шмон —
Рукі нерухомелі:

Мёў падлогі АМОН
І ў Брэсце І ў Гомелі;

А ў Сморгоні гуло:
Па ВПШ падручніках
Змоўе ткала-куло
Не рушнікі, — наручнікі;

Трактарнага філіялі!
Так мы і паверылі!
Апантаньваў іх шал
Лаўрэнція Берый!..

Дол цаментавы драў
Венік пашчарбачаны,
Як ульыр, прагны спраў
З трыццатых нябачаных.

«Развялося вас тут:
Нар не хопіць Коласа,
Салаўкоў і Варкут,
Магаданаў, Котласаў!..»

Каб без лішніх высноў
Вывозіць мары марныя,
Кратавала ізноў
Вагоны Таварная.

«Падаль!.. У бога душы маць!..
Бўшавы падручнікі!..»

Мне каму руку падаць
За рукі без наручнікаў!..

Дзякуй, венік, што прыбраць
Не змог духу бунтарскага!
Пара ў музей пераўтвараць
Турму на Валадарскага.

У святара

— Скажы мне, добры святару,
Ці ёсць у мяне аўра:
Я ж гзулькі сніў і марыў,
Сумленным, здаецца, быў,
мудрым!

...Стаю перад ім, бы ў купелі,
Адкрыты душой і целам,
Мурашкі лабеглі па целе,
Душа свечкаю затрымцела.

А ён — не смяецца, не плача,
Як чорныя бухты, вочы:

ТЭАТР

Нечаканы Мазыньскі

Гэтым разам на сцэне Тэатра-лабараторыі нацыянальнай драматургіі дэбютаваў не толькі малады аўтар з Кобрына Ігар Сідарук, але і сам мастацкі кіраўнік «Вольнай сцэны» Валерый Мазыньскі. Улічваючы досыць працяглы перыяд у творчасці рэжысёра («па вядомых прычынах»), наша тэатральная грамадскасць, думаецца, найперш будзе пільна ўглядацца не столькі ў п'есу драматурга-пачаткоўца, колькі ў тое, што зрабіў на яе падставе пастаноўшчык.

Сцэна занатоўваючы ўражанні ад прэм'еры фарса-абсурду «Галава», паведамляе, што Мазыньскі знаходзіцца ў неблагой творчай форме, можа даволіцца сабе распусціць не баляцца рызыкаваць, не чапляцца за ранейшыя здабыткі, а ў чымсьці

выяўляе новыя, нечаканыя грані свайго таленту. Зрэшты, ідзіце і глядзіце.

У спэнтанлі, сэнс якога хутчэй за ўсё ў тым, што «ногі» ніяк не могуць уцячы ад сваёй «галавы» (папяровай, гумовай, жалезнай і г. д.), заняты Андрэй Кавальчук, Тацяна Мархель, Галіна Чарнабаева, Алена Забара, Мікалай Рабычын, Ігар Нікалаеў, Уладзімір Корпусь. Сцэнаграфія Віктара Цімафеева.

...А што ж абсурд? Адказваючы на пытанне, каго з абсурдыстаў-насікаў ён уважае за сваіх настаўнікаў, І. Сідарук назваў не Бенета з Мрожек, а наша сённяшняе жыццё. У такім разе малады аўтар проста асуджаны на пісанне новых і новых п'ес.

А. Г.

Згадкі пра Коласа

Сёлетні — 110-ы ўгодні дзень нараджэння народнага песняра Янкі Купалы і Якуба Коласа. Гадвіне Коласа была прысвечана вечарына ў Мінскай гарадской бібліятэцы імя Цёткі. Сабраліся настаўнікі, навушчыцы педвучылішча, кніга-

лофы Першамайскага раёна. Яны з цікавасцю слухалі сына песняра Д. Міцкевіча, загадчыка аддзела Літаратурнага музея Якуба Коласа І. Курбенку... Гучалі вершы Я. Коласа, народныя песні.

М. ПЯЧОНКА.

У доме песняра

Чарговы літаратурны чацвер прайшоў у Літаратурным музеі Якуба Коласа. Ён быў прысвечаны памяці сына народнага песняра Юркі Міцкевіча, які загінуў на фронце ў першы ж дзень вайны. І мая яму сплюньдзіла б семдзятка людзі, якія добра ведалі Ю. Міцкевіча — старэйшы яго брат, заслужаны работнік культуры Беларусі Д. Міцкевіч, І. Смірнова, якая восем гадоў разам з бацькамі і старэйшым братам жыла ў

Коласавай сям'і, аднакурнік па ўніверсітэце, цяпер дацэнт В. Путан, К. Самавал — яна ў дваццатыя гады кватаравала разам з сям'ёй Я. Коласа. Слова пра песняра і яго сям'ю сказала выкладчыца БДУ В. Казлова.

Творы ваеннай пары прачытала народная артыстка Беларусі М. Захарэвіч. Шэраг песень выканаў бард В. Пазнякевіч. Вёў сустрэчу загадчык аддзела музея І. Курбена.

К. СЦЕПАЊОК.

Раз «Пралеска», два «Пралеска»...

Вось ужо ёсць і другі нумар часопіса «Пралеска» за сёлетні год. Праблемы абароны маленства гучаць ва ўступным артыкуле галоўнага рэдактара А. Сачанкі «Люты. Рынак. Дзецім холадна...». У нумары расказваецца, як рэалізуецца канцэпцыя дашкольнага выхавання ў Рэспубліцы Беларусь, друкуюцца чарговая падборка «Маладзічонка-гадавічонка», працягваецца «Азбукоўнік і лічылка».

«Шэры заман» Л. Забалоцкай і А. Карповіча — падарожжа ў даўніну. У «Гасцёўні «Пралескі» — паэт В. Лукша. Змешчана беларуская народная каз-

на «Лёгкі хлеб», новая песня для дзетай, шэраг пазнаваўчых матэрыялаў.

Адным словам, нумар — цікавы. А засмучае тое, што часопіс на прычынах, якіх не ад рэдакцыі залежаць, позніцца. Акрамя друкароў, у спэнтані внаваты і работнікі пошты. Робіцца проста нешта незразумелае. Другі нумар «Пралескі» падпісчыкі атрымалі толькі праз дзён дзесяць пасля таго, як ён з'явіўся ў кіёсках. Тое самае было і з першым нумарам. Ці не ў тым прычына, што кошт аднаго нумара па падпіску — 60 капеек, а ў розніцу — тры рублі?

А. М.

НОВЫЯ ВИДАНИИ

А ў Лідзе — «Народная трыбуна»

Незалежная грамадска-палітычная газета «Народная трыбуна» з'явілася ў горадзе Лідзе. Аб накірунку новага выдання гаворыць своеасаблівы эпіграф — неўміручы радкі Максіма Багдановіча са славай «Пагоня»: «Біце ў сэрцы іх, біце мячамі, не давайце чужынкамі быць». А яшчэ лепей — матэрыялы першых трох нумароў, што ўжо прыйшлі да чытачоў. Сярод іх — справаздача Часовай камісіі Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусі па ацэнцы дзейнасці ў падтрымку ГКЧП на тэрыторыі нашай рэспублікі (без купюр, зробленых чамусьці ў рэспубліканскай прэсе), артыкул В. Супруна з газеты «Наша слова» «Патрыёты маўчаць не скажэлі!», у якім, як вядома, гаворыцца пра тых, хто пасля вайны выступаў супраць таталітарызму.

«Народная трыбуна» распачынае гаворку на тэму «Шляхамі адраджэння: ці навучымася паважаць сябе?», змяшчае вершы, фальклорныя запісы і... анекдоты.

КОНКУРСЫ

Талант — гэта лаканічнасць

Савецкі фонд міру, Цэнтр «Філантропія» і Гуманістычны фонд «Веды» імя С. І. Вавілава праводзяць у 1992 годзе ў рамках дабрачыннай праграмы «Маладыя таленты» літаратурны конкурс кароткага апавядання, якое раскрывае тэму «Чалавек у зменлівым свеце».

Да ўдзелу ў конкурсе запрашаюцца маладыя пісьменнікі, узрост якіх на момант падатчы заяўкі не больш за 30 гадоў. Апавяданні прымаюцца да 1 жніўня, аб'ёмам да 0,5 аўтарскага аркуша (не больш 12 старонак), надрукаваных на машынным праз два інтэрвалы, не апублікаваных дагэтуль у кнігах. Творы прымаюцца ў заклееным кан-

верце. У яго ўкладваецца папера з указаннем прозвішча, імя і імя па бацьку, года нараджэння, нартоткай інфармацыі аб месцы работы ці вучобы і адрас аўтара.

Падвадзненне вынікаў конкурсу адбудзецца 1 лістапада 1992 года. Пераможцам установаюцца прэміі і дыпломы. Першая прэмія — 15 тысяч рублёў. Лепшыя апавяданні будуць апублікаваны. Далася на конкурс рукапісы не вяртаюцца.

Творы накіроўваць па адрасе: 119889, г. Масква, Крапоткінская вул., д. 10. Цэнтр «Філантропія» пры Савецкім фондзе міру. На канверце дадаць: «На конкурс «Маладыя таленты». Даведкі па тэлефонах: 245-39-72, 202-42-36.

АНОНС

«Машэка» ладзіць фэст

23—25 мая 1992 г. аддзел культуры Магілёўскага гарвыканкома, культурна-асветніцкая суполка беларусаў «Машэка» ладзіць фестываль беларускай музыкі. Запрашаем гурты фальклорнай накіраванасці, бардаў да ўдзелу ў фестывалі. Выдаткі на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь за кошт прымаючага боку. Пра ўдзел у фестывалі з пазначаным назвы гурта альбо прозвішча барда просім паведаміць па адрасе: 212001, г. Магілёў, вул. Першамайская, д. 8; тэлефоны 25-02-83, 25-02-20.

Аддзел культуры МАГІЛЕўСКАГА ГАРВЫКАНОМА.

Запрашае Санкт-Пецярбург

Майстры і мастацкія фірмы Беларусі! Санкт - Пецярбург запрашае вас прыняць удзел у міжнароднай выстаўцы «Мастацкія вырбы, народныя промыслы», прысвечанай 90-годдзю Першай Усерасійскай саматужнай выстаўцы 1902 года.

Юбілейная міжнародная выстава — гэта магчымасць паказаць свой тавар і ўбачыць яго канкурэнтаздольнасць на

ўнутраным і знешнім рынку!

Юбілейная міжнародная выстава — гэта заключэнне дагавора на аптovou і рознічную пастаўку тавара з гандлёвымі фірмамі, галерэямі і салонамі!

Залучы прымаюцца толькі да 31 мая па тэлефонах Аргкамтэта ў Санкт - Пецярбурзе (812) 355-58-11, (812) 355-19-42, (812) 311-07-71, факс (812) 312-40-46.

Тры «Марышчы»

16 мая тэатр музычнай камедыі чакае мінчан прэм'еры. Класічная апэрта «Марышчы» І. Кальмана пастаўлена дырэктарам А. Лапуновым, рэжысёрам А. Барсегіям, і ажыо тры салісткі — В. Мазур, І. Лінкевіч ды Л. Станевіч рыхтуюцца выступіць у ролі галоўнай герані. Хто з артыстан

будзе іграць самы першы спэнталь, якіх выканаўцаў пачынам мы на сцэне яшчэ, хто прыдумлеў мастацкае афармленне і касцюмы для персанжаў, — пра ўсё гэта можна даведацца, прышоўшы заўтра на прэм'еру!

Н. К.

МУЗЫКА

Памяці Ірыны Цвяткавай

Вечар памяці выдатнага педагога, заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі прафесара Ірыны Аліксандраўны Цвяткавай адбыўся ў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі. Цёплыя словы пра І. Цвяткаву, якой было 67 год, сказалі вядомыя дзеячы беларускай музычнай культуры А. Багатыроў, М. Салапаў, вядучы вечарыны В. Яканюк. У вялікім канцэрце ўдзельнічалі заслужаныя артыст Беларусі І. Алоўнікаў, піяністы С. Мікулін, А. Крымер, Ц. Сергяеня, А. Соніна, выкладчыкі, студэнты, юныя музыканты.

П. ГАРДЗІЕНКА.

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

Англія, Канада, Беларусь

Тры гэтыя краіны прадставілі свае рок-групы для ўдзелу ў дабрачынным канцэрце, які адбыўся ў Палацы культуры Беларускага ўніверсітэта. Перапоўненая зала цёпла прымае выступленні гуртоў «Nitzer Ebb» і «Messa» з Англіі, «David How-

ard» з Канады і «Ullis» з нашай рэспублікі. Грашовы збор ад канцэрта будзе пералічаны ў фонд Беларускага гуманітарнага ліцэя. Спонсар паказанай праграмы — фірма «Дайнова».

П. ПЯТРЫШЧАНКА.

ЛІТКУР'ЕР

І фізік, і лірык

Менавіта так можна сказаць пра Любоў Турбіну. Здавалася б, прафесія яе далёкая ад паэзіі — яна кандыдат біялагічных навук. Па прызначэнню ж Л. Турбіна — паэт. У гэтым пераканаліся ўсе, хто пабываў на творчай сустрэчы з ёй у камінай зале Дома літаратара. Пра творчасць Л. Турбіной гаварылі У. Някляеў, Г. Дубянецкая, Л. Дранько-Майсюк, А. Глобус, доктар філа-

софскіх навук В. Салееў, кампазітар З. Яўтуховіч, кандыдат фізіка-матэматычных навук У. Караніч і іншыя.

У выкананні ансамбля «Чабарок» ДМШ № 8 г. Мінска прагучалі песні З. Яўтуховіча на вершы Л. Турбіной. Яе творы чыталі Р. Маленчанка, Г. Кухальская, Р. Астрадзінава і іншыя. Выступіла і сама Л. Турбіна.

П. ГАРДЗІЕНКА.

Пачатак «Магістралі»

Упершыню створана літаратурнае аб'яднанне пры Гомельскім абласным аддзяленні Саюза пісьменнікаў Беларусі. Па прапанове драматурга Васіля Ткачова яго атрымала назву «Магістраль». Менавіта «Магістраллю» называлася першая кніга паэта-земляка, які заўчасна пайшоў з жыцця. Тым самым увекавечана памяць А. Грачанікава.

Рыхтуюцца да выпуску альманах «Магістраль», у якім будзе прадстаўлена творчасць паэтаў і празаікаў Гомельшчыны, плануецца стварэнне абласной літаратурнай газеты.

Старшынёй літаб'яднання выбраны паэт Віктар Кіеня.

І. ВІКТАРАУ.

Партрэт у лустры часу

«Праўда зерня» — так называў сваю чарговую кніжку, выпушчаную выдавецтвам «Мастацкая літаратура», Уладзімір Гніламедаў. Вядомы крытык і літаратуразнаўца гэтым разам даследуе творчасць Васіля Зубенка, разглядаючы яе ў кантэксце ўсёй

беларускай паэзіі, паказваючы плённасць намаганняў аўтара ў асэнсаванні сіладанай рэчаіснасці. Асабліва запяняе ўвагу У. Гніламедаў на эпічнасці таленту В. Зубенка, адзначае важкія яго набыткі ў галіне паэмы.

Купала і Маладая Беларусь

Навукова-творчая канферэнцыя «Па сонца, па долю» ў Брэсцкім педагагічным інстытуце прысвечалася 110-годдзю з дня нараджэння і 50-годдзю з дня смерці Янкі Купалы. Яна прайшла ў межах Свята Незалежнасці, што праводзілася на філалагічным факультэце.

Уступнае слова сказаў У. Калеснік. На пленарным пасяджэнні выступілі А. Лойка, І. Шпакоўскі, А. Майсейчык. Пасля праца была прадоўжана ў секцыях беларускай і рускай літаратуры, беларускай і рускай моў. Пра тэматычную разнапланавасць выступленняў можна меркаваць хоць бы

па такім пераліку: «Янка Купала па ўспрыманнях Паўліны Мядзёлкі» (У. Калеснік), «Літаратура сярэднявечча і романтична-канцэпцыя Маладой Беларусі ў паэзіі Купалы» (Г. Праневіч), «Публіцыстыка Янкі Купалы 20-х гадоў» (З. Мельнікова), «Патрыятычнае выхаванне падлеткаў пры вывучэнні лірыкі Купалы ў 10-ым класе» (В. Зарэчка), «Афарыстычнае слова Янкі Купалы» (Г. Маламай) і іншыя.

На вяртанні пасяджэнні пры падвадзэнні вынікаў адбылася імпрэза «Свята Маладой Беларусі».

В. МАРОЗ.

ДРУК

Чарговы нумар «Полацака»

З-за транспартных няўвязак сталася так, што з далёкага Кліўленда ўслед за першым сёлетнім нумарам адрозна патрапіў трэці. Ды, як той казаў, не бяды. Галоўнае — пачытаць у нумары ёсць што. М. Белямук працягвае аповяд «Эмблема на шчыце герба «Пагоня». С. Белая пабывала ў гасцях у В. Тумаша і прапануе першую частку ягоных успамінаў «Беларуская віленская гімназія». «Да пытання этнічнай прыналежнасці старажытных літвіноў» — тэма выступлення П. Урбана. Пра тое, «Як апрачаліся нашыя продкі», расказвае Л. Дучыц. Артыкулы гэтыя, дарэчы, багата ілюстраваны.

А калі ўжо зайшла гаворка аб афармленні, дык трэба сказаць, што на развароце змешчаны партрэт Кірылы Тураўскага, выкананы М. Басалыгам; на першай старонцы вокладкі — ікона Святой Багародзіцы з амафорам над Жыровіцкім манастыром, на апошняй — выява Маламанжэйскай царквы.

Пра сьліннага нашага асветніка гаворыць у нарысе «Святы Кірыла Тураўскі» М. Дубок. Л. Шыман працягвае дзяліцца успамінамі «Мая няволя». «Палітычны партрэт Зміцера Жылуновіча» напісалі М. Сташкевіч і Ю. Смірною. Пад рубрыкай «З архіваў КДБ» — сведчанне А. Цікевіча «Ліквідацыя БНР не была манеўрам» (пачатак у другім нумары). Публікуюцца вершы В. Куртаніч, ёсць багатая інфармацыя.

«Роднае слова», № 4

Літаратурны партрэт У. Жылкі «Паэзія характа і змагання» напісала І. Багдановіч. Друкуецца працяг агляду маладой беларускай прозы 80—пачатку 90 гг. «Да глыбіняў жыцця», зроблены А. Бельскім, заканчэнне артыкула Тамары Мушын-

скай «...А там гарэла ціхае сцяжынае святло...» (асобны старонкі творчасці М. Гарэцкага). У. Содола запрашае прадоўжыць падарожжа «Пучынінамі Купалы». Ёсць падборкі «Літаратурны ветразь», «І песню родную люблю я...».

У мінскім Доме літаратара прайшоў творчы вечар маладых беларускіх паэтаў Ігара Сідарука (Кобрын), Юрыя Гуменюка (Гародня) ды Юрыя Пацюпы (Мінск). Імёны ўсіх трох паэтаў досыць знаёмыя аматарам літаратуры: у мінулым годзе выйшлі з друку зборнікі Ю. Пацюпы «Ноч» і І. Сідарука «Чарнабел».

У імпрэзе, якую вёў крытык Сяргей Кавалеў, узялі ўдзел паэты Славамір Адамовіч і Леанід Дранько-Майсюк. Запіс вечара вяла рэспубліканская тэлевізія.

У. ПАНАДА.

«Грамадзяне Беларус-
кай ССР усіх нацыяналь-
насцей складаюць бела-
рускі народ».
Арт. 2 Дэкларацыі аб
суверэнітэце БССР.

Лёс мой неаддзельны ад лё-
су роднага краю. Цяжар і тры-
вогі перажытага, вопыт баць-
коў і блізкіх, знаёмства з
людзьмі розных нацыянальнас-
цей, рознага ўзроўню культу-
ры і ведаў даюць мне права
на гэтую нацыянальную спо-
ведзь, якая паступова фармі-
равалася этапамі жыццёвага
шляху ў розных кутках Бела-
русі.

Пачну з таго, што бліжэй
мне па прафесійнай падрых-
тоўцы, — з генетыкі. Навука
гэтая за апошнія дзесяцігоддзі
дасягнула такога ўзроўню раз-
віцця, што пачала вырашаць
задачы, якія зусім нядаўна лі-
чыліся амаль недасягальнымі
на практыцы. Асновай генетыкі
з'яўляецца ўяўленне аб матэ-
рыяльным носбіце спадчынай
інфармацыі, малекулах
нуклеінавых кіслот, у якіх за-
кодзіраваны ўсе галоўныя
прыкметы любых біялагічных
аб'ектаў, хай будучы гэта віру-
сы, бактэрыі, расліны, жывёлы
або чалавек. Скампанаваныя ў
канкрэтных утварэннях (гены,
храмасомы), нуклеінавыя кіс-
лоты пераносяць ад індывіду-
ма да індывидуума план пабу-
дowy новага арганізма, які на-
раджаецца. Ад бацькоў, у выг-
лядзе канкрэтных малекул, у
аплодненай яйцаклетцы фармі-
руецца па законах фізікі-хіміі
новы зародак з прадвызнач-
нымі прыкметамі. Яны, гэтыя
прыкметы, могуць быць раса-
вымі, нацыянальнымі і інды-
дуальнымі толькі ў той меры,
у якой яны ўнаследаваны ад пра-
бацькоў. З пакаленняў у пака-
ленні ў людзей фарміруецца
камбінацыя прыкмет, па якіх
мы лёгка (нават па знешнім вы-
глядзе) адрознім негра ад эс-
кімоса, жыхара Сярэдняй Азіі
ад выходца са Скандынавіі. Ча-
сам гэтыя групавыя прыкметы
знешне менш адрозныя сярод
роднасных народаў з блізкай
па характары будовы нуклеі-
навых кіслот, але закладзеныя
ў апошніх інфармацыях кан-
крэтна і аб'ектыўна кантралю-
юцца ажно да ўзроўню асобы.
З апошняга пункту гледжання
кожны чалавек абсалютна свое-
асаблівы і матэрыяльна неад-
лучны ад усіх сваіх продкаў.
Даследуючы гены або іх спілю-
чэнні, мы як у кнізе можам чы-
таць цяперашні асноватворны
(прыроджаны) уладцавісці
і нашы радаводныя. Не так
даўно, напрыклад, не выраша-
лася адназначна пытанне баць-
коўства ў спрэчных сітуацыях.
Зараз такой праблемы няма,
паколькі распрацаваны мета-
ды дэкладнага аналізу («пра-
чытанна») бацькоўскай і дзіця-
чай нуклеінавых кіслот. Супа-
дзенні ў будове гэтых малекул
— прамы доказ роднасці інды-
видуумаў, якія параўноўваюцца.

Гэты досыць кароткі, маг-
чыма, залішне спрошчаны апо-
вяд пра магчымасці сучаснай
генетыкі невыпадковы. Ён пры-
ведзены толькі дзеля таго, каб
аб'ектыўна падвесці чытача да
правільнага ўспрымання таго,
што можна прасачыць і наву-
кова растлумачыць метадамі
генетыкі ў такім складаным пы-
танні, як фарміраванне нацыі.
Паспрабем сплэтакну сумяс-
ціць генетыку і гісторыю чала-
вечтва. Гены перадаюцца ад
чалавека чалавеку пры размна-
жэнні. Відавочна, што адносна
аднароднасць генетычнага фон-
ду ў таго альбо іншага народа
найчасным чынам звязана з
тым, жыву гэты народ у абса-
лютнай (на востраве або ў
джунглях) ці адноснай (качэў-
нікі, перасяленні народаў) іза-
ляцыі, паўняючы ў апошнім
выпадку свой генафонд ад ін-
шых плямёнаў ці народаў. У
сілу гэтых заканамернасцей на
кантынентах склаліся расы,
унутры кантынентаў — народ-
насці і нацыянальнасці. Вядома,
на гэты біялагічны падмурак
накладаліся ўплывы сацыяль-
ных фактараў, якія канчаткова
фарміравалі нацыю як этна-гі-
старычнае паняцце. У пераваж-

най большасці сучасных на-
цый ёсць свая агульная біяла-
гічная і свая гістарычная асно-
ва.
Возьмем, напрыклад, антра-
палагічны характарыстыкі
(рост, формы цела і яго част-
так і інш.), прамы звязаныя з
генетычным праграмаваннем.
Будова насаглоткі, форма рота,
асабліва галасавых звязак
адказныя за характар голасу і
гаворкі чалавека. У Беларусі,
напрыклад, гэтым у значнай
ступені тлумачыцца вельмі вы-
сокая частата тэнараў сярод
мужчын, характар прамаўлен-
ня некаторых галосных і зыч-
ных. Біялагічная аснова, такім
чынам, далучана да фарміра-

Гродно. Москва, 1954). Да гэта-
га часу рэлігійна-шавіністычныя
настроі нашага ўсходняга сусе-
да не зніклі цалкам, як і не
знік пункт гледжання, што Бела-
русь гэта частка Расіі.
У аналізе біялагічнага грунту
народаў нельга назваць якога-
небудзь аднаго вызначальнага
(нацыянальнага) гена, але
камбінацыі многіх з іх, частата
распаўсюджання асобных ге-
наў у розных народаў досыць
тыповыя. Асабліва шматлікія
нацыянальна-генетычныя дас-
ледаванні па лёгка кантралюе-
мых прыкметах, за кожнай з
якой стаіць толькі адзін і нія-
кі іншы ген. Датычыць гэта, на-
прыклад, частаты пэўных груп

кае, а скарачана проста Літва.
Вельмі важна нам, беларусам,
ведаць, што словы Літва, літвін
нічога агульнага не мелі з ця-
перашняй этнаграфічнай Літоў-
скай (правільна Летувіскай) рэс-
публікай, тэрыторыя якой у той
далёкі час насіла іншае імя
(Жэмайція, Аўкштайція,
Жмудзь). Калі пісалі ці гавары-
лі ў сярэднія стагоддзі Літва,
то мелі на ўвазе славян, якія
жылі на нашай тэрыторыі і спа-
вядалі праваслаўе, да якіх уця-
калі «маскалі» ад тэроу Івана
Грознага. Мы маем права і ця-
пер лічыць, што нашы літоў-
скія суседзі забралі наша гі-
старычнае імя сабе без усяля-
кіх на тое падстаў...

паланізацыя насельніцтва Вя-
лікага княства. Вельмі важна ў
гэтай сувязі ўспомніць пра тое,
што ніякага перасялення паля-
каў на землі Вялікага княства
не было: па законе і па ўмо-
вах саюза грамадзяне Польш-
чы (Кароны) не мелі права на-
бываць нерухомасць у Белару-
сі ці займаць дзяржаўныя паса-
ды. Гэты толькі палітыка-эка-
намічны факт яшчэ раз пацвяр-
джае, што «палякі», якія з'яў-
ляліся на нашых землях, маглі
быць па паходжанні толькі бе-
ларусамі. З праваслаўных бе-
ларускіх магнатаў, у пагоні за
каралеўскімі прывілеямі, като-
лікамі сталі Радзівілы, Сапегі,
Хадкевічы, Пацы, Шышкевічы і

АДРАДЖЭННЕ

БЕЛАРУСЫ: АДЗІН НАРОД І ТРЫ НАЦЫ?

У Беларусі ідзе працэс нацыянальнага і дзяржаўнага адра-
джэння. Гаворка пра тое, хто мы такія, як гістарычна фармі-
раваўся наш народ і нашы палітычныя структуры, досыць
актуальная і своечасовая. Асабліва важна высокая духоўная
культура нашых суграмадзян, не лжывы, а спраўдны
беларускі патрыятызм, канструктыўная нацыянальная сама-
свядомасць. Складанасці культурынага, палітычнага і эканамі-
чнага развіцця рэспублікі ў многім паходзяць з тэндэнцыяна
скажэмага нашымі суседзямі мінулага і з адсутнасці агуль-
надаступнай праўдзай інфармацыі. У гэтым кароткім нарысе

нельга крок за крокам прааналізаваць усе этапы фарміраван-
ня славянскіх народнасцей. Наўрад ці патрэбен такі скрупу-
лёзны навуковы падыход у рамках газетнай інфармацыі, па-
колькі ёсць ужо адпаведныя працы аўтарытэтных спецыялі-
стаў, этнографіаў, гісторыкаў і эканамістаў. Мэта гэтага паве-
дамлення — даць прымамы падмурак для кансалідацыі бе-
ларусаў з тымі, хто каранямі свайго паходжання звязаны з
нашым краем, але сёння адасоблена лічыць сябе палякам або
рускім.

вання мовы народа, якая разам
з іншымі праявамі культуры і
знешняга выгляду аб'ектыўна
даследуецца этнографамі як
адна з важнейшых нацыяналь-
ных прыкмет.

Калі прыняць такі назоўны
падыход за аснову, то адпавед-
на з этнаграфічнымі даследа-
ваннямі акадэміка Я. Карскага
(Беларусы, т. 1. Варшава, 1903),
беларусы насяляюць не толькі
цяперашнюю тэрыторыю БССР,
а і сумежныя вобласці Смален-
скай, Бранскай і Вяліка-Лук-
скай абласцей, Віленшчыну,
Беласточчыну і іншыя суседнія
раёны. На шэрагу пералічаных
тэрыторый (Смаленск, Белас-
ток) нават афіцыйна аб'яўля-
ся або існавала нейкі час БССР,
а ў некаторых раённых цэнтрах
захаду Смаленскай вобласці
працавалі адзін час і беларускія
школы. Вільня займае
асаблівае месца ў гісторыі бе-
ларускай культуры. Горад, які
ўзнік у складзе Полацкага кня-
ства, і прылеглыя тэрыторыі
былі пераважна славянскімі.
Сама назва горада паходзіць
ад ракі Віліі (па-літоўску рака
Нярыс), ад гэтага другога ўлас-
на літоўскага (аўкштайскага)
імя ў азначэнне горада, як
бачым, нічога не трапіла. Пра-
васлаўе на Беласточчыне і Ві-
леншчыне з'явілася, да слова
сказаць, на два стагоддзі ра-
ней, чым каталіцызм, выключна
на характэрны ў той час толькі
для польскага насельніцтва.

Аналіз гістарычных і археа-
лагічных дадзеных аб распаў-
сюджанні той або іншай рэлі-
гіі і яе помнікаў дагэтуль з'яў-
ляецца адным з важнейшых
крытэрыяў, па якіх праводзіцца
міжнацыянальнае і дзяр-
жаўнае межы. Знакамітая лінія
Керзана, паводле якой пасля
першай сусветнай вайны ўста-
нялася Антантай усходняя мя-
жа адраджанай Польшчы, у
многім грунтуецца менавіта на
такіх дадзеных. Не здзіўляе
таму, што калі ў 30-я гады на
замкавай гары ў Гародні былі
знойдзены рэшткі старажытна-
га праваслаўнага храма, то
польскія археолагі па сутнасці
не засведчылі гэта афіцыйна,
бо факт гэты прамы супярэчыў
аднабаковай польскай гіста-
рыяграфіі, якая лічыла Гаро-
дню горадам польскім.
Вайна перапыніла раскоп-
кі, у 40-я пасляваенныя гады
археалагічныя пошукі ўжо ў бе-
ларускай Гародні прадоўжыла
экспедыцыя з Масквы: права-
слаўе ж было асновай нара-
джэння расійскай дзяржаўнас-
ці. Вынікі раскопак апублікава-
ны ў серыі гісторыі рускіх га-
радоў. (Воронін Н. Н. Древнее

і падгруп крыві, распаўсюджан-
насці рэзус-фактара. Суадносі-
ны такіх прыкмет пры абследа-
ванні вялікіх груп насельніцтва
досыць дэманстратыўныя і па
законах статыстыкі ацэньваюцца
як высокапраўдзівыя крытэ-
рыі аднароднасці насельніцтва.
Генетычны ацэнкі частаты рас-
паўсюджання асобных груп
крыві сярод беларусаў і паля-
каў Гродзенскай вобласці, бе-
ларусаў і палякаў Беластоцкага
вядоства параўноўваліся ў
спецыяльных даследаваннях з
аналагічнымі дадзенымі для ка-
рэннага насельніцтва Польшчы
(у асоб, якія не мянялі ў чаты-
рох пакаленнях свайго нацыя-
нальнасці).

Што ж выявілася пры такім
аналізе? Аказалася, што бела-
русы і палякі Гродзенскай во-
бласці не адрозніваюцца адзін
ад аднаго і ад беларусаў і па-
лякаў Беласточчыны, але ўсе
яны зусім не падобныя па час-
тотах груп крыві на карэнных
палякаў! Паходжанне тых, хто
ў многім пакаленнях нараджаў-
ся на нашых землях, але лічыць
цяпер сябе палякамі на Бела-
русі, генетыка вырашае, такім
чынам, адназначна. Гэтыя «па-
лякі» сваімі прабацькамі мелі
толькі беларусаў і таму час па-
стаўць пытанне, а як гэтка
змена адбылася гістарычна?

Прыродны ўмовы Беларусі
(лясы, балоты) не спрыялі ме-
савым перамяшчэнням розных
народаў па яе тэрыторыі. Ня-
ма гістарычных дадзеных аб
перасяленні ў нашы краі наро-
даў Еўропы (палякаў, рускіх)
або Азіі. Не закраюла нас і
татара-мангольскае іга, што,
магчыма, лягло ў аснову самой
назвы Бялая (г. зн. свабодная)
Русь. Тэрмін «бель» мог мець і
толькі этнічны знешні пры-
кметы, паколькі на старажытных
нямецкіх картах наш край фі-
гурыраваў пад назвай Бялая
Рутэнія. Больш за тое, існуе
нават тэорыя, што радзімай
славян быў не басейн Дуная, а
басейн Прыпяці і Дняпра. (Маг-
чыма, адсюль, разышліся нашы
браты па генах у розныя бакі,
на ўзаемадзеянні з германцамі
(палякі), угора-фінамі (рускі-
я), качэўнікамі паўднёвых стэ-
паў (украінцы) і г. д.) На поў-
начы Грэцыі, напрыклад, знай-
шлі выхадцаў з племені дрыгаві-
чоў.

Беларуская нацыя сфарміра-
валася на аснове плямёнаў крыві-
чоў, радзімічаў, дрыгавічоў і
балтаў. Падобна ўтварэнню Ки-
еўскай Русі, вырашальную ро-
лю пры гэтым адыграла аб'яд-
нанне пералічаных плямёнаў і
княстваў, якія іх прадстаўлялі,
на агульнай рэлігійнай аснове ў
адзіную дзяржаву, якая з XIII
ст. называлася Вялікае княства
Літоўскае, Рускае і Жамойц-

З мінулым Вялікага княства
добра знаёма і высокаадукава-
ная інтэлігенцыя сучаснай Літ-
вы. Вядомы літоўскі празаік І.
Авіжус у рамане «Потерянный
кров» вуснамі свайго галоўна-
га героя нагадае сваім суай-
чыннікам, што гісторыя Вяліка-
га княства — гэта гісторыя бе-
ларускай культуры, а не літоў-
скай (у яе цяперашнім разу-
менні). Літоўскае пісьменства
з'явілася на шмат стагоддзяў
пазней за беларускае...

Але самая складаная рэч
у нашай гісторыі — рэлігія. У
барацьбе за незалежнасць Вя-
лікага княства ад Кароны (Поль-
шчы) рэлігія робіцца ідэалагіч-
ным водападзелам. Вялікі кня-
зі ў залежнасці ад палітычнай
кан'юнктуры неаднаразова змя-
нялі характар вераспаўдання
і адпаведна арыентаваліся ў ба-
рацьбе за ўладу то на права-
слаўную Маскву, то на каталіч-
кую Варшаву. Адпаведна з гэ-
тымі рэлігійнымі накірункамі
сталі ўсё часцей ужывацца пры-
метнікі «руская» або «поль-
ская» вера. Водгаласы такога
падзелу захаваліся і да нашых
дзён і ўсё часцей скарыстоўва-
юцца шавіністычнымі элемента-
мі для штучнага падзелу наша-
га народа на «палякаў» і «ру-
скіх». Абсурднасць сітуацыі ві-
давочная хоць бы з таго, што
ніхто беларуса-католика не лі-
чыць партугальцам толькі таму,
што той католик, ці беларуса-
праваслаўнага румынам, па-
колькі апошні тэмама права-
слаўны. Паўсюдна ў нас на Бе-
ларусі ў адной сям'і можна
таму сустрэць сваякоў першага
пакалення, але розных нацыя-
нальнасцей. Падзел адной і той
жа сям'і па рэлігійнай прыкме-
це можна праілюстраваць на
прыкладзе віцебскага роду
Княжніных. Праваслаўны Я.
Княжнін (1742—1791) рускі па-
эт, а католик Ф. Князьмін
(1750—1807) паэт польскі. На-
ват прозвішчы іх у напісанні
крыху відазмяніліся.

Першыя беспаспяховыя
спробы каталіцтва пранікнуць
да ўсходніх славян былі зроб-
лены ў XI ст., але яны абмежа-
валіся толькі двума храмамі
(Гнезна каля Ваўкавыска, Ту-
раў). Усё насельніцтва Вяліка-
га княства ад X да XIII ст.
заставалася праваслаўным. Ак-
тыўна пачалося будаўніцтва
каталіцкіх храмаў толькі ў
XIV—XV стст. У сямейным са-
юзе Польшчы і Вялікага кня-
ства (Ягайла-Ядвіга) на працягу
двух стагоддзяў пачалося ўжо
актыўнае, часта прымушовае
акаталічванне насельніцтва Бе-
ларусі. У 1569 г. Люблінскай
уніяй утвараецца федэратыў-
ная Польшка-беларуска-укра-
інская дзяржава Рэч Паспалі-
тая, умацаюцца рэлігійная

іншыя. Сярод апошніх аказалі-
ся і прабацькі Агінскіх, Манюш-
кі, Міцкевіча, Ажэшкі, Сыра-
комлі, Касцюшкі, Дамейкі і
многія з тых, хто сваёй твор-
часцю і палітычнай актыўнас-
цю пайшлі ў польскую культу-
ру. Дваістасць этна-палітычнай
сітуацыі абстралялася тым, што
ўся прававая і дзяржаўная
дзеінасць княства заставалася
і па мове і па змесце трады-
цыйна беларускай. Радзівіл-
католик і Сапегі-католик выдава-
лі і рэдагавалі беларускі Статут
Вялікага княства Літоўска-
га, а наследніца Радзівілаў у
сваіх мемуарах, выдадзеных у
наш час у Францыі, пісала: «я
знаю, што по рождзены мы бы-
лі беларусамі...»

Дваране (шляхта) Вялікага
княства, якія прынялі каталіч-
тва, сілком робяць католікамі
ўсіх сваіх сялян, ксяндзы час-
цей за ўсё засылаюцца на зем-
лі княства з Польшчы і вядуць
актыўную рэлігійна-нацыяналь-
ную палітыку асіміляцыі бела-
русаў. Найбольш прагрэсіўныя
элементы каталіцкага духавен-
ства ўжо тады разумелі не-
эфектыўнасць гвалтоўнай па-
ланізацыі раней праваслаўнага
насельніцтва і таму каралеў-
ская прывілея ў 1567 годзе Ві-
ленскай каталіцкай капітуле
была напісана па-беларуску. У
1645 г. у пісьме езуітаў з Ві-
ленскай семінарыі Папе Рым-
скаму паведамляецца, што на-
вучанне і малітвы праводзіцца
па-беларуску, а Віленскі
кардынал Станіслаў Пац у 1682
г. загадаў чытаць таксама па-
беларуску проповедзі ў касцё-
лах. Амаль усе католікі Вільні
лічыліся ў той час літвінамі
(беларусамі), а не палякамі.
(Разуменне падзеленасці рэлі-
гіі і нацыянальнасці даўно ёсць
і ў апостальскай сталіцы: Ва-
тыканскае радыё ўжо шмат га-
доў вядзе рэгулярныя перада-
чы па-беларуску).

Якія цяперашнія «палякі»
Гродзенскай вобласці, я меў
магчымасць убачыць сам у па-
чатку 60-х гадоў у Адэльску.
(Тым самым Адэльску, у якім
нарадзіўся каталіцкі епіскап
для Беларусі Т. Кандрусевіч).
У тыя гады там ачышчаліся
сваю пастырскую дзейнасць
вельмі актыўны ксёндз. Глыбо-
ка разумючы вяснасць аду-
хоўлення жыцця сваіх прыха-
джан, важнасць адцягнення
моладзі ад ляноты, п'янства і
іншых загану, пастар арганізуе
пры касцёле ў Адэльску нават
спартыўныя секцыі. Устрыво-
жаныя аўтарытэтам касцёла,
які хутка рос, каб адцягнуць
прыхаджан ад рэлігіі, пар-
тыійныя органы вырашылі ад-
чыніць у Адэльску сельскі ўні-
версітэт здароўя. Натуральна,
адказваў за мерапрыемства

Гродзенскі медінстытут, а мне, выкладчыку інстытута, давялося два гады быць рэктарам гэтага ўніверсітэта. 2—3 разы на месяц разам з прафесарамі і дацэнтамі медінстытута я ездзіў у Адэльск для арганізацыі лекцый. Людзі, якія прыходзілі на лекцыі, гаварылі па-беларуску, гэтак жа задавалі пытанні. Па-за ўніверсітэтам жыццё ў Адэльскіх таксама ішло не па-польску, а «па-простаму», г. зн. па-беларуску. Даводзілася мне назіраць і прыхаджан-католікаў перад касцёлам Пятра і Паўла на Антокалі ў Вільні. Там летам і восенню 1945 г. у манастырскіх карпусах праходзіла мая служба ў Савецкай Арміі. Перад касцёлам па нядзелях і асабліва ў дні рэлігійных святаў заўсёды было людзінна і шумна, але «шум» гэты на 80—90 процантаў быў беларускім. Толькі зрэдку чуліся асобныя польскія словы ці кароткія абароты мовы. Такія яны, вільнякі. Існуюць на гэты конт сведчанні сучаснікаў другога вільнянскага маладога Пінсудскага. Ён добра ведаў беларускую мову, а ў яго арміі да заключэння Рыжскага дагавору 1921 г. існаваў і асобны Беларускі полк.

Неабходна прызнаць, што актыўная палітыка Рыма на землях Беларусі мела і станоўчыя асветніцкія вынікі: у рэзультат манастырскіх і пад іх аглядам рэлігійных арганізацый (асабліва ордэн езуітаў) адкрылі шмат школ. Даступнасць утварэння ставілася ў залежнасць ад прыняцця каталіцтва, а на пачатку вялося пераважна па-польску. Вынік такой палітыкі ўжо праз два стагоддзі фармальна павялічыў праслойку «палякаў». Есць і яшчэ адзін бок гэтага працэсу, які заслугоўвае ўвагі: адукацыя сама па сабе, як і навука ўвогуле вучыць аб'ектыўнасці. Сярод адукаваных католікаў нараджаецца нацыянальна-каталіцкі рух. Першымі прыхільнікамі беларускай культуры і беларускай дзяржаўнасці невялкіх са сталі беларусы-католікі: Дунін-Марцінкевіч, Сыракомля пішуць па-беларуску, Э. Ажэшка ў сваіх раманых па-беларуску вядзе дыялогі сваіх герояў, Манюшка ў Мінску ставіць першую беларускую оперу «Дылія». У гэтай оперы толькі памешчыкі размаўлялі па-польску, а ўвесь народ па-беларуску. З каталіцкіх сем'яў выраслі нашы вялікія паэты М. Багдановіч, Я. Купала.

Ужо ў XIX ст. для адукаванага католіка рэлігія перастала лічыцца прыкметай нацыянальнасці. Менш адукаваныя пласты насельніцтва, якія не ведалі ўласнай вялікай гісторыі, падпарадкоўваючыся «святым паданням», як авецкі ў стаку, пацягнуліся ў «польскасць». Больш таго, адчуваючы сваю, як бы гэта далікатней назваць, нежыццяздольнасць як палякаў (слабае валоданне мовай, няведанне польскай культуры, родзічы, якія гавораць «па-простаму» і г. д.), гэтыя беларусы-палякі паводзяць сябе як ашалелыя шавіністы. Яны большыя католікі, чым Папа Рымскі, і лепшыя палякі, чым варшавякі. Зразумець іх можна: у цяжкіх умовах ім увесь час трэба даказваць сваю «польскасць».

Стварэнне уніяцкай царквы (1695 г.), якая захоўвала праваслаўныя абрады, але падпарадкоўвалася Рыму, з'яўлялася нейкім кампрамісам для беларусаў, але ў рамках Рэчы Паспалітай гэты кампраміс насіў выяўлены прапольскі характар. Паланізацыя стала падобнай на каланізацыю, калі спецыяльным указам караля ў 1695 г. было забаронена карыстацца беларускай мовай для справаводства.

Недалёбачная нацыянальна-рэлігійная палітыка ў Рэчы Паспалітай польскія знаці падрыла асновы шматнацыянальнай дзяржавы, стварала аграмадную ўнутраную апэрацыю, якая арыентавалася на Маскву. Паводле вобразнага выказвання аднаго з гісторыкаў, Польшча «падавілася Украінай і Беларускай». Суд гіс-

торыі не прымусіў сябе чакаць — шматнацыянальна (не польская!) Рэч Паспалітая развалілася, а ўсе беларускія землі трапілі пад уладу Расіі. Пачаўся новы, на жаль, не больш лёгкі перыяд у жыцці нашага народа. Калі ў папярэдніх стагоддзях беларусаў гвалтоўна спрабавалі зрабіць палякамі, то цяпер штыцы аналітычнае пачало тварыцца ў палітыцы гвалтоўнай русіфікацыі насельніцтва. І зноў частка паноўчых класаў з духавенства і дваранства адкалолася ад свайго народа. Свяшчэннікі-уніяты, што ўвасаблялі саюз каталіцтва і праваслаўя, амаль усе перайшлі ў апошню. Царква пераходзіць у рукі дзяржавы. Некаторыя магнаты (напрыклад, граф Патоцкі) пачалі лічыць сябе рускімі. Беларускае дваранства, атрымліваючы адукацыю ў Расіі, пайшло ў рускую культуру і мову (Дастаеўскі, Рымскі-Корсакаў, Пржэвальскі і інш.)...

На заканчэнне прывяду яшчэ адзін сямейны прыклад, які ў самай яркай форме апавядае пра рэлігійна-нацыянальнае непараўменні на землях Беларусі. Гаворка пойдзе пра сям'ю маёй маці. Усе яны сялянамі вярнуліся ў Беларусь на Палессі паміж Брэстам і Пінскам. У 1916 г., як бежанцы, апынуліся далёка ад фронту ў Расіі. Там на пытанне пра нацыянальнасць яны не маглі нічога адказаць, акрамя як назвацца «тутэйшымі». Па геаграфічнай прыкмеце іх паходжання, па роднай мове іх упершыню ў дакументах запісалі як беларусаў. Грамадзянская вайна падзяліла сям'ю, мая маці апынулася ў Мінску, дзе потым нарадзіўся і я сам. Астатняя сям'я маці вярнулася ў родныя мясціны і апынулася такім чынам на тэрыторыі Польшчы. Недзе ў 20-я гады пры пераносе насельніцтва польскімі ўладамі бацькі і два браты маёй маці былі запісаны ў гміне як «рускія» на той падставе, што яны былі праваслаўныя. Вырас малодшы брат маёй маці, захаваўся ў дачку польскага легіянера, які пасля іўся ў Драгічыне, і для ўступлення ў шлюб выбраў вянчанне з нявестай-каталічкай па «дзяржаўнай рэлігіі» ў касцёле. Ператварыўшыся праз жаніцтво ў католіка, ён тут жа па ўсіх дакументах пачаў лічыцца палякам. Пазней ён з жонкай паехаў у Лодзь, дзе жыў і цяпер. Абсурднасць гэтай гісторыі відавочная: у адных і тых жа бацькоў усе тры дзяцей сталі людзьмі рознай нацыянальнасці — мая маці беларуска, адзін мой дзядзька рускі, другі мой дзядзька — паляк!

Расказаўшы аднойчы гэтую гісторыю ў Гародні на сходзе, я закончыў яе жартам: «Я гэтак ж турак, як некаторыя з прысутных у зале палякі!»... У перапынку да мяне падышоў адзін з актывістаў польскага таварыства імя А. Міцкевіча з прэтэнзіяй, што я беларускі нацыяналіст, шавініст і да т. п. Гэты чалавек лічыў рэзонным паведаміць мне, што ў адпаведнасці з рэкамендацыямі ААН нацыянальнасць вызначаецца тым, што і як дзедзены чалавек «адчувае». На маё пытанне, ці можа негр-нігерыец «адчуць» сябе палякам, апанент толькі ад нечаканасці разавіў рот, але не даў яснага адказу. Відэа, не прачытаўшы ўважліва дакумента ААН, гэты зусім шчыры польскі патрыёт меў на ўвазе выпадкі вызначэння нацыянальнасці ў змешаных шлюбах. Так, пытанне гэтае ў розных краінах вырашаецца па-рознаму: у Ізраілі перавага аддаецца нацыянальнасці маці, у Германіі адназначна бацьку, у колішнім СССР і многіх іншых краінах па-дэмакратычнаму, як і рэкамендуецца ААН, шляхам выбару, арыентуючыся на аднаго з бацькоў, у дадзеным выпадку па «адчуванні».

Не магу не расказаць анекдатычны выпадак, які імпануе майму прыгаданаму апаненту. У школе ў 5-м ці ў 6-м класе

ў майго сына настаўніца спытала пра яго нацыянальнасць. Той адразу ж адказаў, што ён «украінец». На здзіўленае пытанне настаўніцы: «Як жа гэта, калі ніводны з бацькоў не ўкраінец?», ён растлумачыў: «Я «хварэю» за ўкраінскую футбольную каманду з «Кіева»! Логіка майго сына нагадвала логіку майго апанента. Да месца тады толькі спытаць, як часта можна мяняць на падставе «адчування» сваю нацыянальную прыналежнасць? Што сказаў бы мой апанент-паляк у той дзень, калі сотні тысяч памяран раптам «адчулі» б сябе немцамі?

Неабгрунтаваны суб'ектывізм у гэтым немаляважным пытанні відавочны. Цяпер, пасля аб'яўлення суверэнітэту Беларускай дзяржавы і ад выаружэння генеалагічных ідэнтыфікацый у вызначэнні нацыянальнасці. Самы рацыянальны для нашых умоў прынцып — калі ты ці твае продкі заўсёды жылі на канкрэтнай этнаграфічнай тэрыторыі і новых гену не прынеслі табе звонку, ты — сын або дачка асноўнага народа.

За мінулыя часы, калі прасці людзі маўчалі, а іх лёсам распараджаліся вялікія князі, каралі, імператары, правядыры ці прывілеяваныя шляхціцы, дваранскія або партыйныя іх прамагяты, мы не маем права прад'яўляць прэтэнзіі якому-небудзь народу. Народы, у прынцыпе, ніколі не былі ворагамі адзін аднаму. Іх сутыкалі толькі антынародныя рэжымы. Гэтыя ж рэжымы праследвалі тых, хто аддаў прадаў Беларусі і верна служыў ёй. Лёс гэтых людзей дэманстратыўна і павучальна. Яны жылі ў народзе, іх сем'і былі па-сапраўднаму інтэрнацыянальнымі, але іх сумленна беларускасць заўсёды перашкаджала ўладам незалежна ад іх дзяржаўнасці. Таму, напрыклад, адзін з выдзіўцоў «Нашай Нівы» А. Уласаў сядзеў у турме ў царскай Расіі, у Польшчы і ў СССР, той жа турэмны шлях (Расія, Польшча, СССР) прайшоў А. Луцкевіч і іншыя. Дзесяці дзячаў беларускага нацыянальна-рэвалюцыйнага руху ў Заходняй Беларусі (Б. Тарашкевіч і інш.), адсядзевы ў турмах буржуазнай Польшчы, пазней аказаліся ў турмах НКВС, дзе амаль усе і загінулі. Беларускі паэт С. Пяюн (Новік), які цяпер жыве ў Мінску, толькі за свой беларускі патрыятызм пасля польскай турмы апынуўся ў нямецкім, а потым у савецкім канцлагеры. Прыклады такога роду сведчаць толькі пра адно: вялікадзяржаўныя інтарэсы ўраду нашых суседзяў вельмі часта былі несумяшчальнымі з прынцыпамі дэмакратычнай нацыянальнай палітыкі, несумяшчальнымі з інтарэсамі беларускага народа.

Так, нас знарком і сілай дзятлілі на «палякаў» і «рускіх», нас не лічылі народам, здольным да самастойнага дзяржаўнага існавання, але мы выжылі, не пасягаючы на чужое дабро, не прыніжаючы нашых суседзяў. Добрая слава беларусаў як працавітага, цярплівага і пазбуўленага пачварнага шавінізму народа — зарука нашай будучыні ў абноўленай Еўропе, у абноўленым негвалтоўным свеце. Дэкларацыя аб суверэнітэце, у якой гаворыцца аб беларускім народзе, касуе навязаны нам пры дапамозе рэлігіі і «інтэрнацыяналістаў» штучны падзел на тры нацыі. Нам няма чаго дзяліць. У нашым агульным беларускім доме без аглядак на Маскву ці Варшаву ёсць што рабіць адной дружнай сям'ёй ва ўмовах ужо аб'яўленага дзяржаўнага суверэнітэту.

Ю. АСТРОЎСкі,
акадэмік АН Беларусі.

г. Гародня.

Ад рэдакцыі.

Публікацыя Ю. Астроўскага, на жаль, пасмяротная: у мінулым годзе яго не стала. Рукпіс у рэдакцыю перадаў жонка аўтара І. Астроўская.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

НЕ ТРЭБА І ЦАРКВУ ІДЭАЛІЗАВАЦЬ

Вось ужо дажылі мы да часу, што і хлеба надзённага няма, а словы «Не хлебом единым жив человек» не страваюць свайго сэнсу. Душы патрэбна нешта большае, чым спадзяванне на заўтрашняю сытасць — ёй патрэбна жыццё, а значыць — вера ў вышэйшае дабро, справядлівасць, сэнс існавання, у тое, што стаіць над нічымнай будзённасцю таго свету, у які мы кінуты. Разбіты ідэалы сямі дзесяцігоддзяў, і, здазіраючыся, мноства душ зараз пацягнулася да царквы...

Мушу згадзіцца з Ю. Залоскам, які пісаў у «ЛіМа»: «У вёсцы, правінцыйных гарадах (ды і ў сталіцы) царквы, касцёлы і малельныя дамы з'яўляюцца пратэста адзінымі ачагамі духоўнасці». Усё, бадай, так, хаця ёсць бібліятэкі, музеі, цудоўная музыка, жываніс. Прыгажосць выратуе свет!.. Толькі каб успрымаць яе, пацуці і розум патрэбна рыхтаваць з маленства, бо талент-успрымання, як і талент творчасці, даецца адзінак...»

Здаецца, царква прапануе тое, што зразумела ўсім. Але ж і тут не так усё проста. Мы члёмся да царквы, ды там мы таксама — якія ёсць. Раз-пораз у розных царквах узрэлы настрой, з якім я ўваходзіла ў Храм, змяняўся смуткам расчаравання: то чула гучныя галасы бабўль, занятых плёткай, то нехта, не жадаўшы прыдбаць свечку, бесцырымонна пераносіў маю да «свайго» святага. А калі прысутнічала на памінальных абрадах, дзе панашаў, як бы мякчэй сказаць, занадта «мірскі» настрой, жаданне прыходзіць у царкву доўга потым не з'яўлялася.

Усё дрэннае, што адбывалася навокал нас, не магло не закрануць і царкву. З сумнай усмешкай нагадваю той нядаўні час, калі мы шчыра верылі, што царква можа ўсё. Ну, напрыклад, выратаваць помнікі дойлідства, якія гінуць пад шыльдамі «захоўваецца дзяржавай». Маўляў, дастаткова перадаць такі помнік царкве, а ўжо яна... І вось у мясцовым друку Гомельшчыны з'явіліся патрабаванні аддаць духавенству цудоўны сабор Пятра і Паўла; краязнаўчая група «Вытокі» сабрала тады больш за тысячы подпісаў гамельчан... Затым у цэнтральных газетах з'явіліся патрабаванні аб перадачы сабора за подпісамі старшын Савецкага фонду культуры Д. Ліхачова, Беларускага фонду культуры — І. Чырынава, а з ім — ледзь не ўсе знамянітыя імёны дзячаў культуры былога Саюза. Здаецца, ніякі агульны намаганні закончыліся перамогай, ды толькі... не агульнай радасцю. Там, высокая, не бачна тых праблем, якія выявіліся ў справах

адраджэння сабора. Вось тут сабр-той былы аптыміст з абласнога музея ці фонду культуры пачаў чухаць патыліцу ды бегаць разам з абласной «аховай помнікаў» да сабора глядзець, ці не збіваюць старыя роспісы, ці не выводзяць прыступкі на магільна заснавальніка сабора М. Румянцава... Не! Падыйшлі да магільна сантыметр у сантыметр. Трэба было ўгаворваць, што не след дах класічнага сабора рабіць «у адпачынку» з эклектычнай напліцай...

Шкада, што былі Савецкі фонд культуры не даў ёй добрую справу да канца, адмовіўшыся ў той час стварыць прафесійны нагляд за рэстаўрацыяй сабора. Цяпер мы з сумам глядзім, як не стасуюцца з воблікам сабора крыж, званіца, як каля ўваходу ў помнік дойлідства, што ўвасабляў гармонію і чысціню класіцызму, з'явіліся кірмашнага выгляду ліхтары — апошні шкв кааператыва густу. Епіскап Арыстарх выказаў папрукі ў адрас існуючага архітэктурнага нагляда. Наогул, размова з ім адбылася цяжка...

У гомельскіх газетах можна прычытаць: «Сабор пакрысе набывае выгляд, адпавядаючы яго статусу, але галоўнае ўсё ж тое, што цэнтрам духоўнага жыцця ён стаў з першых дзён свайго адраджэння! Куды там «адпавядае»! Бедны сабор, ці такіх убогіх роспісаў варта тва высакародная архітэктурна? Лепш бы сціпла прамаўчаць з нагоды такога аздаблення інтэр'ера, бо, мабыць, ніхто сёння не вінаваты ў яго «мастацкіх якасцях» — дзе возьмеш тыя магчымасці, што былі ў М. Румянцава!

Што датычыць «духоўнасці» з першых дзён. Так, пра гэта можна казаць шмат і сцвярджаць, але... не трэба было б гаварыць менавіта цяпер, калі ледзь-ледзь сціла абурэнне, што, прабачце, нужнік, для веруючых спрабавалі паставіць побач з саборам, на касцях ранейшых нямецкіх могілак. На маё пытанне, ці можна так рабіць, епіскап Арыстарх адказаў: «А каго лепей пашкадаваць — могілкі ці жывую бабўльку?»

Карацей, як быць з духоўнасцю, за якой мы ідзем у царкву з прачытай рукай? Не трэба і тут эйфарыі, не трэба ідэалізацыі.

В. ЛЯМЦАВА-КАНАСЕВІЧ,
намеснік старшыні праўлення
Гомельскага абласнога
аддзялення Беларускага
фонду культуры.

ПІШУ НЕ ДЗЕЛЯ ЗАРОБКУ

Надочы атрымаў я паштовы перавод на 9 руб. 10 кап. ад рэдакцыі «ЛіМа». Я прашу мяне не высылаць больш грошы, бо я пішу ў газету не для заробку. А газета і так у цяжкім стане. Калі б я жыў у нармальнай, цывілізаваанай краіне, то я абавязкова дапамог бы «ЛіМу» сваімі грашамі, бо я 30 гадоў адпрацаваў на Крайняй Поўначы і 16—17 гадоў таму меў заробак 630—640 рублёў. Але цяпер адзін год работы на Поўначы прыроўнены да года работы ў Брэсце ці Мінску, так што стаж маёй работы лічыцца зараз 30 гадоў (у Расіі ён лічыўся б 45 гадоў) і пенсію налічваюць з заробку шаснаццацігадовай даўнасці.

Я вельмі ўдзячны вам за тое, што вы вынісці на старонкі вашай газеты мае думкі, на

якія я пасля атрымліваю водгукі. Так што я, нядаўні яшчэ ўдавец, не адчуваю адзіноты.

І я лічу сваім абавязкам падтрымаць такую газету, як «ЛіМа», сваімі сродкамі пры магчымасці, а не атрымліваць узнагароду ад вас. Ды за што ўзнагароду? Не за аповесць, не за верш, а за свой роздум, частка з якога надрукавана ў газеце.

Я яшчэ раз хачу сказаць рэдакцыі «ЛіМа» шчырае дзякуй за тое, што вы апублікавалі хоць частку майго роздуму па тых ці іншых пытаннях, а яшчэ ёсць пытанні, якімі я хачу ў вас падзяліцца з вамі, і брыдка за гэта яшчэ і грошы атрымліваць у той час, як друку ў вельмі цяжкім становішчы.

Аляксандр БАХАНЧЫК,
г. Гарадзея.

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Аляксею АДАМОВІЧУ з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці брата Яўгена.

ТУГА ПА НАДНІМАНСКИХ ВАКОЛІЦАХ

Есць у родных мясцінах патаемная сіла, якая магічна дзейнічае скрозь адлегласці, якая неадольна ўзрастае з кожным пражытым годам. І нарэшце чалавек мусіць кінуць усё, каб імчацца за сваім дзяцінствам і маладосцю — няхай на канец свету. Пра гэта думалася мне, калі ў цягніку Варшава — Масква, пасля пералёту з Лондана, чытаў зборнік польскіх вершаў Зофіі Ільінскай «Віхуры ў збожжы», выдадзены за Ла-Маншам у 1970 годзе і перасланы аўтаркай у «беларускую вёску» ў Фінчлі, у бібліятэку імя Францішка Скарыны. А да гэтага былі два лісты, быў кароткі звак з графстаа Карнуэл і гучалі ў жаночым голасе туга і надзея. Гэтымі ж тугой і надзеяй прасякнуты ледзь не ўсе вершы зборніка. І нават калі б чытач не ведаў, што аўтарка нарадзілася ў Наднямонні, у маёнтку Морынь, што каля Іўя, усё роўна пазнаў бы: гэта беларускія краявіды. Бо так шчыльна і светла можна пісаць толькі пра Беларусь.

Дзявоцае прозвішча Зофіі Ільінскай — брахоцкая — добра знае на Лідчыне і Наваградчыне. Яе бацька, Аляксандр Брахоцкі, быў суддзёй у Іўі. Яго браты Станіслаў і Андрэй гаспадарылі ў Вераскове і Мажэйкаве. Дзядзька па маці, Кароль О'Рурк (ірландзец па паходжанні), жыў ва Уселюбе, а яго брат Эдуард у 1917—1918 гг. быў біскупам у Мінску. У васьмнаццаці гадоў Зофія Брахоцкая трапіла ў Англію, выйшаўшы замуж, стала Ільінскай, пад гэтым прозвішчам выдала некалькі польскіх зборнікаў вершаў. Цяпер перайшла ўжо на англійскую мову.

І вось спадарыня Зофія, нягледзячы на свой немалады ўзрост, рашыла «злавіць маладосць». «Здаецца, — піша яна, — што Белорусь стаіць на парозе незвычайных гістарычных падзей. Можна, дзякуючы майму візіту змагу (для сябе ва ўсякім выпадку) высветліць нешта з нашага супольнага мінулага?»

Значыць — пясвятлее туга і здзейсняцца надзеі.

Адам МАЛЬДЗІС.

Зофія ІЛЬІНСКАЯ

Лістапад над Нёмнам

Там — як тут — холад — госць нечаканы. Лістапад, восенню зрабаваны, грузне ў травах, варонамі крача, лісце рэдкае з дрэваў зрывае: хай ведае смутак выгнацца бядачы, хай забудзе на барвы і шаны, хай плача...

Асыпаецца лісце слухмяна, змокшы, страціўшы польскі яскравы, — падаюць непрытомныя плаксы і, як бронзава-ржавыя кляксы, ваяцца ў травы.

Цёмрай ноч там таксама заслана, лістапад б'ецца ў шыбы дажджыста. Ранак пойдзе над Нёмнам рана, дзе грыбы гніюць чарвячыста на пасцелях макруткіх з ігліцы... Дождж імкліва спывае з іх, быццам

смутная,

змучаная пшчота...

Валачэцца фурманка гасцінцам. Конь брыдзе па слядах каляны, згубленых у калюжах балота, шлях як не захлынецца ад гліны, часам вецер то сціхне стамлёны, то зноў скардзіцца. Хлюпае слота. Неба ваяцца цяжка. Цёмна. Божа, дзе ты! — крычаць вароны.

Лістапад валачэцца над Нёмнам.

Дух лорда Керзона

Шлях за вечнасць даўжэй. Ад мясячка бела. Зоркі свецяць карой, як бярозы ў алеі,

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

ДЫК ЦІ ПРАВІНЦЫЯ ЛЕПЕЛЬ?

У канцы дваццатых — пачату трыццатых гадоў паўсюдна ў рэспубліцы выходзілі альманахі, нават часопісы. Пасля гэта было спынена, а цяпер, у сувязі з адраджэнскімі працэсамі, колішняя практыка набывае працяг, зноў у раённых цэнтрах з'яўляюцца свае літаратурна-мастацкія выданні. Лепель — не выключэнне. Нядаўна члены мясцовага літаратурнага аб'яднання «Выток» (яно два гады працуе пры рэдакцыі раённай газеты «Лепельскі край») выпусцілі паэтычны альманах «Запалі імгненне». Грашовыя сродкі на выданне знайшлі спонсары, а паліграфічную базу прапанавала полацкая ўзбуйненая друкарня імя Францішка Скарыны.

У альманаху прадстаўлены творы трынаццаці аўтараў — людзей рознага ўзросту, розных прафесій, але аднолькава ўлюбленых у паэзію. Як піша ў прадмове адзін з аўтараў Святлана Пліско, «развучыліся

людзі радавацца, нават усміхацца развучыліся. І хочацца верыць, што гэтыя вершы — маленькія імгненні жыцця — хоць камусьці прынесуць радасць. Няхай жа і ў вашай душы загарыцца імгненне».

Адрываецца кніга творамі Людмілы Барадзёйкі. Яна працуе ў рэдакцыі раённай газеты, завочна вучыцца ў Беларускам дзяржаўным універсітэце. Для вершаў Л. Барадзёйкі характэрна назіральнасць: «За вясновай дарогай, якая трымае небасхіл за руку — пабяжы і пабачыш...», «Сумуюць асіні ў кароткіх спаднічках. Цыбатыя ногі ў вадзе па калені», «У заснежаны лес, як у новую веру, перайду ад пакутлівых, стомленых вуліц».

Аматары паэзіі ведаюць імя Веры Бародзіч. Культработнік, завочна вучыцца ў Мінскім інстытуце культуры, а па прызначэнні — паэт: «Кажуць, птушка ў клетцы не пляе, сэрца птушкі, кажучы, зацугляна... Проста

мы не чуюм спеў яе, нам глухімі быць нававана, а яна пляе, усё ж пляе шчыра і бездапаможна глуха... Многіх нам пачуццям не стае, каб птушыны голас сэрцам слухаць».

А гэта ўжо голас педагога Веры Буланды: «А я — дзючына з Беларусі, з калыскі мятава-духмянай, адтуль, дзе кола круціць бусел, дзе кожны — госць даўно чананы. З лугоў я, з каласной пшанічных, з азёраў сніх, ільняных, я — з песьні да душы лірычных, дзядоў і прадзедаў маіх».

Выхавацелька Святлана Якубоўская — таксама адна з самых маладых аўтараў альманаха. Адсюль, пэўна, асабліва ўхваляваны радкі: «Паэзія бурлівая рана... Шукаю я ў віры тваім прыстанні. Між хваляў не стамляюся блукаць, калі душа ва ўладзе шчыравання Паэзіі гаючая рана... Суніміш боль душэўны і сучэшны. З матывам вершаванага радка спываю спаваля ў тваё блэмежа».

Тут жа — вершы медыка Раісы Гольдзінай, інжынера-механіка Аляксандра Манарава, педагогаў Святланы Пліско, Васі-

Засцерагалі мяне. Былі гэта сон ці ява: улічы, дух лорда Керзона там страшыць, адыйдзіся, як надарыцца певень п'яны. Ды ведаю, жыць не дазволіць духу ласкава у шчаслівым, але чужым паддашы белы дом мураваны.

Над рэчкай

Часам ясна нябёсам, з іх смуга аж шугае, Выліваецца ў Нёман круглым шляхам

вясёлкі.

Павучыныя ніці сонца ў вір скоцяць золкі, Неба топіцца ў рэчцы, ў небе рэчка другая.

І да двух берагоў лугавіны збягаюць нястомна Праць уборы свае, тканьня з зёлак і кветак. І, прысеўшы на кукішкі, ўсміхаюцца лету, Какетуячы з рэчкай. І расце сэрца Нёмна.

Ах, туды пойдзем. Чуеш: шэпты крылаў зраселі!

Гэта сінія шклінкі ноч пазначыла сконам... Бачыш! Два буцяны захацелі паспаць пасцелю.

Мякка спаць на хлудзі. Клякочуць нешта загонам... Буцянам гэтак добра... Сябра, мы звечарэлі, І таксама б за Нёман... Ды калі! І чаго нам!

Ты ці помніш?

Ты ці помніш той шэпт чаратовы! І назойлівы энк камаровы, віліся зграі! Выраз той, дзе трывае трывога, выраз гэты ў бусла маладога, як жаб шукае!

І пшчоту кашачых мелодый, рэха слала іх з асалодай гоням, бору! Крык пакрыўджаны пастушковы, што ў хлявы заганае каровы, як сваю змору!

Ціхі дом, што пад ліпай густою спаміж кветак і дрэў і павой дзікага вінаграду! І шпакоўню, што ўпарахнела, ды прыбраць яе ў ягады смела арабініца рада!

Ты ці помніш той час вечаровы, калі птушак заспаваных размовы чуліся меней... Калі ног мы не адчувалі, бульбу спечаную запівалі сырапеняй!

«Ты ці помніш!» Гучыць неяк дзіўна, гэтак проста і гэтак наіўна — без прычыны. Не пытай, не пачуеш адказу, пустку шэрую ўстуршыш адразу, дзе спаць успаміны.

Пераклад Р. БАРАДУЛІНА.

ля Халадзіліна, Генадзя Астроўскага (ён, на жаль, заўчасна пайшоў з жыцця), афіцэра Станіслава Свіркоўска, выкладчыка тэхнікума Уладзіміра Седзіна, спецыяліста сельскай гаспадарні Людмілы Тухты, майстра Аляксандра Штайнберга.

Адны з іх пішуць лепш, другія — горш, але без сумнення, жываюць паэзіяй. І як тут не пагадзіцца з Уладзімірам Арловым, які сказаў пранікнёнае слова пра творчасць лепельскіх паэтаў? «Той, хто называе Лепель правінцыяй, проста не разумее, што сталіцы і правінцыі мы заўсёды носім у саміх сабе. Гэта пацярджана і творчасць маладых лепельскіх паэтаў, голас якіх гучыць не толькі над іх казачна прыгожай зямлёй, але чуваць на ўсёй Беларусі. Няхай жа свеціць ім люструючыся ў чыстых лепельскіх азёрах, зоркі ўдачы і натхнення!»

Цяпер лепельцы чакаюць выхаду ў свет другога свайго альманаха — «Наступіць дзень». Ахвотнікі набыць кніжкі хай звяртаюцца ў рэдакцыю раённай газеты «Лепельскі край».

А. АН-ЕВІЧ.

Марцін КОУЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Казка. У адным садну дзеці гулялі ў правадыроў і заблудзілі. «Гэта ты вінаваты», — павярнуліся ўсе да куртаценькага. «Я толькі клінаў ісці за сонцам, — апраўдаўся той, — веў картавенькі». Картавы ўпёр пальцы ў проймы іамізіэлькі: «Так, я вас натхніў, але веў нядоўга, мяне змяніў сухаручка». Сухарукі апраўдавацца не стаў: «Пакуль на чале канвою быў я, усе ішлі як належыць быць, блуканне пачалося з косназьянчага». Тут на ўчастку з'явілася выхавальніца: «Карлуша, Вовачка, Еся, Ленчык, усе астатнія, дзе вы там! Бяда з гэтымі сляпеньнікамі...»

Жлунта жлунту пытае: «Ты мяне паважаш?» Не ад віна і брагі гэтай прага павягі, Цяжка жыць істоце без пашаноты Зорна з неба міргае: «Я цябе паважваю».

— Як я стаў «Заслужаным», Пятро? Хіба я не ўзначальваў партбюро? Таленту няма? А ліха з ім, усё адно праславіць БелЭЛІМ. Лічыш, там адзін такі, як я? Нас, Пятро, вялікая сям'я.

«Мяню хатнія рэчы на дзіцячае харчаванне...» Паклоніліся сгонянішнім маціркам, грамадзяне!

Прыстроіўся нябога: атзістам у Бога.

Як скрыгат танкавых трэкаў: «Ахер-байджан». У арабскую вяць ужо плюшчыць славянскія літары. Быццам іх прымушвалі чытаць каран, не выгаворвалі гэтае слова савецкія лідэры: «Арзе-байджан...» «Арзе-байджан...» «Айзэрбайджан...» Ай, джан!

Папулярны за мяккой і не вельмі дома — у мастацтвае гэты збой добра нам знаёмы. Есць, як кажучы, прэзідэнты. Але каб з прэзідэнтам?

Абстаноўка вымагае гарнізона разбудоваць для абароны? Колькі ж будзе пры той абстаноўцы на аднаго беларуса вайскоўцаў? І колькі выпадзе ў асудку як да іншых дойдзе парадкаў? Ці не час ужо нашай парадзі ўласную мець дэмаграфію?

У адным парламенце ішлі дэбаты аб прыміраванні дэпутатаў. Прынялі рашэнне прэміяваць за кожнае выступленне Вельмі хутка колькасць прамоў перавысіла лік слухачоў. Тады прынялі рашэнне прэміяваць за ўдзел у паслджэннях «А зарплата?» — паступіў запыт дэпутата. «Усё заваяванае святая», — запэўнілі дэпутата. Зноў узялася буза: як прэміяваць, дык за кожнае «за». Яшчэ тыдзень спрачалася палата аб мерах па заахвочванні дэпутатаў.

Выдаём дрэннае за няглэннае і людзям раім. Можна, добра, што ёсць ішчэ непісьменныя, а пісьменныя не ўсё чытаюць? Можна, час ужо ўзровень культуры вызначаць па выдданай макулатуры? Ці па здадзенай макулатуры?

Чалавек мусіць думаць. Хай сабе ні аб чым.

Зноў прагноз непраўдзівы, дакладнасці яні наліва. Што хлусіць Масква — не дзіва, прыкра, што некаму жаліцца.

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Алякс МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕУСКІ — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65, Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАУ — 33-44-04; фотакорэспандэнт Уладзімір ПАНАДА — 33-24-62; бухгалтарыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылца на «ЛІМ». Руканісы рэдакцыі не вяртае і не рэцэнзуе. Паэзія рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацыі.

Нумар падпісаны ў друку 14.05.92 у 18.10.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПІЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856
Тыраж 18068

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Заснавальнікі:

САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на ўдзень па пятніцах
Друкарня «Беларускі Дом друку».